

Benjamin Klička:

DIVOŠKA JAJA

Hlava první

Znavené pobřeží oddychuje ve vlažné pršce první doby dešťů. Tříšť vypařených vln se rozstříkla až do pralesů a jako hra duhy vystupuje nad hlavy palem. Slunce, podobno jarému chlapci, jenž všechno miluje nebezpečnou láskou, srazilo paty v zenitu a kráčí k večerní schůzce. Roj bílých důstojníků v tropických přilbách se potil jako chorý v teplém obkladu. Zvyklí z Evropy hlučně rozkazovat, v obtížně dusném a hustém vzduchu konžského pobřeží pojednou šeptali, popadajíce jen stěží dech, tak jako umírající ryba. Hle, ctižádost! Ti očekávají plukovníka Lenôtra, který právě přijede z dovolené, aby jim připevnil na hrud' stříbrnou cetku za potlačení vzpoury. Zatímco se posmívají černoškám, které nosí mosazné kroužky v uších a na nohou, těší se jako děti na plíšek, který ponесou sami na hrdinném svém srdci. Ale nejsou tak směšní, jak vyhlížejí. Jsou neradostnými otroky civilizace, které vyvrhla přežraná obluda do díže řeznické roboty. Jsou to průměrně dobří lidé, kterým jen vinou dělby práce připadlo znásilňovat nevinné černé děti. Mají také milenky či ženy, otce, matky a známé. Ti přečtou v novinách: Poručík Jean Tirgot byl vyznamenán za chrabrost. A řeknou: Hleďme toho Jeana, je chrabrý, kdo by to byl řekl?

Co čeká poručíka Jeana Tirgot, mine-li ho tato jediná možná sláva? Co po něm zbude na světě, zahubí-li ho mor nebo zimnice a nebude-li zapsán v knize hrdinů? Jean Tirgot obrátil oči od černého davu ke kolegům a pronesl k nim několik slov. Nato pohlédli všichni důstojníci směrem k černošce, stojící opodál mezi družkami. Toto děvče přiběhlo do stanice

ze vsi Utlendula, vzdálené několik kilometrů, jakmile zvědělo, že má dnes přijeti parník s plukovníkem Lenôtrem. Plukovník kupoval od jejího otce pravidelně dobré říční ryby a ona ho přišla tedy pozdravit a složit mu pokornou otcovu poklonu. Stojí v hovoru s děvčaty na horké výspě pobřeží, vysoko zdvíhá kadeřavou hlavu a hledá na vlnách bílou skvrnu, která se jiskří a hraje všemi odstíny, přibližujíc se pomalu pobřeží. “To je Jaja z Utlenduly. Té, hoši, nechte,” pravil ustrašeně kapitán Cusset. „Na tu si šil už před odjezdem Lenôtre prostěradlo.“ Bílé helmy se zádušivě zachichtaly; padlo několik vojenských vtípů. Jaja v rozpacích sklonila hlavu před prškou chlípných vět důstojnické smečky. Rovný nos širokých křídel se zachvěl ve stínu ušlechtilé klenutého čela a černý palouk vlasů na temeni se jí pohrdlivě rozkomíhal. Zatím se scházeli k pobřeží černoši, aby zhlédli obrovské zvíře, jež přileze k břehu s hlukem a hukotem, rovným pobřežní horečce. Přišly i některé zvědavé děti, kvičíce jako prasátka. Ženy, nesoucí živá břemena kojenců, smály se širokými zuby na blížící se podívanou.

Od háje palem, jenž sbíhal k pobřeží, letěla sem divoká, křepčící píseň a tanec několika černých kmotrů tam zavířil, jako by chtěl naplnit veškeren prostor. Hlouček stíhlých černých jinochů se odloupl od skupiny sešlých starců, aby přešel blíže ke břehu; starci, drmolíce vzrušeně, zakrývali jen tajemný strach z parníku, který v nich zbyl z doby mládí. Přicházel večer s rudým západem světlých svých očí. Pleť černochoů voněla do kraje, vyzařujíc smutek a pokořené násilí, tak mírné a primitivní, že dojívalo i důstojníky. Nad krajem nehybně kotvil záhadný, tichý pohled rovníku Vztyčený prst plemene ukazoval do nitra země, odkud, přinášen horkým větrem, vo-

něl prazápach pralesa. V podvečerní chvíli stáli černoši, jako by naslouchali. Jich bílé zuby se zachvívaly, drtíce kořenou chuť panenského vnitrozemí a přejímajíce syrový jeho pozdrav. Chřípí jejich ploských nosů vdechovala jitřící vůni pevniny; ve snech plných svobody jí plnili své hlavy. A z opačné strany již zaznívá hučení parníku, pozdrav druhého světa, tvrdý a výsměšný zvuk všemohoucích, vševládných bělochů. Na hranici dvou věků zde stáli zamklí černoši, roztrženi a sloučení dvěma tisíciletími. Jejich těla se chvěla tajemností, která se dotkla drsně dětských duší. Zápasily o ně dvě neúprosné modly, dvě nemilosrdné moci nad životem i smrtí: původ a určení. Parník přistál. Oděvy různých barev, uniformy tropické ráže.

Hold strážce proletěl vzduchem jak chřestící pták. Plukovník prošel. Ruka jeho se zvedá k hlavě, unylé oči k smečce důstojníků. Má tvářnost člověka čichajícího po výtečných pařížských hodech k okoralému starému syru. Odvrátil se od nich a vidí v popředí černého zástupu známou tvář Jajinu, věčně se smějící jak palma po dešti. Maně se usmál s ní. Kudrnaté vlasy se jí zatřásly nad čelem, jak na ně klade drobnou ruku, jako by pozdravovala svůj osud. Smích u ní přebývá dnem i nocí, načechrán ve všech krajích její tváře, jako běžec hotový vždycky dáti se na cestu za každým čistým pohledem. Lenôtre na ni myslíval často již před rokem, než odjel do Evropy. Na rozdíl od svých černých sester oplývala směšně půvabným studem, jenž, zdálo se, tryskal až z hlubin pudu; chvěl se i v její bronzové pleti, když v obranu temně brunátněla, pohlédl-li na ni žádostivě muž. Lenôtra zajímala drobná a veselá její bytost hlavně pro lásku k dětem, již byla zde obecně známa. Tahala s velbloudí trpělivostí již třetí rok své malič-

ké sourozence, zpívajíc jim teplým hlasem ptáka všechno dění své duše. Obětovala se dětem úplně, dala se jimi bít, kopati, hryzati. Měla pochopení pro jejich věčný pláč a dovedla jej hravě utišiti. Lenôtre, jenž přijel z Paříže do Konga s dvěma jistotami, spojil se hned na nábřeží s dojmem z Jaji v jediný nekolísající závěr: Jaja pojede na podzim do Evropy. Přijel sem odevzdat jen stanici svému nástupci, za šest měsíců měl nastoupiti úřad v pařížském ministerstvu. Kromě toho byl jist, že mu žena v té době porodí dítě. Potřeboval tedy chůvu, leč vzhledem ke svému postavení, vyžadujícímu peněz a reprezentace, chůvu, která nic nestojí. Slovem černošku. Lenôtra obešel příjemný pocit úlevy po mrzutém dojmu z vojáků, kteří čichali k jeho kapsám, nadtým medailemi. Nicméně se vrátil i myšlenkou k nim a kráčel pak s kapitánem Cussetem do stanice. Jaja pod dojmem Lenôtrova pohledu hopkovala pomalu za ním, netušíc, jak o ní rozhodl. Kalichové prsy, nalité životem a ženstvím ještě nepopleněným, nadskakovaly neobyčejně se lesknouce na snědé planině její hruď. Radost pobřeží letěla osadou jako jižní vítr, rozhazujíc na všechny strany své oči. Motýl, jenž je z každého květu, všech barev, všech srdcí. Pospíchala za svou prací, omeškavši se u přístavu.

Její otec, rybář Pumango, žil klidně se svými ženami, nemaje o kupce šesti svých dětí více vědomí než o šesti prstech, jimiž byla obdařena každá z jeho nohou. Byl ovšem proslaven šesti svými prsty, nikoli však šesti dětmi. Nejstarší Jaja byla více jeho ženou než dítětem a unikla obratnému dobyvatelskému umění svého otce jen pro žárlivost jeho legitimních žen. Zato převzala správu domácnosti a starost o sourozence. Ostatní ženy měly lehčí úděl práce v plantážích a více naděje na známosti a na kořalku. Pumango držel své ženy zkrát-

ka, vyžaduje jako věrný syn Konga, aby se mu rodina vyplatila. Svých žen nemrskal nikdy, zato však je trestal hněvivými slovy a zvýšením přidělu práce. Znal cenu ženy a nesnižoval ranami její síly. Byl to muž rozšafný, vážený v obci; sousedé brali ho na radu, jakmile se jen naskytla příležitost; jeho šestiprstost měla mystickou přitažlivost a přičítána jí tajemná moc. Pumango byl svému okolí tak trochu kouzelníkem. Obratný v řešení své malé jmění a příležitostně je zvětšovati. Byl to šantala, který umluvil často i Evropana; zkrátka osoba velmi vlivná a podivuhodná. Když přišla z přístavu, přehlédla Jaja rodinu jak vůdce posádky: vše bylo v nepořádku; otec i jeho ženy chyběli, čtyřletý bratr Luengo drápal se hekaje na banánovník; sestra Ciga, nezkrotitelná dobrodružka, jež dostala do vínku schopnost zlézati dovedně i každou výšku, procházela se se svými šesti roky v koruně olejové palmy, budila závistný křik ostatních, jsouc v tomto postavení kýženným zjevem a ztělesněním jejich snů. Jaja si dolezla pro sestru na palmu; chytla ji na útěku za vlasy, a jednou rukou ji objímajíc, řídila druhou cestu z palmy dolů; donesla ji tak bez pohromy až v lůno svého svatého hněvu. Její malé křídlové ruce přiléhaly dobře k zadničkám všech sourozenců, a vykonávající toto dílo lásky, získávaly si obdivu a úcty.

Toho dne se vrátil Pumango od řeky záhy. Zřejmě byl zvědav na Jajiny zprávy, leč tvářil se, jako by neměl zájmu. Jaja musila sama vyprávěti, že se Lenôtre vrátil, že je bělejší, než býval dříve, že si jí všiml a že se na ni usmál. Patrně se již těší na ryby, mínila Jaja.

Ale Pumango si hořce stěžoval do zapomnětlivosti Lenôtrovy. Dosud mu ničeho nedaroval, až před odjezdem do Evropy přijal množství výtečných ryb. Opravdu, to člověka dopá-

lí! Pumango se zašklebil u vědomí těžké křivdy. Ryby byly mu jednak potravou, jednak výnosným zdrojem příjmu. Pumango věru nemínil dávatí ryby zdarma, zvláště nešlo-li o ryby ušlechtilé, o ryby s pravým prasečím rypákem, které dal tenkrátě Lenôtrovi. Jaja žvatlala ještě dlouho o parníku i o plukovníkovi, ale Pumango neposlouchal. Byl úplně pohroužen v řešení zmíněné otázky. Příštího dne, uzřev Lenôtra, jak přichází v nádherné bílé uniformě s množstvím zlata a cetek na kabátě, domyslí si, že jde splatit dluh. Jako sluncem se vyjasnilo jeho nitro a v žáru pracujícího mozku učiněna každá ryba stříbrným frankem či balíkem evropského plátna. Rychle ukáznil své překotné pohyby, a podoben vznešenému bělochu, vyšel lehce před chýši, aby se usadil pohodlně na zápraží; zkříživ obřadně nohy čekal, odhodlán k důstojné rozmluvě. Jeho oči, bystře sledující kradnými šlehy cestu Lenôtrovu, vůbec si ho zdánlivě nevšímalý, trvajíc v jakémsi zádumčivém, nepřítomném odpočinku, jenž kotvil směrem opačným. Lenôtre došel k němu, odkašlal, a nemoha ani tak upoutati Pumanga, pravil po chvíli: „Pumango jest velký lovec ryb. Nelžu. Je to pravda. Pumango má mnoho žen. Je šesti prstům a má silné, zdravé děti. Má ho míti ještě více, poněvadž velitel chce. Chce mango?“ Pumangovy oči se rozsvítily, ale neřekl nic. Běloch je tvor vládnoucí vším, i lidmi. Je chytrý a nutno zmocí též chytrostí. Pumango po krátké úvaze pravil: „Jsi mi dlužen za ryby veliteli.“ Lenôtre se zamyslíl. Černoch mu namáhal mozek, žádal si nejlepšího myšlení. „Ryba nemá pro Pumanga ceny,“ pravil, „ale Jaja cenu má.“ Rozhodl se nyní jíti zpřímá. „Tu cenu chci Pumangovi, lovcí ryb, platit, dá-li mi Jaju na službu. Nic zdarma.“ Pumango počal chápati. Aby dosáhl času k rozhodnutí, postavil se zatvrzele na otázku dluhu a opakoval: „Velitel dluží mi za ryby.“ Lenôtre mu konečně hodil pět franků a Pu-

mango, koktaje radostně jako jeho čtyřletý Luengo, ihned na hlavní otázku: „Jaja? Jaja má cenu sto franků. Ale musí se dobře krmiti, musí spát v chýši, musí mít vše.“ Pumango vytušil, že jest osobou důležitou Rozhovořil se obšírně o svých náhledech a položil pečlivý důraz na postavení svého rodu a na svou obecně známou vážnost.

„Jaja,“ pravil, „je děvče z dobré rodiny a práce, kterou bude konati, musí jí být důstojna“. Lenôtre vysvětlil Pumangovi, že Jaja bude mít čestnou práci; bude jen chovat. „Jak to, chovat?“ divil se Pumango. „Má paní porodí v Evropě dítě. A chci tedy, aby je tvá dcera odchovala. Jaja umí chovat děti“ Pumango se zarazil. Na Jajinu cestu do Evropy nemyslel. „A což je možno, aby jela s velitelem do Francie?“ otázal se úplně udiven obratem věci. „Jest to možno. Je to ctí pro černošku, plaviti se přes veliké moře a chovati dítě bílého velitele.“ Pumango uznal, že by tím jeho vážnost jen vzrostla. Usilovně přemýšlel a konečně, zvýšiv svůj požadavek na sto padesát franků, začal jednati. Probral všechny otázky, jež padaly na váhu, a sestavoval slovní doprovod ke smlouvě, jíž chtěl svou dceru svázati s Evropou. Lenôtre mu zvolna věc vysvětloval a přesvědčoval ho o výhodnosti své nabídky. Co tu sjednával, byl ještě starý, poctivý nájem prvního otroka, kde bez podvodu a bez lákání se otrokář uvoluje živit a šatit koupeného tvora za jeho život a práci. Tento poctivý druh otroctví vymřel už skoro. Dnes naženou agenti bičem svůdných slov na parníky stáda prostých černochoů, toužících po evropském ráji a bohatství. Černocho zaplatí drahou cestu, živí se za své nastřádané peníze v Evropě, najde-li zaměstnání, pracuje za směšnou mzdu, z níž musí poříditi své všecko; nena-jde-li práci, musí zemřít. Jako chlapec, pln dobrodružné krve

a přetékaje chtivostí života, opouští domov, podoben školáku, jenž zanechal doma plačící matku nad plným hrncem vonné durry a vrhá se v nebezpečnou pouť za smyšleným rájem. Starší černoši z Konga vystihli rozdíl mezi starou a novou odrůdou otroctví. Pumango věděl dobře, že by Jaja jela s Lenôtrem zadarmo, že by dostala potravu i šat a ještě snad peníze. Nevěděl ovšem, že v Evropě možno otroka kdykoliv propustit a zbavit se tak odpovědnosti za jeho osudy. Ale i kdyby takovou možnost tušil, věděl, že Lenôtere by Jaju nevydal záhubě. Víra černocha ve šlechtetnost bílého muže je neochvějná. Lenôtere dojednal kup a loučil se přátelsky s Pumangem.

V tu chvíli blížil se kněz misionář, vleka před sebou očistec tropů, centový břich, který nemizel, nýbrž bujel, zaléván palmovým vínem a plněn antilopím masem a mlékem. Chrochtaje jako nadměrný hroch, šeptal své modlitby a probíral se růžencem, jako se probírá lakomec svým bohatstvím. Zhlédnuv Lenôtra, odcházejícího od chyše Pumangovy, pustil s růžencem modlitbu ke svým opánkům, a usmívaje se plnou tváří, valil se k plukovníkovi. Prolévaje pot a sádlo, lišil se podstatně od Krista, jenž potil, jak známo, krev. Páter Rouge byl si však toho vědom a vynikal skromností, která to upřímně doznávala. Běh jeho nevalného života nebyl z nejpříjemnějších a prošel již častěji pernými soutěskami. Páter Rouge se minul povoláním. Dokud byl ctihodným pastýřem farníků laurentských, myslil si, že tomu není tak, neboť byl šťasten v té bohaté nábožné farnosti. Ale později, když byl pro skutky rázu velice odvážného a delikátního přeložen do Konga, aby tu obracel divoké pohany na svatou víru, pocítil náhle, že toto není jeho pravým povoláním. Jal se tedy sloužit dvěma pápům, sobě a Bohu. Misionář Rouge byl důvěrným přítelem

Lenôtrovým, jak jinak ani nemohlo být. Kněz a voják, toť shoda, plující k vítězství v každém díle a v každé neřesti. Dobudou světa, půjdou-li ruku v ruce, a podmaní každé plemeno plynem znásilněného náboženství a prachem ručnic. Živé slovo, toť chřestění bajonetů, a válka i vraždění posvěceno jest vždycky a všude povolným knězem. Lenôtre se svěřil otci Rougeovi se svým kupem a kněz ho pochválil: Jaja je dívka, která sice přijala křest, ale žádného vojáka dosud. Je to pan-na. Hodí se celkem do rodiny důstojníka. Lenôtre se usmál:

„Vy, otče, vidíte do černošek? Nevsadil bych ani frank na Jaju a znám její přednosti.“ Kněz se rozčilil. Chtěl cosi říci, ale bezradnost jeho zajala každé slovo, vhánějíc krev proudem do tváře velebného. Lenôtre pohovořil ještě o Paříži, oznámil páteru drobné novinky a rozloučil se pak, maje cestu na velitelství.

Zatím přicházela noc a v plamenném západu koupala čisté i nečisté. Misionář Rouge byl povahy měkké a poddajné. Tropické noci ho přemáhaly fantasticky přehnanými viděními, jež oplývaly hanbou a nahotou. Byl utvářen kupodivu právě tak, že ho věčná chtivost pronásledovala jako pokušení svatého Antonína. Chlípnost kněze Rougea, prošeďší lázní toho večera, radovala se ohavně a nestydatě nad snem o Jajině panenství. Tento muž působil v Africe dvojím směrem: přiváděl černé muže do lůna církve a černé ženy vedle toho do kouta. Sváděl děti od devíti let, byl to nestoudník zcela výjimečný. Dozvěděl se o Lenôtrově kupu, seznal, že mu zbývá poměrně krátká doba k Jajinu získání. Byl horečně podrážděn krátkostí lhůty, tím spíše, že Jaja byla čistá jako studánka a tito všichni se radují více, kalí-li vodu co nejčistší. Jda kolem kaple, cítil závan chladu z daleko spícího pralesa. Pozdravil před

křížem a bral se k příbytku Pumangovu. Věděl, že Jaja spává ve zvláštní chýši jen s dětmi. Ale ona dosud nespala a spatřil ji na rohoži pod palmou. Snad šeptala modlitby k fetišům. Znal to již dobře. Ženy setrvaly v bludu, jsouce i křtěné. Přišel ji pokárat. Zdvihla oči a zazněla pozdravem. Přisedl k ní, těžce přemáhaje znojný vzdor tuku. Odsedla, ale usmála se a řekla: „Bílý pastýř přišel.“

Vzal její malou ruku a hnětl ji ve své jak pevné mandlové těsto. Smála se a měla tajný strach; vždyť tím byl znám - a ona to nechtěla. Řekla: „Bojím se zlého. Bílý Bůh potírá zakázané zlo.“ Viděl, že z něho nespustila oči; ty plály podivně, divošsky pokorně a prosebně, a tu cítil, jak málo je právě divoškou, jak stojí se svou klidnou převahou nad jeho divým počínáním. Pozoroval, že lehce ovládá svou stísněnost, jako kultivované, vysoce moudré stvoření, že rozvážně mlčí, nepodnikajíc nic, dokud nebyla dotčena. Stud a závist i nenávist k tomuto dobru ho rozněcovaly. Chtíč v něm opile zatančil a zbavil ho poslední špetky důstojnosti. Počal se hrabati k Jajiným nadržům a ke kořeni jejích urostlých nohou. Tu vyskočila a chtěla běžet, ale cítila, že jest zajata jeho rukou; trapnost okamžiku jí dodala hlasu, zavolala tiše o pomoc. Vyskočil též. Jako běsnící tur sebou smýkal, maje ji v rukou. Zdvihl se zápas a Jaja užila zubů. Vyjekl, zachroptěl, znovu ji chopil a zalomcoval jejím tělem. Jaju obestřel hustý mrak pudové obrany. Nevládla již myšlenkami ani činy a konala slepě, co přikazoval její pud i původ napadené ženě. Posléze necítila již odporu, nepřítel byl tedy odražen.

Samá vyšla z bitvy s natátým prsem. Potácela se prostranstvím do chýše, tiše plačíc, jsouc vyčerpána a dojata jakési temné tušení se jí dotýkalo ohnivým křídlem, hrozila se zítřka.

Příštího dne přišla hlídka k Lenôtrovi, aby šel k řece, kde leží Rougeova mrtvola. Bylo to více než hodinu cesty od obydlí Pumangova. Ležel v bahně zalit krví a na čele jeho byla hluboká rána Pod jeho velkým břichem zela rovněž krvavá rána; když umíral, nebyl již mužem. „Ovšem, čím kdo zachází, tím schází,“ děl Lenôtre. „Vyčkejte plukovního lékaře.“ Lenôtre znal pátera Rougea. Vzpomněl si, jak se s ním předloni střetl o tělo černošky Gambo, již tenkrát miloval a kterou našel jednoho dne stlačenu pod těžkou kutnou Kristova sluhy. Tehdy myslel v zlosti na podobný čin, ale loajálnost k bělochu ho přibrzdila. Teď bylo jeho povinností, aby věc důkladně vyšetřil.

Ač se dalo pátrání se vší přísností, nemělo kladného výsledku. Nebylo možno dopadnouti viníka, černošky byly marně vyslýchány. Nikdo nic neviděl, nikdo nic neslyšel. Černoši vrátili tupě hlavami. Jaja chodila postrašena a nezpívajíc. Její oči byly oroseny a plály dětskou lítostí, když mrtvola knězova, oděna v rubáš, ležela v truhle před kaplí. Kvečeru, ježto již opáchla v slunci, byla pohřbena a Jaja želela člověka, jenž nezřízenou chtivost zaplatil životem.

Byl to pravý divoch, myslila si, a nic černého nebylo mu svato. Téhož večera, kdy byl Rouge pochován, vedla Jaja děti hájem banánovníků domů. Parno zhnětlo kraj a palmy sálaly mrtvým, nehybným teplem. Komáři v souzvučku s motýly složili monotónní píseň, již zazníval celý kraj ještě dlouho, než v díži přírody zhoustla noc v beztvárné ticho. Jajino srdce bylo nabito bolestí jak prales šelmou a šelma se vrhala hladově na vše, co měla. Stín výčitky padl na Jajino srdce. Neměla volat, měla vše přetrpět, Rouge mohl vyvážnout smrti. Konečně, uvažujíc o celé věci, nevěděla jistě, zabila-li Rouge ona sama či odpravil-li jej někdo jiný.

Znala dobře nezkrotné srdce, jež bilo v jejích prsou po přání rodu, a její rod věru nebyl z nebojovných. Horečka se o ni pokoušela. Šla mátožně, vedouc za ruce děti, brebentící a neztišitelné. Odpovídala na jejich otázky nepřítomna, zajata vlastními otázkami. Pojednou cítila, jak je tu sama v nasládlém smutku palmového háje. Rozhlédla se tlumeným přívitem a vzdychla slabě, jak vzdychává žena, cítí-li samotu. Tu z houště liány vyhlédl temný obličej Sliangův. Sliango byl hoch osmnáctiletý, spoutaný vášněmi a přeludy svých snů k dokonalému otroctví. Pružné dítě s touhami muže a se srdcem dobrého hříběte. Jeho oči svítily výstražně a umíněně Jeho chřípí se chvělo, sajíc horký vzduch, jeho hlas se chvěl, navštěvuje svět. A celé jeho tělo se chvělo nepokojně: stále na skoku, v dohodě s vnitřkem obmyšlelo hrůzu a zkázu; zmar mu byl dílem, ze zmaru rostly největší rozkoše a nové síly, které se měnily znovu ve zmar. Jaja cítila, hledíc na něj nyní, že může býti všechno v tuto chvíli. Věděla nyní, věděla. Co byly její zuby, co ruce, co úskok? Vše malé, nicotné, kdyby se nesmíloval. Přešla, dívajíc se stranou zpět, viděla, že stojí na témže místě a že se jeho oči nehybně dívají. Dnes nebo zítra. Život či smrt. Neujdeš mi, budeš má. Přese vše nechtěla býti jeho; něco, co bylo proti plemeni, bylo v ní stále. Neměla potřeby oddati se kdykoliv člověku, který ji chtěl, a měla umíněnou touhu brániti se za každou cenu komukoliv. Ale myšlenka na zápas se Sliangem nebudila v ní ošklivost, jen tajemný strach a var krve. Cítila, že ho má možná i ráda za zbujnost jeho srdce, za nepovolnost myšlenky, za požár citu nehašený v jeho hrudi. Jaja přidala do kroku a vyšla rychle s dětmi z háje, ale ještě jednou se ohlédla. Stál dosud na témže místě za kmenem palmy. Jeho oči svítily němým plamenem.

Pumango byl rybář z lásky. Jako dítě pomáhal otci rybaři a zůstal věren otcovu řemeslu. Při všem nechybělo mu času, aby promýšlel drobná obchodní taškářství. Jaju prodal se zadostiučiněním. Děti už, celkem vzato, vychovala a za rok mohla se stát zbytečným břemenem. Měl jednu starou oškli-vou ženu, kterou hodlal vyřadit ze svého objetí a obětovat ji blahu rodiny, kuchyni a dětem. Sto padesát franků, toť suma, s níž možno začít opravdu veliké dílo. Sám byl tím postaven v popředí svého sousedstva, a jsa znám již dříve svou rozšaf-ností, stal se teď velmi váženým mužem s Jajou mluvil od té doby s přídechem opatrné úcty a kreslil jí barvami nejživější-mi matný obraz Evropy, jak jej znal z podání. Jaja nezelela otcova rozhodnutí. Povahou snivá a dobrodružná, mravy v mnohém přibuzná bílým, připravena byla ihned opustit vlast. Dar obraznosti, jenž dřímá v ní vypěstěn tropickým rodem, zahřímá a poskokem se hnal za kouzelným domovem těch, již byli pány všeho. Černoch, když myslí na Evropu, buduje v sobě představu zázraku, o němž darmo co určitého říci. Parníky, provizória, jež slouží toliko k přeplavbě moře, jsou země pro sebe s domy a kuchyněmi, majíce poschodí, což již je zázrakem. Což teprve díla, jež stojí nehnuta v žírné a štědré krajině bělochů, kde se rodí sklo a pivo a kořalka, šperky a cetky, dno radosti? Což teprve města, o nichž jde řeč, že podobna pralesům hostí tisíce živých a oplývají prací i chlebem! Ráji na zemi, město bílých, Jaja vzpíná k tobě svou náruč, v níž dosud nespočinul nikdo, leč černý sourozenec, když naříkal.

Běh měsíců stoupal k půlletí. Dny rozedrané v hodiny klížily se v týdny zvolna, tiše a beze vzruchu: Sliango postál občas, drže blesky v očích, za palmou; sleduje Jaju žhoucím pohle-dem, zavolal na ni naléhavým hlasem; nebo ji chvíli nedutaje

provázel. Pumango chytil velikou rybu, anebo naopak chytil nic. Luengo zlobil a rozbil si nožku. Smrt Rougeova nebyla nijak osvětlena, Lenôtre hladil Jajiny vlasy, otcovy ženy se nepohodly. Drobnosti, věci nedůležité. Nic a nic. Jen obraz nového života jako déšť houstl a houstl a Jaja nežijíc, jen čekajíc, po něm již bažila. Přítelkyně ji mýjely s významným úsměvem, prohlížejíce dotěrně její údy, jež neznaly poskvny. Tak se dívá, zchudlý na bohatého, když vidí, jak boháč stále získává a jak je cesta jeho pohodlna. Hodnotily ji zcela podle zvyklosti doby, v níž Evropané, zrušivše již dávno obtížné otroctví, provozovali snadný obchod černoškami. Lenôtre se domníval, že je zaměstnán nad síly. Byla zde řada nevyřízených věcí, podvody, vraždy a bitky, černoši zhynulí v plantážích neštovicemi a ti, které pohltily hlubiny bídy a hladu; pak vzpoury, jež potlačeny, aniž kdo černý zůstal naživu; při těchto pogromech osobní msty a vyceněného nepřátelství plemen bylo nutno kombinovati do protokolů a raportů všemožné příčiny. Velezrada i pohanění vlajky střídaly se tu vítězně s pravidelností dne i noci. Lenôtre byl muž velkého rozhledu. Zachováváje omezenost vojenské osoby, dovedl užívat kouzla energičnosti, a byl proto vážen, ač nenáviděn. Či jak by se, dítě, dostal do ministerstva? Kariéra je nevybíravá holka, která se snoubí s tvorem všech odrůd, jen když má pečeť mocných a nejmocnějších. Styky jsou kuplířky, nadhánějící s prozíravou tváří kariéře nápadníky. Schopnosti pak jsou paraziti, kteří se záludně dostávají s čekateli na teplá místa a jsou jenom k zlosti. Pamatuj, člověče, že schopnost je drzost, již pohaníš svého představeného, a buď proto, možno-li, pitomější než v plotě kůl, abys dlouho živ byl a dobře se ti vedlo na zemi.

Konečně byly přípravné práce před odjezdem zhruba hotovy. Stanice a její správní okrsek byly v úplném pořádku, aféry

jakžtakž vyřízeny a odstraněny aspoň s povrchu světa, zkrátka vzorně čisto na všech stranách, nezašlo-li se příliš pod povrch. Lenôtre předal žezlo nad černou zemí svému nástupci a čekal jenom na příjezd parníku. Ty dny Jaja zkusila mnoho od Slianga. Pronásledoval ji na všech cestách, vynořoval se hned v houštinách savan a mangrovových lesů, když z Utlenduly spěchala do stanice, hned za vonnou zdí bujné klematis - za mlčelivou chýší Pumangovou. Zprvu ji přepadal mlčky, anebo s krátkými slovy proseb a hrozeb, přinášeje Jaje z dalekých lesů nejkrásnější květinu světa, obrovskou hadí orchideu. Později, zkříživ její cestu, připojoval se k ní na všech pochůzkách, zapřísahal ji a hrozil současně, doléhaje na ni s prudkou něhou a násilím. Jednoho odpoledne ji vyděsil v polích maniokových, vyřítiv se z nich náhle před Jajou na pěšinu. Uchopil ji kolem krku a prosil a žádonil nevěděl o co, zda o lásku, či aby neodjížděla. Jaja se mu chtěla vyvinout, ale sevřel ji úžeji a úžeji; napjala síly a snažila se zmoci hostí: „Pusť mne, pusť, pak ti řeknu, pusť!“ Nepustil. Milostný zápas je nesl do vnitra pole maniokového, spájeje brzy jejich těla v chomáč svalů, zdvíhaje do členité výše. Jako sotva dorostlá štěňata, když zkoušejí houževnatě omamnou hru lásky, nemohouce vystihnouti obraty dospělých, přeskupovali vteřinou svá těla, útok a obrana, zápor a klad; pohyby mrštnými, ocelovými utvářeli přece jen ještě nezkušené a batolivé své milostné počínání; dětská neohrabanost podrážděného mláďete zela z každého útoku Sliangova a z každé obranné Isti Jajiny. Konečně Sliango zahanben neúspěchem, že mu Jaja uniká. Pádila zplněným polem na pěšinu, smějíc se poraženému: „Znamenitě! Prohrál jsi, Sliango! Až mne dostihneš, až mne dostihneš!“

Sliango za ní mračně hleděl a naléhavě hlasem volal: „Jajo, neutíkej mi!“ Ale již zmizela, hnala se jako vítr porostem strofantu domů. Radovala se z vítězství a ještě více ze zápasu samého. Horký dech Sliangův lpěl jí dosud na tváři a jeho ruce cítila až v srdci, jež svlažil krůpějemi své žádosti.

Večer před odjezdem do Evropy příběhla Jaja do velitelství a padla přímo do rukou Lenôtrových. „Veliteli, jsou mi v patách a děsí mne smrtí.“ „Kdo?“ táže se Lenôtre. Jaja zaváhala „Neznám jich,“ děla pak želíc Slianga. „Nedovolí prý, abych jela do Evropy.“ Zamyslíla se na chvíli a pak dodala: „Veliteli, nech mne tu spáti.“ Lenôtre se ozbrojil a chtěl vyjíti. „Nechod,“ pravila Jaja „Zabijí tě.“ Lenôtre se usmál. Měl přece strážě! Vyšel. Noc hlodala kraj a Lenôtre viděl, že hvězdy sahají až k horizontu. Rozhlédl se prostorem, a nespátřiv nikoho, oddech si. Noc nebyla chladnější dne, jen ticho a noční přísvit určovaly dobu. Prošel se ulicí a vešel do háje palem, jenž přiléhal k velitelství. V tu chvíli spatřil v dracénovém listí dva zelenavé plápolající body, a tažen k nim proti vůli, přistoupil. Byly ty oči černocho, opřeného o peň palmy. Lenôtre nahmatal revolver. Černoch stál strnule a duševní bída zela mu z tváře. „Kdo jsi?“ „Jsem Sliango.“

„Co tu chceš?“ Černoch vpravil tělo v postavení odcházejícího. Díval se utrápeně a prosebně „Co chceš?“ opakoval Lenôtre hlasitě. „Jaja,“ řekl černoch a v jeho hlase bylo vše, co pro vzrušení a vinou své nespoutané povahy opominul říci Jaje. „Jdi domů,“ rozkázal tiše Lenôtre, nakažen pojednou Sliangovou měkkostí, a bral se znechucen k velitelství. Jak smutno je tu, pomyslíl si a zaradoval se, že zítra již odjíždí. Patřil k těm, kdo chápou všechny bolesti, nemajíce chuti je hojit. Cestou k velitelství se znovu zastavil. Vzpomněl Slian-

gova temného hlasu a dostal strach. Vyvolal z budovy desát- níka a nařídil mu, aby přivedl dva ozbrojené muže. Vracel se pak doprovázen hlídkou na místo, kde dříve hovořil se Sli- angem. Ten zde stál dosud ukryt v dracénách, zíraje před sebe nepřítomně a strnule. „Co tu ještě chceš?“ ptal se Lenôtre přísně. „Jaja,“ odpověděl opět černocho, a rozmysliv dodal: „Nesmí jeti do Evropy. Zůstane zde.“ Lenôtre nařídil hlídce, aby ho jala. Než se nadál byl Sliango spoután a veden do vězení. „Zavřete ho,“ pravil Lenôtre. „Až vyjede zítra par- ník, pusťte ho na svobodu.“ Vrátiv se do velitelství, Lenôtre zastihl Jaju spící. Nohy křížem, složila hlavu do dlaní, jež roz- peřila jako palmové listí. Sedíc tak před stolem, podobala se bezhvězdné noci, když všechno dění ztichlo a v krajně zakotvil jen ševel spánku a odpočívání.

Lenôtrovi zatluklo srdce, cítil, jak je tu sám. Doufal, že bude Jaja vzhůru, že s ní pohovoří a zapomene. Nyní tu spala tvrdě, zanechávajíc ho samotě a stísněnému strachu. Co by dal za lůžko, kdyby je mohl zalehnouti na parníku již dnes! Vyhlé- dl z okna Sliangův smutek zdál se mu přílišným, z jeho hlasu vanulo více než touha: odhodlání. Zdalipak ho řádně zavřeli?

Měl by se zeptati na strážnici... Ne, cesty do přízemí se bál. Zahlomozil nohou, aby Jaju vzbudil. Ach ne, ta spala zdravým spánkem upracovaného čistého svědomí. Lehl v šatech na postel a bděl až do rána, převaluje se a naslouchaje v úzkosti každému šelestu zvenku i zevnitř. Pocit nečistoty ho obcházel a činy jeho konžského pětiletí vyvstaly před ním po- jednou nově, v naprosto jiném, špinavém, pravdivém světle. Zdálo se mu, že jsou hodny řeznických rukou: vznášely se před jeho očima nezahaleny a neozdobeny, v úplné nahotě své krvavé ukrutnosti. Uvažoval po celou noc, a vraceje se k živé

minulosti, styděl se velmi jako muž za hříchy jinošské. Ráno zdříml, a když se prohlodal k probuzení, Jaji tu nebylo. Jeho zavazadla, hojná počtem i bohatstvím nashromážděným v Kongu, čekala v prostorách domu. Bílý a černý sluha je překládali a kupili neznámo proč střídavě v pyramidu a v krychli. Neměli prozatím ničeho na práci. Všichni, zřejmě už připraveni, čekali jen na osvobozující zahoukání vodního domu. S podlitýma očima morčete odtáhl posléze Lenôtre z tísně velitelství, aby vyhledal Jaju. Dal se donésti do Utlenduly a našel Jaju mezi sourozenci před chýší Pumangovou. Byla stále ještě oděna do staré sukně, rozedřené a roztrhané, v níž chodila vlastně nahá. Zavolal na ni, aby se přistrojila, že je čas k parníku.

Dal jí již před týdnem ušítí lehký šat po vzoru evropském a daroval jí prastarý obnošený tlumok, do něhož měla vzítí své všecko. Jaja vyskočila, a zmizevši v chýši, zjevila se v několika vteřinách oděna. Na nohou měla nezvyklé trepky a dokonce i čepici na hlavě. Slušelo jí to; stala se žádoucnější, když tajemně ukryté a tím zdůrazněné prsy vzduly jí živůtek. Byla poněkud v rozpacích, ale k loučení přistoupila vesele. Chápala se po řadě dětí, a tisíc jejich blekotavý

pláč, předávala je nejstarší z žen Pumangových. Ta zvědavá vyšla a místo dětí hleděla si podívané. Jaja nepozbyla ani slzy, pohled v příští zaléval radostí nejkrásnější, jež sluje očekávání. Zdejší její dílo, ty vypiplané děti, je hotovo. Z pohybujiících se bezduchých tělíček uhnětla lidi s řečí a myšlenkou, cenné sourozence. Nyní jde tedy za dalšími cíli, aby naplnila svůj tichý úkol na světě. Hle, hladí děti bez tíhy a smutku, naivní dusíc hrozící nářek. Jako kovář, když okoval koně, odchází s radostí a zadostiučiněním. Ještě jen krátce pohlédla za dětmi a vešla do chýše otcovy.

Pumango, jenž tajně pohlížel na celý děj, přijal Jaju mlčky i důstojně, a klada jí ruku na rameno, hrdě s ní vyšel. Ne, Pumango vyprovodí svou dceru až k přístavu!

Černá dcera, odcházející do vlasti bílých, budiž otcem vyprovoděna až na práh rodiště! Na důkaz opravdového rozhodnutí vzal Pumango Jajino zavazadlo, v němž v tiché shodě vedle sebe ležely listy palem a cetky, skořápky z kokosu sloužící za talíř i lžíce dlabaná z tvrdého dřeva; zde ležely také odložené fetiše a divošské šaty, o nichž Jaja nevěděla, že nebudou již oblečeny, leč o samotě před střepem zrcadla. Stanice byla daleko, ale děti s přestávkou před velitelstvím vykonaly obtížnou cestu s Jajou až do přístaviště. Jaja byla středem zájmu a jediný předmět hovoru. Cestou připojovaly se černošky, podivujíce se nepokrytě pružné Jaje v evropském šatě. Závist slavila hody. Bílé oči v hladině temné pleti se pohybovaly mezi láskou a nenávisť. Nechybělo ani jízlivých poznámek a řečí plných nestoudných komentářů. Jaja pryč z domova odjíždí, aby sbydlila s celou Evropou. Za nečistým řemeslem kráčejić nadýmá se, jako by šla sloužití bohům. Rozbila stan svůj na špinavé půdě, a všichni ji obdivují. Fí! Hovory vedeny bylyarci nablízku, aby neušly Jajinu sluchu. Slyšela dobře, nemrzela se. Zнала své sousedky z předměstí stanice; za každou ránu se usmála jako škádlené dítě a nádavkem pohodila hlavou. Ke všem, jež tady opouštěla, zažívala dnes z milosti svého štěstí i povahy čirou, dojatou, radostnou lásku.

Cestou k přístavu připojil se Pumango znovu k Lenôtrovi, před nímž nosiči vlekli zavazadla. „Jaja,“ pravil zhurta, jako by se hádal, „bude lehati v domě svého pána a jísti jeho vydatnou stravu.“ „Ovšem,“ řekl Lenôtre, aby se ho zbavil, a přidal nervózně do kroku.

Ale Pumango se nespokojil. Kdy přijede Jaja k otci? Á?“ vyzvídal dále. „Až bude chtít,“ odpověděl zas nevrle Lenôtre a dal se do hovoru s bílým svým sluhou.

Pumango se vzdálil, doháněje Jaju hopkavými kroky.

„Všechno jsem sjednal,“ šeptal jí důležitě. „Žít budeš velmi spokojeně.“ Byl u vytržení, a co se s ním dalo, nikdo neví. Mluvil hlouposti, k nimž s rozvahou mísil staré moudrosti pleme-
ne. Poučoval Jaju jako bílí otcové, a hřímaje přání i rady nad vzdalujícím se sněním své dcery, zjevně se radoval. Všímal si okolí a s potěšením seznal, že je dokonale obdivován. Jaju mrzelo, že se neovládá, vychloubaje se jejím štěstím a vypí-
naje zbytečně svou sporou postavu. Věděla, jak tím zbytečně podněcuje závistně břitké jazyky žen. Konečně se před nimi zjevila pláň a zčeřené vlny zdvojnásobily tep Jajina srdce. Množství černého i bílého lidu tísnilo se na prostranství. Vojá-
ci, seřazeni na mole, vzdali čest, stojíce jako vytesaní.

Lenôtre se blahosklonně usmíval a vichřice lidsky sobecké radosti troubila v něm, když si představil, kolik zde ještě vojá-
ků zemře a jak dlouho zde budou vláčeni ti, kdož zubaté po-
sléze přece ujdou. Proto se usmíval, dojat možná opravdově srovnáním pařížského náměstí Svornosti s touto skromnou prostorou poblíže pralesa a smrtonosných bažin. Promluvil s důstojníky několik srdečných slov a jako náplast přilepil všem, kdož dosud neměli, poslední medaile, jež měl k dispozici. Sliboval přímluvu v ministerstvu a žádal, aby mu bez okolků psali svá přání. Radost byla veliká; třeba vždy obáván a nenáviděn, Lenôtre stal se odjížděje krásnou mi-
nulostí, jež se nevrací. Jaja v obřadné atmosféře zvroucněla. Křik dětí ji spoutal v kytici něhy, jež rozkvetla pro všechny stej-
ně. Pohřešovala jen Slianga, jenž sliboval únos a smrt . Mar-

ně ho hledala v zástupu, aby ho loučením odprosila za všechny čtverácké překážky, jež kladla v cestu milostné jeho snaze. Nebyl tu a ani ve vesnici o něm nevěděli. Jaja vzpomněla ho v této poslední hodině laskavě a bez předsudků. Koneckonců to byl přece jen milý a srdečný chlapec! Jedině jeho byla by si snad v Utlendule zamilovala, kdyby byl býval jen méně horký, méně divoký, žárlivý. Vítr vášně ho unášel a on se nemohl jeviti v plné své podobě, nejsa tu celý, jsa rozvát po pralesích láska ho trýznila, ale on nemiloval, znal jenom násilí i ve své něze a prosbě; chtěl podrobiti, podmaniti, a pak teprve pokorně milovat. A tím více trpěl a plápolal zběsilým ohněm.

Ráj srdce zpleněný bouří žárlivosti a ukrotenstvím despoticke touhy... Parník zahoukal. Hnutí v hladině lidu se zdvihlo. Déšť hlasů, škály pozdravů, shon v podávání rukou. Prak očekávání se uvolnil a rozčilení vzneslo se až k nebesům: Jajou cloumalo pohnutí. Poznala, že je nepatrnou Jajou, která činí něco úžasného. V tu chvíli Pumango přikročil až k Jaje; dal spadnouti několika slzám na ruce dceřiny. Jaja zavzlykala. Roj dětí je obklopil, muchlaje její nové evropské šaty. Rozdávala hubičky na všechny strany, síť citů se ztrhala, až propadalo všechno do rokle nářků a něh. Ale již ji nese proud lidu k nástupišti. Děti zanikly v lese těl, jen Pumango, otec pozdě probuzený, hněte bolestně otužilé srdce, a zapomínaje pro své pohnutí opatrnosti, vlečen jest dcerou na můstek lodí. Lenôtre, jenž stále pozorně a nadmíru chladně hlídá svou chůvu, radí Pumangovi, aby se vrátil. Leč nelze. Nese ho proud. I vidí se již nepříliš potěšen v Bábelu evropských měst. Bílý zřízenec ho však prozřetelně zadržel a mrštil jím ještě v pravý čas zpět, až chruplo rybáři ve starých kostech. Tu otírá zkrvavenou skrář, již dopadl na zábradlí můstku, a kyne

dceři, jež stoupá poschodím lodi jako k nedostupným nebesům. Vidí, jak Lenôtre Jaju vede, jak ji přistrkuje k zábradlí paluby. Jaja se slzami usmívá a její šat vane v proudění větru a slunce. Děti vykřikly pozdrav a Pumango béře nejmenší na lokty, aby uzřelo hrdinku dne. Vše ostatní zaniká, není než Jaja na parníku. Černé plemeno pocítilo se jednotkou. Jízlivost utopena v slzách a ve vzrušení a černošky pevniny jsou zase Jaje přítelkyněmi. Duch úžasu krouží mezi nimi a spájí vědomím pospolitosti, co rozdělil na chvíli kvas ženských srdcí. Parník se hnul a v lidu před přístavištěm třeskl jak bomba pocit něčeho osudně tvrdého. A byla to Evropa, která jimi lomcovala. V tu chvíli zlomilo se cosi v černých a na mole počalo se s řevem křepčení. Kdesi zadoutnal oharek hudby, i vzplálo vše závrtným plamenem hrůzy a úžasu. Bylo to jako děs ze všeho, co jest, co může býti na světě Jaja přehlédla pestré prostranství. Tu vidí, že se na něm jako prut mědi vzpíná tělo černochoha úprkem k přístavišti. Byl to Sliango, jak jinak nemohlo býti. Boží vědí, co ho zašlo, myslí Jaja tisknouc své srdce. Nepřišel včas a nyní stojí rozvětven před mořem a zírá k netvoru, který mu odváží do daleka Jaju. Vyschlo jí vzrušením v hrdle, zmámeně kyne chlapci. Snad ji poznal. Snad ji vidí, ach Sliango - jak ho tu trápila! Hledí stále, hledí jen za ní, a jeho oko běsní, něžné a bezpomocné nehybně stanulo na lodi. Tak plynula, plynula tiše - a byl již jen lesklou tečkou v matné ploše opuštěného nábřeží, když Jaja procitla z myšlenek poprvé vážných. Nemohla pochopit, že jest, co ji odnáší z Konga.

Hlava druhá

Smrklo se, nebe prokvetlo hvězdami a opět svítalo, aby byl den. Loď plula bouří a zase tichostí zkrocených vod, ale slaná pláň vřela stejně a kymácela se jako hnětené těsto veliké pružnosti. Dým parníku putoval mlhami, vláčen nad mořem a slunce žhnulo podlahu paluby. Jaja se mnohému přiučila. Bylo jí Lenôtrovi vykati; donutil ji užívat raději několika kusých francouzských slov než plných a sytých vět její mateřštiny. Než se zjevil obraz města Marseille, naučila se sloužiti Evropanu. Mořská nemoc, jež úplně míjela její bytost, pronásledovala Lenôtra s úporností utkvělé myšlenky.

I obsluhovala ho, zmořeného a bledého vojáka civilizace, držíc v rukou střídavě jeho hlavu a kalíšek kořalky. Puzen strachem před výsměchem, vyvolil Jaju k osobní obsluze, předstíraje, že ji chce zaučit v domácí práce, a vykázal černého i bílého sluhu do oddělení pro čeled'. Stávalo se, kdykoliv brázdil moře, že vlastní sluhy k sobě nepřipouštěl, neboť se styděl před vojáky za své stavy na lodi. Jaju nepokládal za nebezpečnou své pověsti a nelitoval, že ji ponechal nablízku. Zhýčkanost vypěstěná zvykem došla tu úkoje v každé nepatrnosti; jen dar těla, po němž bažil, neodvážil se z rodinných důvodů od ní požádati. Loď plula dnem i nocí dál, nedotčena pohledem země. Až posléze prohlédlo nové pobřeží a na něm se zjevilo jako šedý stín hrotnaté město zahalené v páry. Ó cizí města, tající bohatství kouzel a zázraků, roj snů vás obchází a zažihá srdce ujíždějících plamenem očekávání! Ó města cizí, jichž omamná vůně zastírá bídu a bolest jich nitra, syrové květiny na půdě neznámých zemí, jak úrodný cit po vás vzchází v srdcích, jsou-li jen mladá. Svár štěstí a bídy uniká a divák béře si z obrazu města, co srdce ráčí. Chřestění pe-

něž a nářek hladových přehlušila hudba novoty a pablesk sličných celkových tvarů zahladil sveřepou skvělost bank. Konečně se loď blíží tak, že vidíš i život v nehybném dřívě obrazu. Jeřáby pracují, kola se točí, tuny se zdvíhají a nakládají; nevidíš jen, že s tímto dějem padá bídou a hladem na sta lidí, jak stouplo zboží, jak klesl frank. Obchod je meč, jímž vládne, kdo ho třímá, a rukojeť jeho je pevná, jakkoliv hnije. Kovové lodi se vzdalují a připlouvají nesouce zboží a otroky z osad, tanec stožárů naplňuje záliv a zmatek kymácí se na molech; řev se snáší do klína horoucích pekel, jež slují přístav. Sem přirazila udýchaná loď s Jajiným štěstím a s Lenôtrem. Nastává ruch, skřípot můstků a hrdel, zmatek zakotvení. Hluk splývání černého a bílého světa zadrhl zde konečně uzel dlouhého pouta.

Plukovník svěřil Jaju s černochem bílému sluhovi a odjel hned autem do města. Afričané však stojí v přístavu jako v pohádce. Lodi i přísné jeřáby, lidstvo i němé domy je udeřily přímo do hlavy, i vypadl z nich prales a klid a ticho, aby tu zavál víchř civilizace. Jaja vidí úžasné stvoření evropské: dům o pěti patrech se střechem v nebi, odkud přichází blesk Ale vidí i vozy, hnané bez potahu, kovový stroj, jenž letí do výšek, a úžasnou bezpečnost ve tvářích bělochů, žijících ve znamení pohromy a smrti. Bílý sluha Jean, krhavý odlesk svého pána, opuce napodobující pochybný vzor, houkl si teď na evropské půdě sebevědoměji na děti Afriky a počal řídit věc přepravy zavazadel. Pak, brebtaje nesrozumitelná slova, aby byl důležitý, vlekl černý pár do krčmy, jež hlučela zahalena v řev a dým. Zde ječela hudba aristonu a opilí plavci podávali si sklepnici. Pach krmí s cibulí a přichycenou jíškou stoupal ke stropu a jako míč se vracel v chřípí. Jean usedl, a pokynuv černým, aby ho následovali, zkušeným již pošklebkem stíhal rozpaky

divochů. Usedali ke stolu s bázni. Poručiv tři jídla a tři kořalky, začínal Jean okázale jísti, vytrubuje, aby se učili evropsky stolovat. Jeho vzor vnikal v obratné jich údy snadno, leč obřad jídla z nich křesal touhu jísti, jak jídali od narození. Konečně pozdvihl Jean svou sklenku a spěšně ji vyprázdnil. Tu Jaja, předšedši černého druha, vypila svou číšku, aniž se zachvěla. Jean k ní pocítil tajnou úctu, ale usmál se shovívavě. Objednával pak další kořalky. Jaja hleděla plouhavým dýmem do tváří zpitých plavců a jihla ve stínu bodrého řevu, jímž chodil alkohol, kose mnohé. Kořalka je klisna širokého hřbetu, na níž jest dobře jezdit těm, kdož se vlekli dlouho mořem či utrpením. Uhání s jezdcem, který přehlíží slzavé údolí a všechnu pozornost daruje letu, jenž dráždí a unáší do daleka. Zlo řemesla a život plný strastí leží pod kopytem růžové sklenice, z níž plyne řeka zapomenutí, byť chvíli jen. Ale i Jaja vsedla na kůň. Spěch aristonu viklal jí v sedle, leč jela. Pohár hudby přitiskla k ústům, když před očima vrhla sklenice mlhu, z níž vystoupil Sliango. A obraz trval, její nohy, drážděny k tanci, se míhaly pod stolicí; žár pralesa dýchl jí do tváře a skutečnost zbaběle ustupovala před majestátním příchodem snu. Sliango stál, a rozepjaté ruce, hleděl do Evropy, kde sedí Jaja s kořalkou v hlavě, roztoužena a vesela. Jaja se usmála. I černý sluha Atiala byl zasažen vírem hospody a oči jeho hořely modrým plamenem. Promluvil od příjezdu prvá svá slova, a po minutě jal se již křičeti, když jeho jazyk, zmotaný v tři uzly, se rozvázal. Tu přicházeli plavci, nasycení vděky sklepnice, a počali laškovat s Jajou. Vzporný cit zdvihl její ret; zlobila se, vytržena ze snu: Sliangův obraz vyráželi jí z ruky a on padal na poplivanou zemi, dříve než mohl býti políben. Chtivý obr s červeným bělmem napil se příliš ze sklenky odvahy a přišel cloumati jejími ňadry.

Zakřičela cosi a plavec pobouřen zrudl. Chápal se naléhavě jejich rukou a ptal se, ví-li, s kým má co činit. Ujišťoval ji, že je krasavcem, a konečně sáhl, kam neměl. Tehdy Jaja vstala a zasekla nehty do jeho kladiva pazouru. Bílý sluha, džentlmen Jean, se smál, až poletoval pod ním stůl. Neřekl slova. Tu černý sluha vyskočil z lavice jako prut, a nastraživ hřbet, pustil se pak s obrem do křížku. Odletěl jako slupka do kouta krčmy, ale vydechnuv zlověstně vstal. Hospoda změnila tvářnost a smích se proměnil v napětí divákovo. Jak tygr se schýleným hřbetem bral se Atiala ze svého ponížení vstříc obru, jenž čekal s pěstí svinutou. Tu se vzepjal černý, a vymršťen prací svých svalů do výše, zmocnil se v letu obrovy hlavy a snížil ji k zemi. Přišlápnuv jeho tučnou krkovicí, dal mu pak čichatí ponížení, z něhož sám vstal. Hospodou proběhl tleskot a Jaja se poklonila Atialovi.

Nato zdvihl černocho svou štíhlou nohu a obr se vracel z mrákot do hospody, drápaje se po žebří života vzhůru. Pak odtáhl, vysmíván druhy.

Když přivedl Jean černé svěřence na nádraží, přistavil je ke stěně a přikázal jim, aby se odtud nehнули. Sám odešel ve věci zavazadel. Nežli se vrátil, uzavřela Jaja s Atialou dobré přátelství.

Dva lidé jednoho národa zakoušejí v cizině změť důvěrných citů, jež jsou hlubší, čím větší jest dalekost domova. Hrot ciziny je utupován rodáckou družností a pohoda mateřštiny, znící ve zdech ciziny, stojí nad srdcem podobna strážnému andělu. „Nyní,“ pravila Jaja, „pojedeme po souši.“ „Ano,“ pravil Atiala. „Takové dráhy viděl jsem už na obraze. Bratr mi přivezl jejich snímek, když přijel před lety z velké vojny.“ „Tvůj bratr byl v evropské vojně?“ „Ano, odešel se svým bílým velitelem,

když ho volali do Evropy. Bojoval s pýchou u velkých měst a míval pušku i bajonet. Oděv a opasek přivezl si domů a stal se starostou naší vsi.“ „Odkud jsi?“ „Z Okotamby, je to pět dní od pobřeží.“ Jaja vyprávěla pak zevrubně o svém původu. Nádražím pronikl hvizd lokomotivy. Oba se ohlédli, pozorující klenbu perónu. Plnila se dýmem odjíždějícího stroje a hlukem obecnstva. Srdce Jajino se chvělo zimomřivě pod dráždivým dotekem Evropy. Chladná ocel konstrukcí a strojů pronikla jejím nitrem jako počátek nemoci a horečka se jala bušiti do jejích skrání. Jaja upozorňovala Atialu na různé drobnosti nádraží a hovoříc o nich zakoušela tajemnou radost poznání. Stáj živých strojů, z nichž čiší vítr všech měst a zemí, jest bohata zvuky a pohyby, jak rachotí pout a návrat. Železná cesta zatknutá do dálek, v níž lká i plesá lid docela neznámý a kde se právě děje, čeho nevíme, ta železná cesta je tu... Již se dostavil Jean a pak Lenôtre. Příchod k rychlíku se otvírá.

„Zavazadla?“ „Již jsou ve voze, plukovníku.“ „Nuže,“ děl Lenôtre, „strčte ty černé do vozu a přineste mi pak ruční tašku. Sedadlo číslo třicet dva. Lenôtre stál na peróně, a rozjařen z města chodil s lehkostí dvacetiletého poručíka. Usmíval se rozpakům Jaji, když stoupala na vůz, budíc pozornost bělochů. Ale již se vracel Jean, a vleka tašku, stavil se do pozoru. Lenôtre vkročil do vozu první třídy a Jeanovi, jež kladl do sítě zavazadlo pravil: „Jean, jděte nyní k nim a vraťte se asi za hodinu. Budou potěšeni jízdou.““Prosím,“ děl Jean a páteř se mu zlomila než zmizel, uctívou úklonou. Vlak se dal v let. Jajin sen se plnil a sledoval pravdu, jež uháněla. Běh kol drtil píseň a rodil se hluk. Okna přejímala obrazy kraje nesouce k očím obdélík světa vždy různý, jak činí život. Stíhání představ, pořádané úprkem, divadlo věčně nové a pilné, dech času

a prostoru. Nikde ve vlasti neviděla toho Jaja. Pláč uniká z rozpolceného vzduchu, jak supí vlak, jenž se řítí v objetí lesů a luk i mrtvých vesnic, úhorů, měst a plání. Samota, tonouc v závratí úprku, zpívá hroznem rezed a orlíčků, pro jejichž zjev není ani v Jaje jména, a ryčnost práce, vanouc z dílen továrnických měst, dává se na cestu závodem s rychlíkem na Paříž. Ó hrůzo krásy vždy jiné, osudná nesmazatelnosti okamžiku, pravdo kamenná, nevykořenitelná.! Co bylo jen mžiknutím smrtelného oka, tušením bludných smyslů, trvá v prostoru věčně, nesmrtelně.

A ty, zázračné vozidlo, okřídlený kouzelníku, letíš s námi světem jako neúnavný průvodce a ukazuješ nám, jak je vše lehké, věčné, a přece pomíjející. Zdvíh vzdechů plyne z nás do výše nebes; co kolem nás tvrdě trvá a žije, uniká rychle a navždy. Duše pasažéra, poraněna životem, klesá do klína tvé mechaniky a odpočívá na chvíli bez života životem okolí; tak se hojí jako jitrocelem, zapomínajíc, že zraňuješ ty, kdož leží na tvé cestě. Neboť: slyš vlastní své kroky, vlaku, boty sedmimílové! Zda nevnášejí se svou září i nemoc a bídu a ukruťtenství do úrodných zdravých krajů, plníce neúprosný úkol civilizace? Vlaješ, prapore, vlaješ, ale rozedrán, přikrýváš přece jen štěstí Jaja pohlíží v nenasytnost stroje, jenž harcuje podoběn ohnivému draku; pozoruje tunely a mosty a dívá se velmi bělochům, kteří si sedí klidně v lavicích, nepostihující zázraku. Jeden z nich pozřívá pečené stehno husí a druhý zalévá vínem, stráviv už jídlo. Vráska lesů přeběhla ještě tvář žírného kraje, pak se zjevily znovu domy, vlak zastavil. Většina cestujících vystoupila; opouštěli houfně nádraží, štváni výdělečností a hněvem ošemetných střechů bohatnutí. Křeč, která sužuje nohy starců, lomcovala kloubovím tohoto města, jež staletí obchoduje. Znovu se vlak hnul. Jaja s Atialou osa-

měli; Jean odešel do vozu pánova a jediný cestující jejich oddělení, jenž dříve navazoval s Jajou rozmluvu, zabral se do četby novin.

Posléze ztratila i společnost Atialovu: usnul tvrdě a zhroutil se v náruč lavice. Tu spolucestující odložil noviny a přisedl k Jaje. Odkud a kam prý jede? Jaja mu řekla lámanou francouzštinou celý svůj případ a muž jen pokýval hlavou. „U vás v Kongu,“ pravil po chvíli, „nejsou stydlivé a neskrblí něhou jako v Evropě.“ Jaja jen zpola rozuměla. „Ne, proč by se styděly?“ odpověděla. „A chodí nahaté,“ dodal muž křečovitě se usmívaje. Jaja pozorovala lesklý kmit, který se zahostil v jeho kalném oku. „To není pravda,“ odvětila, „máme také šaty.“ „Ale Eviny,“ zasmál se zase pán. I tomu Jaja porozuměla, vzpomínajíc náboženských hodin pátera Rouge. „Nosíme, co potřebujeme, u nás je teplo,“ pravila. Zastihujíc divý plamen mužova zraku, vyklonila se z okna, aby unikla jeho pohledu. „V Evropě budete potřebovat peněz,“ slyšela ještě za sebou „Nechcete si přivydělat?“ Jaja se tvářila, že neslyší, a ještě hlouběji se vyklonila z okna v chladný, nesdílný večer. Ale ruka vytrvalce, jenž ví, že každý musí mu sloužit za dávkou stříbra, jež třímá opatrně, zkusila štěstí u černé krásky a sklidila vzápětí ránu. „Hloupá divoško, hloupá divoško,“ lál Jaje vztekle a s bručením sedl zas k rozečteným novinám, když viděl přicházeti Jeana.

Jaja, chvějíc se tajemnou zimou, hroužila se do vzcházející noci. Vysoko nad městy a nádražími kotvily tytéž úžasné a všudypřítomné hvězdy, jež volávaly Jaju pod palmy, aby se modlila. Dlouho, dlouho jeli. Jaja neusínala a noc již ustupovala ránu. I vzcházelo nahé, růžové, aniž se zardělo studem. Pach smočených luk a polí, jímaných deštěm, vkradl

se do vlaku. Jitro, které skromně stoupá, přicházejíc jenom pro radost živých, vešlo v den. Vlak prodlel v stanicích několik minut a bral se hned dále. Zrychloval tempo jako milenec jdoucí na vytouženou schůzku a Paříž naň volala, dýchajíc mu zdaleka horce do tváří pískl si, zadupal a dusot vydráždil ve cval. Tu přišla předměstí a všechno úsilí skončilo náhle v zastavení. Hvozď řečí zašuměl a křik i šepot v něm zpívaly rozradované hymny. Na perón z betonu vstoupila divoška Jaja, třesouc se zvědavostí. Plukovník Lenôtre pokynul rukou Jeanovi a zmizel hned v zurčícím zástupu. Jean se chopil zavazadel, promluvil se zřízenci ohledně beden, a pečlivě střeže své svěřence, vyšel na ulici. „Nyní pojedeme podzemní drahou,“ řekl pak a postrkoval Jaju, jejíž oči měřily nehybně výšku domů a počet lidstva na náměstí. Auta troubila jako lítá zvířata, razíce si cestu hustým davem, a zvonily na shluky příjíždějících.

Lidé v podivných šatech, zvláště ženské, budily úsměv na rtech Jajiných. Oděvy jejich byly velmi směšné, a přece v nich chodily vážně a beze smíchu, jakoby ničeho zvláštního na sobě neměly.

Jaja, spatřivši dámu se slunečníkem, zastavila se a zvědavě na ni hleděla. Byla u vytržení. Ale Jean ji chopil za rameno a táhl ji na schody vedoucí do hlubin. Třímaje v ruce lístky, odevzdával pánovu tašku černému sluhovi a sám kráčel s tvářností pána na perón. Přijel vlak, i vstrčil Jaju a Atialu do vozu. Směšná trubka se zvířecím hlasem hnula vlakem. Minuli několik stanic, když otevřel vozu, strkaje Jaju ven. Vyšli poschodím vzhůru a město se širokou ulicí se rozsvítilo před nimi. Jean, vmýšleje se do stavu černých, cítil, že je udivuje, i počal opět brebtati, aby je ještě více upoutal. Jeho zamračený obličej nedovoľoval, aby byl tázán; šel spěšným drob-

ným krokem, řezaje lemy chodníků odměřenou čarou, za níž hopkovali Jaja a Atiala. Konečně stanul nedbale před vrátky staré zahrady a otočil knoflíkem dveří. Zjevila se budova velikých rozměrů, obdarovaná zelení. Ve stínu jasanu prodléval se svou zahálkou muž, s nímž počal Jean klábosit, třesa mu rukou. Byl to domovník. Prohlédl Jaju a s úšklebkem děl cosi Jeanovi. Ten odpovídal větou, v níž Jaja postihla slova *lod'*, *spal* a *velitel*. Věděla, o čem se hovoří, spíše z jejich tváří a ze zvyků bělochům vlastních. Obrátila se k Atialovi a mluvila s ním tiše o stromech zahrady, čekala, až se Jean vypovídá. Byl červenec, ale teplým dnem proletěl chvílí meč chladného větru a místy žloutnoucí koruny akátů střásaly list. Již v noci cítila Jaja, že jí v hlavě bzučí jednotvárné, hluché temno, a nyní poznala, že je to drsností podnebí. Nezastihla vhodné počasí pro přizpůsobení se klimatu. Hvizd větru jí zachvěl a dráždil ji v bolavé rozčilení. Jean přetřhl nit svého klábosení a vedl oba černé do domu. Byt otevřela kuchařka, a smějíc se chichotavě do zástěry, chápala se hřmotně Jeanovy pravice. Nato se otevřely dveře pokoje a na chodbu vkročil Lenôtre oděný v župan. „Jaja půjde sem,“ řekl a ukázal na dveře. Jako ve snách vstoupila Jaja dovnitř, rozhlížejíc se místností. Bylo jí jít ještě čtyřmi pokoji, než stanula před pátravým okem ženy, která ležela na pohovce. „Jak se jmenuje?“ tázala se paní francouzsky svého znaveného muže. „Jaja se jmenuji,“ řekla s úsměvem Jaja. „Což rozumí francouzsky?“ „Jen málo,“ odvětila zas Jaja. Lenôtre se zachmuřil pocitem stísněnosti, když patřil na zářící pružnou černošku vedle své ženy poseté pihami a obdané neohebnou evropskou strojeností. Jaja mu zde připadala jako dobře vychované děvče ve společnosti nevlídné staré dámy. „Doufám, madame, že se s Jajou dorozumíte. Zná dosti francouzských slov. Na shledanou!“ Paní, osa-

měvši s černoškou, zdvihla stavidlo výřečnosti, a ležíc nedbale na nízké pohovce, hleděla na Jaju spatra. Pozdvihujíc plavně ruku od skříně ke skříní, vysvětlovala, kde je uloženo které prádlo. Vytyčila před černoškou babylónskou věž příkazů a nařízení a bez nesnází vychrlila podrobný rozvrh hodin. Konečně se zeptala Jaji po stáří a pátrala v její tváři znepokojeně. Byla to paní, jež nosila nos i těhotný břich hodně vysoko, přesvědčena jsouc, že je čímsi posvátným jako ministerský předseda. Vlastní těhotenství jí dojímalo; nepochybovala ani na chvíli, že se obětovala zájmům vlasti, když vzala na sebe úkol roditi člověka. Zdálo se jí, že samojediná na světě čeká dítě; o příštím porodu přemýšlela jen s tupou bázní a s odporem, třeba si přece velmi přála, aby přišel hoch - voják.

Kuchařka měla nyní svízel s její chutí. Objednala-li si ráno k obědu roštěné maso s okurkami, měnila během dopoledne třikrát svá chvilková přání a v poledne, když jídlo naposled chtěné zázrakem skoro bylo přec dopečeno, paní, netknouc se ničeho, šla uštipovat do špíže studené zbytky a z cukrárny si dala donést různého pečiva. Na její rozkaz připravili pivo, ale ona otevřela spíž a pila buď víno nebo kyselou smetanu. Přitom naříkala na neochotnost čeledě a sjížděla hřbety ustrašených služebných jako půlnoční jezdec. Dům byl na drátkách, které se sbíhaly v ocelových klíšťkách pánovitých jejích rukou. Cokoli řekla, chvělo se v myslích služek a sluhů jako nezvratný zákon podobajíc se již pohrůzce výpovědi.

Vládla přísně, jsouc z obchodnické rodiny, a střídala čeled s obrátkou měsíců i týdnů. Jaja ji udivila svým přirozeným klidem a samozřejmostí, s níž přijímala a konala její břinkavé rozkazy. Jaja znala povahu bílých a plukovnice ji nijak nepřekvapila. Teprve když výstřelky zlosti a křiku byly příliš rozechvěné

a když se tedy zdálo, že rozkazující trpí, jsouc patrně churava, přistupovala Jaja k veliteli, poklepala jí lehce na rameno a pravila, ladíc obličej v úsměv. „Paní, šetřte se, vykonám, co si přejete, dobře. Ale dítě potřebuje klidu.“ Když se to poprvé událo, otočila se paní tváří k Jaje a chtěla ji zpolíčkovat. Setkala se však s jasným okem a ruka jí padla zpět. Ostatně, myslila, je opravdu hloupé křičet a škodit si na zdraví.

Jaja měla plné ruce práce, běhala po domě jako okřídlený čin. Byla i díla, o něž ji nikdo nežádal a která pudem sama vycítila. Přivezli kočárek pro dítě a Jaja, zvěděvši od kuchařky, k čemu má sloužit, rozpárala hadrovinu a z útrob vyňala lesklou a širokou postel na kolečkách. Pak vítězně vjela do ložnice a vyděsila paní, jež dřímala, výkřikem: „Malý má postel!“

Z obchodu došla výbava pro kojence a paní seznala, že je ušpiněna. Jaja podjala se bez příkazu praní a pod chmurným dohledem broukové kuchařky žehlila ve svém životě poprvé a vzorně.

Touha po práci unikala Jaje z rukou, podobna slídící šelmě, jdoucí po kořisti. Podnebí nutilo ji k pohybu, jenž hřeje. Každé gesto její bylo přeplněno, kvetouc zbytečně hýřivě v kotlinách práce, aby nahradilo tropické slunce. Když byla Jaja čtrnáct dní u Lenôtrů, znala všechny domácí práce jako bílé služebné děvče; proto propustila plukovnice služku a Jaja převzala její povinnosti. Čistila šaty a obuv, prala, oblékala paní a myla nádobí; přejala také úklid tří pokojů, ostatní s důrazným protestem konala kuchařka Marie. Bílý sluha byl k službám toliko plukovníkovi a Atiala pracoval na zahradě. Když paní seznala, že Jaja všechno hravě zastane, svěřila jí i prostírání stolu a odestýlání postelí, nejdůležitější práci pařížskou. A Jaja konala všechnu tu práci, aniž cítila únavu. Po-

hubla trochu s přibývajícími námahami, ale zářila dále, snad jasněji ještě, jako měsíc, jenž zvětšuje obvod svůj k úplňku. Neposeděla ani chvíli, poletovala za vůlí okolí, neznajíc žádosti, které by nevyhověla. Galimatyáš zvonků jí trhal na všechny strany; zvonil pán, zvonila paní, zvonil vchod, telefon, domovník - a ona se dělila podle svých sil, aby každý dosáhl svého. Až jednoho dne, když se zvonění bralo k ní ze čtyř stran světových nemajíc konce, vzala vše po řadě a k paní přišla až na konec. „Divoško!“ zalála plukovnice, když Jaja vstoupila. „Zapomněla jsi v Africe uši?“ A počala jí cloumati, valíc oči k nebi.

Jaja postřehla rozčilení a s uklidňujícím pohledem pokročila vpřed: „Madame poroučí?“ „Ohavná lidožroutko, volám tě déle deseti minut! Svléci mi župan!“ Jaja se hned chápala činu, ovíjejíc paní pohyby rukou jak liána strom. Bílé, tenounké prádlo se zjevilo a potom nohy v jemných punčochách. Jaja setrvala se zálibou na polooděné postavě ženy a děla pak: „Paní je velice krásná, pán ji pomiluje rád.“ V tu chvíli smýkla paní Jajou na postel a zaléhajíc ji tiskla se k jejímu tělu. Zachvívala se drobnou horkou křečí a štípala Jaju bolestně do krku. Za chvíli v plukovnici kmit a křeč povadly, zhroutila se s Jaji vedle na postel. Jaja vstala; viděla paninu pomučenou trpitelskou tvář, v níž pracovaly svaly titěrným cukáním; hezké polooděné její tělo leželo vyčerpaně, vzduto pokorně mateřským životem. Jaja, pudově dotčena a chápajíc jen zpola tyto věci, pohladila paní po tváři a vložila na její čelo obklad smočený v chladné vodě. Pak vyšla po špičkách z pokoje.

Dlouho byla Jaja posmívána všemi, i kuchařkou. Tato pronásledovala Jaju rozkazy a nadávkami, sužujíc ji pohledy pl-

nými pohrdání. Ale stav napětí netrval dlouho Jaja snášela všechno tak pokorně, že hnula posléze srdcem kuchařčiným a našla tak první evropskou přítelkyni. Kuchařka Marie si všimla, že Jaja koná i její práce, aniž o to kdy řekla. Pozorovala její hbitost a veselou chápavost. Přešla tedy zvolna od nadávek k mlčení a posléze v hovorné přátelství. Jako by se černá tvář změnila v bílou, všechny složky nenávisti se ze srdce kuchařčina rozběhly vniveč a Jaja měla s kým družně hovořit. Kterési neděle odjel pán s paní na celý den a Jaja, provázena kuchařkou, vyšla na první pařížskou procházku. Marie, jež se svým profesionálním břichem vyhlížela velmi majestátně, hovořila neúměrně jako hodiny, a vztahujíc ruce k budovám a náměstím, dávala jim hlučná jména. Mluvila pomalou francouzštinou a nenadužívala ztučnělých svých plic, takže Jaja rozuměla všemu. Šly bulváry a ulicemi, až přišly na most obřadné krásy, z něhož pohlížely na řeku. Jaja viděla pamíky a čluny, lázně, za nimiž se zelenal ostrov, a posléze nábřeží se stromořadím. Šly pak po Elysejských polích k Oblouku vítězství a prošly do Bouloňského lesíka. Kuchařka vyprávěla o soubojích, o koncertech a o závodech, o marných láskách chudých a bohatých, o ponurých koncích karbaníků a hazardů lásky; zatím kolem nich auta sviště brázдила asfalt.

Jaja prohlížela zvědavě zástupy lidí; spatřila v nich mnoho černých mužů a žen a na všechny se známě usmála. Oni zůstali však většinou chladní, zapomněli patrně již na svůj původ, stali se úplnými Evropany. Zato leckterý běloch si všiml přespříliš půvabné černošky, a spatřiv vedle ní ošuntělou kuchařku, dovolil si žert nebo důvěrné oslovení. Marie měla vhodnou příležitost chrániti ostrým svým jazykem Jaju. Černoška je živý předmět, který sotvakdo v Evropě mine bez vtípu nebo

bez urážky, nehodí-li se mu právě k zábavě či k neřesti. Marie znala však mnoho slov, po nichž odtáhl stejně chtivý panák jako nevěstka dotírající z bázně před konkurencí. Z rance svých nadávek Marie nevybírala a mrštila jím celým přímo do tváře ohavníkovy. Když prošly téměř celým lesíkem, usedly konečně na travnaté výspě blíže silnice a snědly po kuse chleba s máslem; potom, když zástupy lidí řidly, zdvihly se a kráčely znovu vstříc všednímu dnu. Marie vyptala se Jaji cestou na domov a poslouchala pozorně její neumělý hymnus na kraj slunce a palem. Zajímalo ji všechno do podrobností, vedla si jako zvědavá matka, když přijelo dítě z dalekých cest. Tyto staré obtloustlé kuchařky, které v mládí nejvyšší voják zběžně pomiloval, nosí dar mučenek v srdci; dílo zkázy, jež bylo na nich vykonáno, změnilo je časem v činorodou lásku k bližnímu; tato láska se znovu upíná k mladým družkám v neštěstí, na něž čeká týž osud a vášnivě pracuje k jejich záchraně. Marie mluvila, vracejíc se s Jajou, o nebezpečích života a jako doklad rvala ze srdce nemilosrdnou zpověď. Jaja jen málo rozuměla. Ostatek dopovídaly slzy, jež kuchařce, schránce nadávek a křivých pohledů, unikaly z očí po nedělním volnu. Příroda lesa z ní vyždímala nejčistší víno, hořké a staré už: Bůh ví, proč právě Bouloňský lesík byl cílem procházky! Jaja už dávno žehlila prádlo, když ještě Marie, vzdychajíc jak parník, snímala s těla šněrovačky velmi starobylého stříhu. Vtom zazvonilo, Jaja vyběhla a spatřila ve dveřích Lenôtra. Přijel z výletu předčasně sám. „Madame nepřijela, pane?“ ptala se překvapeně, chtějíc prostíratí večerní stůl. „Ne,“ pravil Lenôtre, „zůstala u rodičů.“ Přitom ji všecku pronikl očima a zbledlá tvář unaveně doznávala, že přestál zas jednu z hádek se svou ženou. Jaja byla už dvakrát svědkyní. „Jajo,“ děl dále, „kde je Jean?“ „Má dnes, pane, volno do dvanácti.“ Ach ano!

No dobře!“ Zamračil se. „Večeřím vzadu.“ „Vzadu“ byl poslední pokoj od kuchyně a byl pracovnou Lenôtrovou. Spával tam také, kdykoliv nebyla paní ve své kůži. Kuchařka proklínala vždy večeři vzadu, poněvadž jídlo cestou vystydlo a byly z toho pak mrzutosti. Jaja prostřela a nosila na stůl pokrmy Lenôtrovy večeře. Konečně přišla do kuchyně, a umdlena pohybem celého dne, sedla ráda ke svému jídlu. Kuchařka se už svlékala a ospale nařizovala Jaje, aby složila, až se pán nají, nádobí do dřezu. Pak ulehla, zraněna nedělním vzpomínáním až u srdce. Ještě na loži si vzdychla. Jaja šla potom sklidit stůl. Zastala plukovníka na otomaně, kouřil a pil červené víno. Otočil k ní hlavu a zase se odvrátil. „Jajo,“ řekl poté, „kdes byla dnes?“ „V Bouloňském lesíku.“

„Sama?“ „Ne, s Marií.“ „Což ty tu nemáš milého?“ Jaja se usmála v rozpacích „Já? Kdežpak!“ „Ale máš, myslím, nějakého...“ „Milého?“ zasmála se Jaja znovu. „Bezpochyby. Snad. Jest ale v Africe.“ Lenôtre vycenil ve smíchu zuby. Vzpomněl černocho, kterého dal zavřít v noci před odjezdem z Konga. „Trochu daleko. - Což na něho myslíš?“ „Ano, někdy.“ Lenôtre vstal a prošel se pokojem. Dým se plazil za ním, a před ním kráčelo rozhodnutí. Jaja chtěla se chopiti podnosu, když ji jal v pase a nesl ji k otomanu. Lekla se; před časem byla by se rvala, byla by křičela, teď se jen bála, a spínajíc ruce, prosila plukovníka. Trhal s ní šaty a ona ho vzdalovala rukama a svíjením těla. Bylo jí hrozně, když viděla opět Evropana s tím divným zaujatým zrakem, už tolikrát od smrti pátera Rouge. Za ten čas, který sloužila v Paříži, osvojila si tolik pokory, že se bála násilněji protestovat. A přece týž zápas, který prožila s Rougem, žila teď, třeba utajeně, znovu. Snažila se však Lenôtra odvrátit od jeho úmyslu prosbami. „Pane,“ šeptala úpěnlivě, „veliteli, smilujte se, ušetřte mne.“ Odpo-

lední zpověď Mariina vystupovala před ní jako hrozící prst, varovala ji, děsila. Ale Lenôtre kráčel za cílem, neohlížeje se po jejích prosbách, soustředěn neochvějně na své, v němž se mu tolik zalíbilo. „Plukovníku, co řekne paní, až jí vše povím,“ pokusila se znovu Jaja. „Nepovíš nic,“ sípal zběsilý Lenôtre jako bez smyslů. „Co mi je po ní?“ Jaja se bránila jen nesměle, ovládajíc své rozčilení: vzpomněla konce Rougeova. Přece mu však dala notnou práci a vítězství jeho nebylo nikterak rozkošné. Ale rozerval jí tělo, panenské tělo, a to bylo dosti pro ni i pro něho. Za nocí, v nichž nemohla usnouti, ve chvílích milostných myšlenek a tuh představovala si, že jinak odevzdá jinému muži, co jeho jest.

Se svislými, chabými údy a srdcem vypleněným zbyla teď na pohovce jako hadříček, pomuchlaný a rozcupovaný zlomyslným člověkem. On s touže zmučenou tváří, již viděla nedávno na jeho paní, odcházel do pokojů. Jaja ještě ležela na otomanu, nemohouc ihned povstatí. Pak třesouc se bázní před Marií, odešla s nádobím do kuchyně. Marie nespala, stála v kuchyni u stolu a křivě vzhlížela k Jaje. Jaja hodila podnos na stůl a propukla v únavný pláč, jako konzské nebe, když přišel čas dešťů. Kuchařka k ní přiskočila, a hladíc ji po tvářích pravila: „Nemáš se bát, per do každého nemravu, byť by nesl i jméno Lenôtre. Běž se vymýti. Huso, je-li zdravý? Zde mýdlo, myj se, byť pálí. Bylas pannou?“

Jaja nic nerozuměla.

Marie myla ji tedy sama jak poddajné dvouleté dítě. Potom ji uložila a Jaja spala hned jako dřevo.

Příštího dne vešla k Lenôtrovi se snídaní sama Marie a ve dveřích hlásila přísně: „Jaja má horečku, churaví od večera. Je třeba zavolat lékaře.“ Lenôtre zbledl, snad zlostí. „Není tře-

ba,“ řekl hned, ale neenergicky. “Myslím, že je to vážné,“ odpovídala Marie jedovatě. „Ohlásím to v poledne paní.“ Lenôtre se ocitl v postavení, jež ho plnilo upřímným strachem. Nemoohl říci ne, a propustil Marii neklidně, vnímaje její nestoudně vědoucí pohledy. Jaja vstala o desáté hodině a byla zdráva. Zdálo se jí o Sliangovi, jak řekla Marii mezi prací. Kuchařka ji nespouštěla z očí a zřejmě vzala věc její za svou. Byla odhodlána oznámiti případ podrobně plukovnici. Jaja, zmatena událostmi, myslila během dne častěji o zvláštním poměru mezi Lenôtrovými. Stala se aspoň na chvíli tajnou kojitelkou vášní obou manželů, a připadalo jí to hříšné. Dráždilo ji vědomí, že věděla o obou věc, která by druhého i prvního mrzela. Její bystrý zájem o člověka sjížděl vrchy soucitu a soustrastí. Srdce se jí chvělo bázní, aby Marie nic paní neříkala, poněvadž se jednak styděla, jednak jí bylo líto Lenôtra. Opačně si ze srdce přála, aby mohla vzítí za ruku paní a dovésti ji v Lenôtrovo objetí: buďte šťastni, mějte se rádi! Netušila, jak spleťtí jsou cesty citů a choutek bělochových a jak je mu jednomužství a jednoženství tvrdé i obtížné. O polednách se střetla s Lenôtrem na chodbě. Řekla: „Dobrý den.“ Minul ji tiše, řka totéž. Jeho tvář nejevila rozpaků, jen upjatěji stáhla své rysy. Otevřel dveře bytu, a chtěje vyjítí, srazil se právě s paní, vracející se z venkova. Jaja postoupila ke dveřím, a zatímco plukovnice mluvila úsečně se svým mužem, snímala jí s ramen plášť Lenôtre stanul a zamumlav pozdrav pravil: „Čekal jsem tě na nádraží večerním rychlíkem.“ Jaja se zastyděla za jeho lež, tím více ho litujíc. Čekal ji, čekal, znásilňuje Jaju. Jako pádící zvíře, jež prchá stále hlouběji před lovcem do bažin, budil Lenôtre v Jaje soucit, když omotán hustým předivem lži, rozpačitě se vypínal mezi dvěma ženami, jež obě nezastřeně obelhával. Chtěl ještě cosi říci, snad

aby opravil Jajin dojem z minulé věty. Ale Lenôtrová ho pře-
dešla: „Lžete. Přijela jsem večerním rychlíkem, nebyl jste
na nádraží. Spala jsem u Pelletů.“ Stál tu zahanben jako hoch
přistižený na smetaně. „Není pravda,“ řekl konečně nepře-
svědčivě a vytratil se z bytu. Marie o včerejšku před paní po-
mlčela. Nemohla odolat Jajiným prosbám. Tvrdá a hřímavá
ocel změkla v žáru Jajiny přítulnosti, kuchařka mlčela jako ryba.
Nicméně přijala za to slib, že Jaja Lenôtra zpolíčkuje, přijde-
li znovu. „Vida ho, sáhne, kam se dá, a neohlédne
se po chudém děvčeti bez domova. Důstojník, fi! Já bych
mu...“

Dny se řinuly podobny tónům v písni, když plyne a pospí-
chá. Panin život sestoupil níže, byla řeč o sanatoři. Ale lékař
rozhodl, že doba porodu přijde až později; Lenôtrová ho za to
nenáviděla. Měla už dost toho dlouhého čekání, a břicho ža-
lostně zdvižené k nebesům ji mrzelo. Jednou, sotva odešel,
slibuje, že přijde příštího rána, pocítila paní bolest v životě
a ulehla. Dvě hodiny nato, nařikajíc a křičíc, zběsile povila dítě,
zatímco Lenôtre, úplně bez sebe strachem, běhal nezastavi-
telně po bytě; pomoc poskytla paní jen Jaja, neboť kuchařka
věci nerozuměla a na jiné nezbylo času. Černoška však, kte-
rá častěji viděla, jak nevlastní matky rodí jí sourozence
a Pumangovi děti, s klidem hodným starého chirurga ošetři-
la dítě i matku. Našla si ve skříni tkanici, a uvázavši ji
na pupečník, oddělila nůžkami dítě od matky. Pak vyňala lůž-
ko a přiložila Lenôtrové studený obklad. Marie koupala dítě.

Když bylo už déle po všem, přišel domovníkem povoláný
lékař, a přikrýváje křikem své rozpaky, posuzoval odborně
Jajino dílo.

Tkanice prý se uvazuje jinak. A byla-li čistá?

„Kdo?“ „Tkanice asi.“

Jaja mínila, že v panině skříni není špinavé tkanice. Lékař ji změřil pohrdavým pohledem: „Špinavé!“ sykl „Sterilní musí být!“ Tomu však Jaja nerozuměla, ostatně ani netoužila. Stačilo jí, že zachránila matku i dítě. Ona také, divošsky hopkujíc pokojí do kuchyně, zvěstovala se šťastnou tváří příchod dcery tomu, který ji znásilnil.

Hlava třetí

Svěřence Jajině dali jméno Eva. Po narození byla slabá a chytala se života jak stébla tonoucí. Bývaly chvíle, kdy ji zvábil soumrak a kdy se zdálo, že podstoupí zpáteční cestu do mlh všehomíra. Tu Jaja, celou noc tišíc její nářek, zpívala písně a kolébala, aby Evu upoutala znovu k životu. Lán mezi životem a smrtí byl často brázděn milostí Jajiny trpělivosti, když stíhala dítě, unikající z objetí světa. Jaja drtila moc psotníků a krotila var snů, jenž chmurně přebýval v tříkilovém těličku. Nespala někdy celé noci a duch její, přeskupuje se v lásku, plynul do údů rodiny. Když dech malé dcerky zarachotil či klopytl o černý sen, Jaja, jak vzpružinou vymrštěna, brala se tiše k postýlce a odháněla písněmi přeludy spánku. Spala či bděla s Evou v malém pokoji vedle ložnice, odsouzena k osamocným nocím, zahaleným ve spánek ostatních. Fond lásky zdvojnásobila, když viděla, že dítě, zrozené v podobě ženy, má nárok jen na poloviční lásku svých rodičů, než mohl mít hoch. Jest pověstná láska Pařížanů k dětem, ale ta bývá často projevem dobrého tónu a vlastenectví, jsouc založena na prořídých statistikách, dokazujících ošemetnou pravdu, že Francii ubývá válčící materiál. Lenôtre zajisté nepotřeboval dcery, když jeho vliv mohl jen synovi opatřiti vojenskou kariéru. A Lenôtrová s hrůzou přemítala, jak zapře svá léta, až začne Eva být slečnou. Jaja vycítila postavení dítěte, téměř celý den s ním byla sama; jen k pití volala rozmrzelou plukovnici, která kojíc, i ve dne usínala. Za noci pak bylo velmi těžko pohnouti paní, aby Evu napojila. Nevstávala dlouho, a volána třeba již popáté, křikem svým děsila dítě. Prs její byl nehospinný a chladný jako krutá povinnost. Hladová Eva při pití protestovala a naříkala buřičsky, budíc posléze pláčem Lenôtra,

jenž posílal ji vojensky hned do pekel. Jaja trnula, slyšíc noční vřavu, jež zasahovala jen klid malého tvora, potřebného, jak se jí zdálo, pokoje a míru a prsu. Tak uzavřela s Evou tajný spolek, z něhož vykvetl první úsměv dítěte, a zkoumavý pohled, jenž padl ve tvář Jajinu, poznal nejbližšího právě v ní. Matka nebyla jí osobou nejdražší: věc, která nejvíce bouřila plukovnici, žárlicí více, čím méně o dítě dbala.

Přišly zimy a Jaja trpěla chladem. Její mzda byly obnošené šaty paniny, z nichž po večerech hotovila pracně svůj oděv. Kuchařka, zkušená v takovém počínání, byla jí radou. Nežli však byly šaty hotovy, bodal Jaju mrazivý vzduch na dlouhých procházkách, kdy strkala kočárek s dítětem, nemajíc rukavic ani klobouku. Podobna tichému velbloudu na poušti, snášela všechno mlčky a trpně. Uměla dosud v neztenčené míře kouzlit úsměv na své tváři a hradba zubů pod temným rtem se zjevila občas při veselých věcech. Jenom stín dumy přebíhal jejím čelem, jež občas se svažovalo v poletujícím chladu. Také sníh padl toho roku v Paříži, aby zkoušely i její nohy, oděné v staré trepky plukovnice. Tenké punčochy, zděděné po paní, nechránily, a jiných neměla: kuchařka Marie dala jí tedy staré své vlněné punčochy, když ji kdysi v chladném dopoledni viděla chvěti se pod okny zimou. Ode dne svého vstupu do Evropy pohubla Jaja velice. Její oblé tělo se protáhlo a oči v hubnoucích tvářích získaly nový svit, podobný vážnému přemýšlení. Měla pleť kávově hnědou a teplou jako list poupěte. Kolem úst trůnil ustavičně melancholický úsměv konzských krasavic. Zprvu nesvědčila Jaje evropská strava, třebaš jí arci chutnala. Její děd pozřel, blahé paměti, několik zabitých lidských těl, ale jí vadil v evropské kuchyni přebytek masa. Zvykla doma ovoci a duře, prosu a manioku, kterých zde nedostávala, a pařížská voda jí také nesvědčila. I ztráta volnosti jí byla

na závalu, aniž si toho uvědomila. Pocit nesvobody dostal u ní tvar milostné touhy a nejasného stesku, jež nevědomky kladla do svých písní. Nezkrotně volná v pohybu i v konání, přišla v zajetí jak chycená šelma, a jen její zpěv, jediný, čeho nelze spoutatí, nesl se vzpomínkou nad hlavami palem, chvále svou ztracenou svobodu a vlast.

Plášť civilizace, jenž odívá Jaju, je hradba těmi, které chce milovat, a mezi jejím ukrytým srdcem. Kuchařka Marie, po odhalivši cíp tohoto objevila s dechem zatajeným Jajino srdce plné a dobroty. Uhodla zároveň otázku, kterou klade na prahu zimy dcera tropů Evropě: Jak se ti přizpůsobit a jak tě zmocí, stohlavý netvore? Marie Jaje pomáhala podle svých vědomostí. Slyšela o nesnázích, které se staví v cestu černých Evropou. Odívala tedy Jaju teple a ptala se po pokrmech, které jí svědčí. Jaja vítala banány a ořechy, svítíc očima obdanýma vláhou. Pila kakao a vyprávěla o hájích kakaovníků, zatímco žilnatá ruka Mariina zlézala ošemetnou pláň Jajiných šatů, všívajíc vatelín, kudy číšel vítr.

Od narození dítěte neměla Jaja vycházky: jako slunce, jež svítí ustavičně, aniž by si odpočinulo, Jaja dnem nocí myšlenku i pohyb sila do brázdy rodiny. Chování dítěte, úkole nade vše odpovědný, ukolébavko, chlebe dětského večera! Čistě vypraná pleno, požitku kojence, hro rukama před okem sotva probuzeným a ty, písni, která vychováváš! Konečně pak, svatá trpělivosti, jež prolínáš každým nejmenším dílem chůvy, aniž bys chřadla! Což je to málo?

Byly dny, kdy slunce rozbilo chmury a Jaja vyjela s kočárkem na ulici. Pán s paní odešli do společnosti, a byla-li právě neděle, Atiala pelášil zahradou ven a promlouval s Jajou. Hovor kotvil ve vodách služby a práce. Jen občas zdvihla se vlna a nesla loď přátelských vět v širé vody společných ra-

dostí: Atiala, jemuž patřily z života večery, poznal své soukmenovce, pohlcené v Paříži. Žili zde více let, odívali se evropsky a jejich způsoby podobaly se způsobům bělochů. Ale ve skryších jejich šatů přebývaly slavně konžské fetiše a francouzským hovorem, který ovládali dobře, proběhlo časem horké slovo Afriky. Znali Paříž jako rodnou ves a mluvili klidně o věcech, které Atialu udivovaly. Jen prapor své nespokojenosti a buřičský nářek zdvíhali vysoko nad žhoubou hlavy, budíce v Atialovi tajemný a znepokojený cit sebevědomí i síly. Vyprávěl Jaje s láskou o svých kamarádech a slíbil jí, že je přivede, až bude čas.

Jedné neděle, když Lenôtrovi odjeli k příbuzným, vyšla Jaja s kočárkem na ulici a Atiala, záře jí očima vstříc, vedl dva černé chlapíky. Jeden byl silný a jeho zuby, podobné bílé zdi na břehu rudého záhonu, smály se vesele na Jaju z červených rtů. Druhý, jehož hnědá barva prokvetla zeleným svitem nemoci, díval se znaveně do velkých očí Jajiných. Začala rozprávka, a dítě běžící do spánku usnulo zcela. Atiala rozvázal. Široký proud zpěvné mluvy prýštil z něho nemaje konce. Posléze ho přerušil veselý černoch, potřebný rovněž hovoru „Půjdeme,“ pravil „k bulváru Saint Michel, kde je hlučno a veselo.“ „Vzbudíme Evu,“ dí Jaja varovně.

„Ne, Sahiungo, pojďme na nábřeží. Tam je ticho. Hluk nám neporuší hovor,“ řekl hned prosebně smutný černoch Elen-do. Atiala věc rozvážil a pravil pak, zkoumaje Jaju: „Naše dítě spí velice lehce a nesnese hluku. Půjdeme na nábřeží.“ Jaja strkala vozík, zatímco řeč druhů plynula zvolna jak chůze. Sahiungo mluvil čistým nářečím vnitrozemských Bantů, kdežto Elen-do, zrozen při pobřeží, ladil řeč velmi podobně Jaje. Ale oba mísili v díži svých hovorů slova francouzská s mateřštinou. Jen Atiala, dosud neznásilněný a svérázný občan Afriky,

mluvil nezkřiveným nářečím Bantů. Jaja už podlehla vlivu paniných nezastavitelných francouzských vět. Na nábřeží se rozhovořili o lodích a o parnicích Sahiungo, který kypěl rozmarem, žertoval s Jajou, nechce-li snad vsednout do člunu a vrátit se do Afriky k maminkám. Atiala pečoval, aby se dítě nevzbudilo, a Elendo, stísněný myšlenkami, mlčky se bral vedle ostatních. „Elendo,“ pravil konečně Sahiungo, podrážděný zarytým mlčením druhovým. „Zdá se, že myslíš na brusy i v neděli.“ „Na jaké brusy?“ otázala se Jaja. „Ale,“ zasmál se Sahiungo škodolibě. „Elendo pracuje v továrně na brusy. A je v tom celý. Chce se stát inženýrem, co vede továrnu.“ Elendo se káravě usmál. „Lež,“ pravil krátce a hodlal upadnout znovu v mlčení.

„Jak vyrábíte ty brusy?“ ptala se Jaja. Elendo, zastavený na cestě k soukromým myšlenkám, vzdychl a vyprávěl: „Jest kámen smirek. Ten se drtí na jemný prach. Plíce od něho vadnou, jak páchne a rozdírá dech. Pak se smirek míchá s různými vodami, s kyselinami. V puchu a dýmu vzniká kaše, tu lisujeme a vypékáme v kotouče, na nichž se brousí nože. To je brus.“ Sahiungo se smál a řekl: „Vyprávíš a hlas tvůj se třese jak starým ženám. Pracuješ nerad a jsi líný.“ Elendo neodpověděl. Až po chvíli, když Jaja kárala Sahiunga, že na ulici příliš křičí, Elendo s trpkým úsměvem děl: „Má se moc dobře. Dojde mu hlas, až bude v Paříži déle.“ „Nemyslím,“ posmíval se hned Sahiungo, „že budu tak směšný jako ty. Vždyť vidíš, Paříž mi svědčí.“ A štípl se do tváří, které ostatně nebyly nejtlustší. „Ano, máš řemeslo, které znáš od svého otce. Vyděláš mnoho, a práce, kterou konáš, tě těší. Mne by těšila také.“ „Jakou máš práci?“ otázala se Jaja zvědavě. „Jsem soustružník sloních klů. Vezmu-li kost a pilky a dlátka, zhotovím všechno, co požádáš. Můj šéf prodá věc, kterou vytvořím, za tisíc

franků. Nosí je pak bílé ženy, a potkám-li některou s ozdobou ze sloní kosti, mohu ti říci hned, je-li ode mne či od jiného.“ Sahiungo zdvihl oči k Jaje, aby na ní zjistil dojem své řeči. Vypjal přitom velmi hrdě prsa.

„Řežu i do dřeva,“ dodal po chvíli, „ale jen pro sebe; dřevo se nenosí.“ Mezi hovorem sáhl do kapsy a vyňal drobný předmět ze sloni. Dva lidé, jak je Bůh postavil na zemi, žena a muž, leží v objetí. Nad nimi rozpíná větve palma a kolibřík sedí na prutu liány, která objímá strom. Vše je v tenoučkém rámečku, řezaném rovněž ze sloni. Sahiungo se zastavil, a zdržuje běh dětského kočárku, řekl dívce: „Jajo, vezmi si ten dárek. Elendo ti přinese brus.“ Jaja dar odmítla. Má prý velikou cenu pro Sahiunga. Ostatně, Sahiungo ubližuje Elendovi. Jaja chce raději Elendův brus. Sahiungo se zachechtal, jeho obličej prokvetl vzpurností. Dobře, dá klenot černošce Pago, která už dávno po něm baží. Ta je schopna větší vděčnosti. Ještě chtěl Sahiungo něco říci, když nábřežím proběhlo zvědavé hnutí. Dav obklíčil jízdní dráhu; automobil, ženoucí se z mostu, přejel člověka. Atiála se Sahiungem zmizeli v lidstvu, zatímco Jaja, bojíc se o bezpečí dítěte, vracela se nábřežím vzhůru, následována Elendem. „Jajo, odkud vlastně jsi?“ zeptal se Elendo po něm chvíli. „Jsem z Utlenduly u pobřeží a otec můj je rybářem.“ „Já jsem ze vsi Muriala,“ děl Elendo hrdě. „Můj otec byl člověkem v obci váženým, měl tři chýše a vzdělával půdu. Poslal mne do Evropy s důstojníkem Corrotem, abych se učil mluvit s bělochy, ale ten mne prodal továrně, v které pracuji teď skoro dvě léta. Strádal jsem franky, abych se mohl vrátit, ale přeprava stojí tolik peněz, že bych je ani za dvacet let neuspořil. Jenže plíce nevydrží ani pět let. Běloši v naší továrně to říkají, a vskutku žádný z nich tam nepracuje déle než tři měsíce; pak opouští továrnu a hledá jiné

zaměstnání.“ Elendo ztichl zamýšleje se. Byl přepadlý a velmi smutný. Jaje ho bylo líto. „Učiň to rovněž, Elendo, abys nepozbyl zdraví,“ domlouvala mu. „Zdraví!“ děl hořce Elendo. „Čeho už nemám, nepozbudu. Ostatně, nemysli, že bych našel lepší zaměstnání. Černým nikdo nic neplatí, a musíš přitom pracovat za tři bílé. To již nesvedu.“ Jaju sevřel lítostivý soucit nad ubohým Elendem. „Jak tedy žijí ostatní černí? Je jich tu tolik,“ povzdechla. „Snad bys našel zdravější práci.“ Elendo pohodil rukou. „Ti, kteří dovedou krásná řemesla, žijí taktak. Všichni ostatní žijí v bídě. Nejlépe se mají sluhové a vrátní. Také Sahiungo si vydělá, ale jakmile učiní klenotníku větší zásoby, octne se v bídě.“ „A ty neznáš žádného řemesla?“ vyzvídá Jaja, stíhající houževnatě myšlenku pomoci. „Já,“ vzplanul Elendo, „znám orbu a setí, vyznám se v pěstění ovoce a plodů naší země. Ale zde? Není tu ani našich stromů, a půdu vzdělávají jiným způsobem, jemuž nelze rozumět. Ne, zde není zaměstnání, které bych konal dobře a rád.“ „Co tedy počneš?“ řekla drsně Jaja, bouříc se nad svou bezmocností a nad Elendovým zoufalstvím. Elendo se rozhlédl nábřežím a řekl pak hlasem plným bolestné rezignace: „Musím zemřít v továrně na brusy, ježto má země mne jen volá, ale není s to přivést mne k sobě.“ „Mluvíš hloupě, Elendo,“ vykřikla Jaja pojednou podrážděně, plačíc spíše než mluvíc. „Přemýšlej a najdeš cestu zpátky, jsi přece ještě dosti mlád a muž se odváží všeho. Přemýšlej!“ Elendo cítil, že Jajina slova, naplněná žárem pomocné víry, ho povzbuzují. Pojednou se vzchopil k naději. Prožíval v mysli návrat na lodi a zčistajasna uvěřil, že je přece možný. Došel s Jajou k domu Lenôtrových, rozloučil se s ní vděčně a odcházel tona v rozechvěném snění. Ráj rodného kraje, palmy vřezané do vysoké oblohy, pláň zorané půdy; pilná robota na polích, kde pracovaly ženy jeho otce, zatímco

si manžel hověl v chladné chýši. Ne, on by nezapřáhl své ženy, pracoval by sám a byl by šťasten. Hra dráždivých přání, probuzená Jajou, ho obletovala, když černá chuva už dávno zapomněla ve víru prací na smutek Elendův. Dítě se vzbudilo a ona zpívá francouzské písně vlastní tvorby:

*Eva spí, spinká. Ptáček letí.
Pejsek štěká na zahrádce.
Eva maličká,
hezky hajíčká.*

*Ptáček letí,
zpívá Evě.*

A potom zazpívala ještě druhou píseň ve své mateřštině:

*Eva zavírá očička,
Jaja ji ukolébává.
Kakaovník kvete, dozrává,
motýl letí horkým vzduchem,
Eva spí, Eva spí,
zdá se jí o mamince.*

Když dítě usnulo, ohřála vodu a prala pleny i prádlo Evino. Vzpomínala na procházku, zastavila se u Elenda a potom u Sahiunga. Ten se jí líbil odvahou a veselostí. Ale měla na něho malou zlost, že umí býti zlý ke svým kamarádům a že proto nedostala jeho klenotu. Myslíc naň přála si, aby ho zase potkala a aby Pago, neznámá černoška, nezískala do té doby Sahiungovy ozdoby. Dříve než doprala, přijel pán s paní; začal jí hned nekonečný rej. Byla sama doma, i musila vařit čaj

a prostírat a připravit chleby a zákusky. Mezi prací hleděla si spícího dítěte a poslouchala ostrý hlas plukovnice, dštící všeliká přání a rozkazy, jako sype přivaly mrak nebes. Mlčela nebo říkala prosím a ano. Plukovnice pak zdvojnásobovala své nároky, nemajíc chuti jinak si odpočinout, a Jaja pracovala do noci, aniž pocítila hněvu či únavy.

Tak kráčeli dnové, všední a prostí, podobní jsouce zapřaženému potahu. Řeka práce plynula korytem týdne a rmut její se kladl na dno až v sobotu.

V neděli odpoledne, když Jaja umyla nádobí, oděla Evu a vyjela s ní na ulici. Toho dne ráno poprvé krmila kojence z láhve. Dítě nebylo příliš spokojeno. Vyjelo ještě odpoledne nemilostivě a s nářkem; celým stromořadím až do ohebu dlouhého bulváru křičelo ještě. Zde se zjevil Jaje Sahiungo, jenž číhal, vyjde-li dnes Jaja z domu bez Atialy. Slyše, jak dítě nařiká, přiblížil se ke kočárku a luskal prsty před zrakem Eviným. Hned se ztišila a lehoučký vánek úsměvu zčeřil jí tváře. Nato se Sahiungo pozdravil s Jajou, a byv pochválen za své utišující schopnosti, stočil proud řeči do končin minulé neděle. Automobil je vozidlo rychlé a pěkné, ale hnáty zkomolí lépe než kdokoli jiný. S Atialou viděli ondy člověka, z něhož krev crčky prýštila na dlažbu pod koly auta... Když všechno prohlédli, hledali Jaju i Elenda, ale nebylo po nich stopy. Bavila se s Elendem dobře? „Ano,“ pravila Jaja a poznala, že Pago nedrží dosud Sahiungův poklad. „Elendo mluvil velmi pěkně o Kongu a ulevil sobě i mně.“ „Ach, Elendo mluví stále jen totéž,“ děl plamenně Sahiungo, ceně své krásné zuby. „Dovede jednu píseň a troubí ji na všech nárožích, dokud ho někdo poslouchá. Je snad nešťasten, poněvadž nezná žádného řemesla, ale může se snad něčemu naučit, ne?“ „Vzdělával půdu a dobře,“ zastala se Jaja Elenda, „ale zde mu není na pro-

spěch. Je ubohý a jest mu třeba návratu do vlasti.“ „I o tom stále mluví,“ zasmál se Sahiungo, „ale neučiní nic, aby se odtud dostal. Je lenoch a zbabělec.“ „Nemá peněz a jiné možnosti není,“ namítla zase Jaja a její hlas, oděný v přísvit péče a pomáhání, zachvěl se v slunci únorové neděle jak první skřivan toho roku. „Peněz! Možnosti!“ hřměl zase Sahiungo v nepřemožené odvaze. „I já sám bych mu poradil, ale jemu je každá rada jen pro posměch.“ „Zde lžeš, Sahiungo! Není to pravda. Je přece za každou radu vděčen.“ Jaja, slyšíc od Sahiunga, že by byl s to Elendovi pomoci, zahořela touhou pohnouti ho, aby tak učinil. „Porad' mu, porad',“ žadonila, všejíc se v chůzi na jeho rameno a koketně na něho pohlížejíc. „Kdybys mu, Sahiungo, dobře poradil... Odmlčela se a úsměv její, ověčený bohatým slibem, tiše dopověděl „Jajo, poradím-li mu?“ Poradí-li mu? Jaja cítila, že nedá více ani méně, než co se sluší dáti šlechtnému člověku: vděčnost a lásku. „Přijmu tvé milence ze slonoviny a budu je nositi na hrdle,“ pravila zamýšleně. Přijetí daru znamenalo pro Sahiunga vše, úctu k jeho práci, lásku k jeho osobě. Rázem se proměnil a zmateně lovil v kapsách, stíhaje bílé, urostlé lidi, již dosud se, skryti vnějšímu světu, bez konce milovali. Proud pružných vět lásky naplnil Jajiny smysly, když černochova ústa, vždycky hřimající, ztlumila náhle hlas jdoucí až ze srdce, měnící jej v naléhavý šepot. V Jaje se hnul těžký koráb vášně a vyplul na lesklou hladinu zornic. Pohlédla vůkol, nebylo snu, jen tvrdost života a pravdy hnala se cestou, zraňujíc šťastné i nešťastné. Zde spala jen Eva, která neví nic o světě, vše ostatní bdí, tedy slova Sahiungova skutečně byla a jsou. Daleko, daleko, až na dně vědomí promítl se ještě vzpurný obraz Sliangův, onen poslední, bezmocný, s rozpjatýma rukama, hledící smutně za parníkem. Ale nedošel k srdci, jsa kreslen jen letmo roz-

marem svědomí. „A jakou dáš radu,“ vzpomněla si Jaja, sklízejíc úrodu probuzené lásky. „Což ho dopravíš domů?“ „Znám,“ pravil Sahiungo, „člověka, který najímá lodníky pro cesty do Afriky. Je to muž bílý a nelže. Slíbil mi, že doveze každého do Afriky a že mu dá stravu a peníze k tomu. Musí na lodi pracovat a v Africe pak už zůstane.“ Jaja odňala pravou ruku kočárku a dotkla se jí nadšeně ruky Sahiungovy: „Sahiungo, dej mi svůj dar a slib mi, že dopravíš Elenda domů. Jsi moudrý a dokážeš všechno.“

Chtěla ještě něco říci, zaváhala a vydechla pak, čím dýchalo již její srdce: „Budu tě milovat.“ Stín večera snášel se nad zpáteční cestou a hovor plynul v míru dohody. Jaja, zažehnutá úctou k Sahiungově rozšafnosti a moci, cítila hrdost. Ohniště lásky vzdouvalo plameny, ničíc pláč neděle, jdoucí do dnů všedních. Z ran utrpěných týdnem se zhojila mnohá, když život zúrodněný počítím lásky se slibně rýsoval na mračnech zítřků. V ohebu stromořadí, kam neviděla okna Lenôtrových, uchvátil Sahiungo polibek Jajin, když právě byl na cestě k němu. Pak Jaja přidala do kroku a Sahiungo se bral opačným směrem. Omámeni jsouce poslední vteřinou, neurčili ani schůzky.

Toho večera vyšetřila Jaja volnou chvíli, kterou zasvětila Sahiungovu daru. Z hedvábného papíru vybalila klenot, pracovaný s největší péčí v žlutém klu. Prohlédla blíže snoubící se pár. Hra svalů se klenula v pružné sloni jako trámův chrámu lásky vnady, sporé a rozvité výsluním něhy, hnaly krev do tváře. I palma a kolibřík, oblaka řezaná v měkký pás stínů, vše, vše zde mělo svou zářivou příčinnost: úsměv nabízené něhy a oheň vášně sotva narozené stály tu, jsouce v zamyšlení a čekající člověka, jako očekává obilí hospodáře. Ne, Sa-

hiungův dar byl dílo velmi krásné a krasocit tvůrce byl podoben jeho veselosti. Což - za jasným chludem úsměvu a vtipu stála snad vážná tuň potřebné lásky, z níž jako z dusné hořečky pařenišťové kvete a omamuje rudý květ kaktusu. Jaja si našla blankytně modrou stužku, kterou provlékla ouškem šperku. Tak jej zavěsila na své temné hrdlo, kde svítil v tóninách dvou kontrastů, zajatý zahradou osmahlé kůže. Jaja se promítla na hladinu zrcadla, chtívá svého nového obrazu. A že čert nikdy nespí, vešla právě paní, čechrajíc důrazně přísný svůj hlas, aby prolнул bezpečně celým prostorem pokoje. Rázem zachytila marnivý postoj, v kterém Jaja ustrnula, posuzujíc vlastní dojem z podívané. Přistoupila k Jaje, a chopivši se náhrdelníku, prohlížela jej dlouho nedutajíc. Když poznala cenu módní titěrnosti, zkroutila hlas svůj v nepokrytě závistnou otázku: „Odkud to máš?“ Jaja se zarděla v rozpacích a zabodla oči do země. „Odkud to máš?“ dí plukovnice, cloumajíc jejími dlouhými pažemi jak vlna stébly. „S kým jsi se sčuchla? Hodláš snad na dítě přenést nějakou nemoc? Fí! Ohavná děvko! Nyní mluv!“ Jaja mlčela nechápajíc; jen temný teplý obličej se zdvíhal obloukem od země; v snědých kolébkách očních řas se zjevily dvě čisté panenky, tonoucí v bělmových peřinkách; v tu chvíli se rozešly rty její do tváří, aby přinesly úsměv širokých zubů, jež zazněly čistým smíchem. Lenôtrová, oceňujíc chvíli, pravila Jaje:

„Mon amie, tuto hračku ti vezmu, abys jí nebudila pohoršení, a pro dnes ti odpustím. S mužem však, který ti takový dar dal, mluvit nesmíš, rozumíš?“ A bílé milence snímala s Jajina krku. Ale chůva, která jest v rukou paniných jehlou, kterou lze šít, leč též se velmi zraniti, stála v Jaje po boku milenky, neboť chůva a milenka jsou sestry. Jajino srdce se rozkřiklo

žalostí, plníc její hrud' až k zalknutí: Ne, ne, ne! Dar lásky je jen jediný a nepozbývá se, leč je-li oderván! „Madame,“ objala Jaja Lenôtrovou, „vezmete-li mi to zde, budeme obě nešťastny. Mé srdce bylo by zlé. Dal mi to rodák, který je v Paříži řezbářem. Nechte mi můj náhrdelník a budu ho prositi, aby zhotovil podobný vám.“ Plukovnice dosáhla více než polovice a zapomněla, že šperk ten by mohl pohoršovat. „Mé dítě,“ pravila. „Musím tě kárat, že mluvíš s cizími muži. Budiž. Je-li řádný, sejdi se s ním ještě jednou a řekni, aby týž náhrdelník zhotovil pro mne jsem ochotna dáti mu i sto franků.“ Jaja opustila ruce Lenôtrové a chopila se svého náhrdelníku. Myslíla, že zvítězila, i hleděla za paní s vděčnou pýchou, až zmizela ve dveřích. Toho dne se svlékala v kuchyni, zatímco kuchařka kladla pečlivé otázky. Jaja jí řekla i o náhrdelníku, o jeho tvůrci a také o Lenôtrové. Marie dala si Jajin dar ukázat a pohlédla pak na Jaju jako reflektor, sršící zhoubné oslepení. Jaja však řekla, že je to krásné, a tlustá kuchařka, zhasínajíc své oslepující čočky, zamyslíla se o štíhlé Marii, která ležela takto v objetí muže. „Jdi, dítě, spat,“ řekla, nešíříc se dále a zívala nad svými vzpomínkami. Čtrnácte dnů pak, zvolna po sobě, padalo v hlubině času - a Sahiungo se stále neobjevoval. I plukovnice hartusila na Jaju, když přijížděla tato s Evou z procházek, setkala-li se již s řezbářem. Slyšíc odpověď zápornou, zlobívala se dlouho, dusíc se chtivostí. Touha po ozdobě je z nejmocnějších tužeb, co jich pro své utrpení plodné ženské srdce zrodilo, a je to neúprosná touha, která musí dojít ukojení i za cenu vlastního zániku.

V tu dobu se roznemohla pojednou Eva. Dítě, vyiplané tak těžce Jajinou péčí a trpělivostí, vzkřiklo jednoho večera náhle ze spaní a zjevilo svému okolí bolestnou křeč horké tvářičky. Náhodou byl v pokoji Lenôtře; vrátiv se z klubu, procházel po-

kojem do ložnice. Ve strachu povolal lékaře, který zastal dítě již klidně spící. „Nebudu ji budit. Půjdu zrána; přepadne-li jí v noci nový záchvat, obdejte jí hlavu studeným obkladem.“ Jaja zastřela ostré světlo visací lampy a bděla vsedě u dítěte; hlídajíc je na rozběžích dechu a v samovolných pohybech spánku, zastihla tak příchod rána. Po celou noc vyšívala přikrývku pro Evu a myslí i srdcem kráčel jí Sahiungo se svým darem a zmizením. V ložnici spali klidně Lenôtrovi, sníce každý o jiném štěstí: plukovnice promítla šperk do svých vlasů, jsouc v zajetí této poslední lásky, a Lenôtre stál na výšině, přehlížel brigády a tyčil se hrdě na módním koni Arturovi. A Jaja se bála o dítě a bázeň tu složila po bok bázně o milence. Nazítří ráno přišel lékař a týral prohlídkou malátné dítě, jež ani nekřičelo. Kálelo chvílemi krvavé hleny do čistých plen, jež nosila Jaja věčně do necek. Sténalo chvílemi, na každý hluk odpovídalo cuknutím tváře či ručky. Ale Jaja, chodíc jen po špičkách a plujíc pokoji jako černý anděl, nemohla přece dosíci pro dítě klidu. Lenôtrová rozechvívala dále tenoučkou trubku svých slov, a hřmíc občas výtkami, bouřila rodinu. Celý týden trvaly horečky a psotníky naplňovaly noci, třesouce děckem i chůvinným srdcem. Jaja nespala sto šedesát hodin, jsouc životem vklíněným mezi dítě a smrt. Džber oplýval stále studenou vodou a blahodárné klyzma, věčně připravené, číhalo v statečných rukou Jajiných u brány dítěte na recidivu. Jak divé zvíře přebývala nemoc v horečných komorách mladého života, vyháněna jsouc pilně a ustavičně; teprve osmého dne dítě zažvatlalo obvyklé své hlásky a ožvlé oči mířily k Jaje, pokoušejíce se o úsměv. Vyhublé prstíky jako štěňátka si hrály s krajkovím peřinek. Během Eviny nemoci pokusila se plukovnice dvakrát, aby získala Jajin šperk. Jaja vždy předstírala, že neslyší, anebo objatá soumrakem probdělých nocí,

nemohla slyšet o věcech, když, jsouc zaposlouchána v bojující dítě, tíhla jen k otázkám mroucího života. A onoho osmého dne, když Jaja přivolala svou paní k dítěti, záříc jako vítěz nad hydrou, Lenôtrová pohladila dítě zběžně po tváři a obracejíc se od něho k Jaje, pravila: „Jajo, Eva se uzdravila, i máš lehké srdce. Jajo, ano, dej mi ten šperk na oslavu uzdravení Evina.“ Jaja se rozmýšlela, tvajíc dvojicí pohledů v koutě pokoje. Ale potom, slyšíc Evu žvatlající, vyňala ze záňadří stužku se šperkem; nepřítomně stranou, dar Sahiungův do ruky Lenôtrové. Plukovnice zmizela rychle ve dveřích a Jaja zdvihnuvši z postýlky dítě, chovala je. Myslíla usilovně jen na ně, aby si nemusila uvědomit to neurčité a strašně daleké, co zmizelo v ničivém víru přešlého okamžiku. Sto šedesát hodin bdění - snad usnula, než položila náhrdelník do ruky Lenôtrové. Ale přece! Nutno přece projevit vděčnost přírodě, že zachovala nemocné dítě, a obětovat jí za to dobrý dar. Ten dar unikal teprve nyní vodopádem z chůviných očí na flanelovou košilku zachráněné. Ještě téhož odpoledne přišla Lenôtrová do dětského pokoje, a kladouc padesátifrank do Jajiny ruky s úsměvem, který připomínal zloděje, děla: „Za náhrdelník, má milá!“ Jaja tentokrát nezmohla vzdoru svého a mrštila bankovkou přímo do ruky paniny zpět. Ta se zasmála: „Dobře, děkuji tedy.“

V tu chvíli Jaja vyšla z pokoje, zůstavujíc paní samu s dítětem. V kuchyni pak se dala do hlasitého nářku, a vyprávějíc zlou příhodu, stala se terčem kuchařčiných něh, jež hýřily silou a opravdovostí. Utišivši děvče, svlékla Marie kuchyňskou zástěru a energicky vyšla do pokojů. Když se vrátila, chvěla se po celém těle rozčilením a hlásila Jaje s příměsí samolibosti: „Po týdnu denní i noční lopoty je člověku třeba trochu klidu. Řekla jsem paní, že pojedu s Evou dnes sama; a ty se jdi

procházet. V noci budu také spát s Evou, a ty tu spi sama, ať si jednou zase schrupneš.“ Vystrojena jsou rukou kuchařčinou, vyšla Jaja odpoledne na zahradu a hledala Atialu. „Jak ses spadla!“ přivítal ji. „Viděl jsem z domku celé noci světlo v tvém okně. Jsi asi unavena.“ „Mám odpoledne prázdnou a chci mluvit se Sahiungem,“ vece Jaja, přeslýchajíc Atialu. Černoch se zamračil. „Pošetilá!“ pravil. „Pracuje do noci, teprve po slunci chodí zpět. Neuvidíš ho!“ „Kde pracuje?“ ptala se Jaja, trvajíc na svém Atiala se zamyslel. „Rue de la Paix, číslo čtyři,“ řekl potom. „Pracuje ve dvoře. Sotva tě k němu pustí.“ Atiala, vida Jaju odcházeti za Sahiungem, zatímco sám je svázán robotou, pocítil bezmocnou, závistnou tesknotu, jež dotírá na srdce jako nepřítel nejkřutější. Nicméně Jaja vesele změnila jeho smutkem zohavenou tvář, a děkujíc za zprávu, jaře odcházela. Pouť černošky Paříží se podobá počínání dítěte, které chce nalézt určité místo v knize a neumí čísti. V cestu staví se tisíce překážek, krásných, jež svádějí, i zlých, jež trýzní; cestou vyrostly mnohé otázky a zaclonily jasný výhled na konec pouť: mrak automobilů a vozidel všeho druhu i zvuku snesl se na bulvár, po němž kráčela Jaja jako artistka po provaze. V první chvíli, vyšedši z malé ulice, přitiskla se na roh bulváru, jenž hřímal i v poobědní dřímotě, a teprve po několika chvílích pokračovala v chůzi, tajíc dech. Pláč kolles i vrzavé spílání dlažby, řev frkadel a sirén, hněv lidských plic, vydrážděných kletou civilizací, i odboj motorů zhroutily se v akord, jenž se pral se sluchem černého dítěte, dokud v něm přece nezdómácnělo. Jaja. se podivila, že v této úžasné vřavě slyšela jasně své titěrné srdce. A je to snad ono, co činí člověka člověkem, protože je člověk slyší i v pekle civilizace. Z toho se rodí cit, neznámý lidem, jejichž srdce už se zalklo otroctvím každodennosti, cit lidské důstojnosti, kte-

rý obešel právě teď celou Jajinu bytost. Ještě byla svobodným člověkem, rovná se všem ostatním i šťastnějším a její srdce dosud bylo skutečností, již věru nelze minouti. Přistoupila lehce k mladému bělochu. „Pane, kde je Rue de la Paix?“ děla s důstojným klidem bílé slečny. Mladík se podíval Jaje do očí a pravil: „Rue de la Paix? Je to velmi daleko, jedte metrem, doprovodím vás na perón.“ A Jaja, přistrčená k pokladně, vyňala z kapsy Mariin frank a koupila lístek. Pak vsedla do metra, nevědouc ani, jak daleko má nyní jeti, ale odhodlána zvítězit na celé čáře. Vystoupila, vedena náhodou, správně. Strážník jí řekl, když prošla chodníkem, že je na Rue de la Paix.

Její oči se rozběhly po výkladech a hledaly šperky ze slovné kosti, když pojednou za sebou zaslechla: „Paříž je ves, Paříž je ves! Jajo, kde se zde béřeš?“ Zjevil se rozjařený obličej Sahiungův, který měl stále přisvit udivení. I v Bábelu pařížských miliónů setkává se člověk s člověkem, kterého právě hledá. Soudný den frekvence není s to, aby zabránil tíhnutí srdcí, vhozených jako písek do moře, neboť osudová příčinnost životů a kroky lásek a přátelství chodí stejnými ulicemi naproti sobě. Cesty k srdcím, třeba zpustošené, vstávají zpod koryta divého šílení a nesou znovu, kvetouce přízní, láskyplné póly v objetí. Pramen úsměvu vytryskl tam, kde se bělal kruh Jajiných silných zubů, a zčeřil lány teplých tváří i dvě hladkých kotlin kol očních jezer. „Sahiungo! Kde jsi byl tak dlouho?“ Sahiungo vyprávěl, zdvíhaje vysoko korouhev smíchu, již třimal dobře a s rutinou, o nehodách, které ho stihly v minulých týdnech. Vinou masité stravy vykvetly z jeho těla bolestné nežitý, s nimiž musel do nemocnice. A ježto jeden z nich sídlil v podpaží, odnímaje všechny úrodné šťávy ze zručné ruky, již

soustruhoval, musil ustat na celý týden v práci. Navrátil se do dílny shledal, že poměry dostaly nový tvar. Od pultu vrhl se k němu zlý pánův pohled, jak podrážděný buldok s řetězem na krku. Nový dělník, běloch a člověk na první pohled nezručný, bloumal přes práci na Sahiungu, stavějícího se v postoj provinilého. Míti nežity bylo Sahiungovi pojednou smrtelným zločinem.

Když se bouře výčitek a hrozeb přehnala, zasedl zase laciný Sahiungo na místo těžkopádného bělocha ke své staré titěrné práci. Plat mu byl snížen; nemocí Sahiungovou obchod utrpěl, a kdo jiný tedy měl ztrátu nésti? Ano, Sahiungo chápe, neboť je v Paříži druhý rok a zná dobře zákony pařížské džungle, kde černí beránci čepují svou krev do hrdel blahobytných tygrů. Vždyť mohl pozbyti práce! Je ještě dobře, že věc dopadla tak; chleba je chleba, a v daleké zemi je tisíckrát cennější. „Ano, a ty, Jajo? Kde máš můj dar, což ho nenosíš?“ rozvíjel zase Sahiungo prapor své veselosti. Ale nerozvinul. Oči Jajiny upadly na zemi a nechtěly vstát, boříce se hlouběji do kamene. „Jajo, kde máš svůj náhrdelník?“ řekl vážněji Sahiungo. Zhluboka a provinile zdvíhala Jaja svou odpověď: „Odpust, milý! Nemám ho už,“ děla. „Já jej dala z radosti nad vzkříšením člověka. Naše Eva zle stonala a uzdravila se, když mne paní potřetí prosila, abych jí dala tvůj dar. Dala jsem jej, ani nevím jak, zapomněla jsem v tu chvíli na sebe. Ale na tebe Sahiungo, opravdu ne.“ Sahiungo zarytě mlčel a tvář jeho říkala: Velmi jsem uražen. Dílo takové ceny je dáno jen ze srdce. Pracoval jsem, maje v srdci lásku k neznámé milence a chtěl jsem je dáti jen jí. Škoda, Jajo, trpím, žes nedovedla ocenit můj dar, do něhož jsem dal všechny své schopnosti, všechnu svou jemnost a všechny své myšlenky.

Ale Jaja, která nevěděla, co táhne schýlenou hlavou Sahiungovou, pokračovala dále v obraně: „Je to velmi podivná paní, chtěla, abys jí zhotovil týž. A když jsem tě tak dlouho neviděla, prosila mne konečně o můj; nedala jsem, až dnes, když mi připomněla, že se dítě uzdravilo. Maličké dítě, dlouho jsem je ošetřovala a bála jsem se, že zahyne. A v tu chvíli jsem zapomněla, jak mi je drahý tvůj dar, a vzdala jsem se ho skoro bez bolesti.“ Jaja zavěsila ruku do Sahiunga, tisknouc se k němu. Dodala: „Tvá láska je velká, tvé ruce jsou dovedné a tvoje milá je štědrá: daruj mi ještě jedno své dílo, toho se nevzdám, leč by mne zabili.“ K Sahiungovi dolétala Jajina řeč jenom z dálky vědomí. Prožíval znovu tvůrčí děj, jak zasedal večer k práci svého srdce a jak ho jitro růžové a klidné přepadalo v radosti a horečce, barvíc kouzelně dílo hodin spánku. Cítil, že takových děl se rodí málo v životě jednoho člověka: kytice jeho třiceti let byla zatknuta v palouku pod dvěma milenci, které stvořil z mrtvé hrudky sloní kosti, zachvácen jednoho večera touhou spočinouti, zakotvit u ženy. Rozhodné dílo, řekl by Evropan, apoteóza uzrálého jinošství a konečného rozpuku let mužných. Ale Sahiungo zaslechl Jajinu větu. Tvá láska je velká, tvé ruce jsou dovedné a tvoje milá je štědrá. Mráz ho obešel z pravého smyslu té věty, zalomcovala jím touha tvořit znova a znova. Všemohoucnost ženského slova vrhla své kostky. Sahiungův mozek počal bobtnati nevýslovně sličnými liniemi, myšlenka naplňovala tvar a nové dílo vstávalo z trosek prvního.

Ale nad veškerou tou činností povstala v Sahiungovi krevnatá vlna odporu a vášnivého odhodlání. Zabít zlodějku! křičel v něm odboj, hlomoze záští k neurvalému bílému plemeni, jemuž není svaté nic, ani darovaná památka lásky. - Zabít a odejmout nejdražší věc, jakou kdy v životě zrobil a měl!

A jeho oko, naplněné vášní, střetlo se s pokorným pohledem Jajiným „Sahiungo,“ pravila, „nemysli už na svůj dar, přemýšlej o daru, který teď dostaneš ode mne.“ Sahiungova krev, vybičovaná v povodeň divošství, opadla zase do břehů milostné něhy. Potlačil násilím vrozenou touhu po odplatě a chápal se druhého dědictví po otci: dětinské radosti z ženiny lásky a všeho, co z ní sladkého plyne. Třímaje jednou rukou ještě meč odboje, zdvíhal již v druhé pěsti vzduť zástavu veselosti a radování. Šli mimo veliké obchodní domy, podél divadel, bank a chrámů. Všední den vřel v lidech neúprosně, žena je bez oddechu kupředu, a odpoledne, kráčeji mimo, se vzdávalo zvolna večeru. „Dnes již nepůjdu do dílny,“ oddychl si Sahiungo a pohleděl dlouze na volnou cestu před sebou. „Jajo, pojďme do Bouloňského lesíka!“ „Nemohu, Sahiungo, musím jít uspat dítě. Příště půjdeme, kam budeš chtít. Zaveď mne, Sahiungo, domů.“ Řezbář zacházel se slovy Jajinými jako se sloní kostí. Piplal se s nimi slyše je, a osvobozoval je od přítěže všednosti, kterou vlekla nezbytně s sebou. „Kdybys mne, Jajo, měla ráda, šla bys do lesíka. Dítě jsi měla celý týden a mne bys měla poprvé v životě.“ Jaja překonávala stěží pokušení. Hlas jejího rodu hubil cit chladné povinnosti a byla by již málem šla za hlasem srdce. Ale zvítězilo v ní to nepřemožitelné, co v černých ženách vybudovala staletí, když jim vrhla do klína veškeru práci i za muže. „Sahiungo, propusť mne domů, mám tě tak ráda, že bych dnes přišla příliš pozdě. V neděli půjdu na procházku, najdeš mne v aleji a povedeš, kam budeš chtít. Nechtěj mne uvést ve špatné postavení. Paní by mne za nepřesnost jistě vyhnala.“ Sahiungo krácel vedle Jaji a tiskl svou hrud', aby nevykřikla přemírou lásky a přemáhání. Zmínka o plukovnici ho znovu vrhla v objetí mstivé vášně, jen večer, mírný a tichý, ho

vysvobožoval. Vzduch byl chladný a světlo obchodů jej prostupovalo jako ženu muž. Strom nadějí kvetl v Sahiungově srdci, zaléván jsa stuhou tichých dívčích slov, leč nebylo mnoho ovoce zralého, když Jaja zmizela ve vrátkách klece, v které na ni čekala práce. Ještě se vrátila: „Sahiungo, co je s Elendem? Vezme ho běloch na svou loď?“ „Za čtrnáct dní,“ děl Sahiungo, a Jaja se ztratila ve dvířkách. Sahiungo hleděl zbožně do oken, ale pohledu se už nedočkal. Odešel domů, kde klečel soustruh v šerém koutě: usedl a tvořil, ponořen jsa v hlubinu srdce, nový dar pro svou milou; necítil únavy přetéka láskou, a setrval u práce do kuropění.

Jaja vběhla do rukou přímo Atialovi. „Vracíš se pozdě,“ řekl černocho přísně a jeho zrakem harcovala bolest v sedle divoké bezmocnosti. „Mluvila jsem se Sahiungem, Elendo pojede domů.“ „A cos za to zaplatila?“ otázal se Atiala škodoliběji, nežli by byl učinil jindy. Z přátelství k Jaje teprve teď se zrodila láska, a takové lásky bývají krutě zlé. „Atialo, co mluvíš? Nejsi při smyslech, nebo máš velkou bolest?“ Atiala chvíli pomlčel. Jeho ztrápený, horký zrak zasvítil do šera. „Jajo, strašná je tahle země! Nelžu, nechci už žít.“ „Bláhový, co tě obešlo? Zvykni, a záhy bude ti lehčeji. Potom se vrátíš domů.“ Atiala pozdvihl ruce jako zajatec a bezvládně je spustil na Jajinu šiji. Jeho smutek byl dětský a nepodobal se smutku Elendovu. Zdálo se Jaje, že vnitřní var protrhne hráze a že Atiala zapláče jako nemluvně. Sklonil hlavu k Jajinu čelu a líbal je, zatímco udiveně stála, jsouc šťastna v jeho přátelských rukou a nešťastna v kruhu jeho zemdlenosti. Tmavá zahrada dýchala předjarním zářením poupat, lákala z Jajiny pleti omamnou vůni jejího plemene. Půl vůně exotických květin, půl vůně živočišná, jest výpar černošské pleti omamný i pro černocho Atiala vdechoval Jaju a hroužil se hlouběji do svého

stesku po domovině. Tajně záviděl Elendovi a zdálo se mu pojednou, že mu byl sám obětován. Přitiskl k sobě hladově Jaju, aby se mstil na jejím srdci, jež patřilo jinému. Jaja ho odstrkovala. Leč postavil se vlně odporu a užil síly. „Atialo, odejdi,“ zašeptala Jaja, vzrušená pádícím násilím přítele. „Musím jít domů.“ „Nepůjdeš,“ hrozil Atiala chraptivým šeptem a z bažin bezmoci vstával v něm krvavý květ. „Atialo!“ bránila se Jaja. „Budu křičet, uvidíš! Ty nestoudníku!“ Vlekl ji spadalým listím na trávník a ona zápasila. Jako had proklouzla konečně zajata ruka sevřenou pěstí Atialovou; Jaja vzpomněla zápasu v krčmě marseillské a čekala nový výpad. Vrhla se k domovním dveřím a spěchala schodištěm vzhůru. Srdce jí plesalo, třeba zraněné ztrátou přátelství Atialova: Sahiungo nesměl býti oklamán.

Čas se prokusoval všedním životem, hltaje sousta dnů a týdnů bez vzrušení. Eva dosáhla zdráva svého púletí, řídila již bezpečně úsměv i zrak a poznávala hlas Jajin i ostatních z domu. Splav pohybů rozšuměl údy a Eva hmatala věci. Po-
brukujíc a dožadujíc se pozornosti, zdvíhala v kočárku hlavu a očima pátrala po okolí. Jednoho dne, provalujíc se po koupeli na klíně chůvy, chopila se vlastní nožky a ponořila ji v bezzubá svá ústa. „Papáš nožičku, Evo?“ tázala se Jaja a opakovala svou otázku tak dlouho, až vryla v probouzející se rozum představu hryzáni nožky. Po několika dnech se už mohla pochlubit: Eva na vybídnutí Jajino obírala před diváky svou končetinu. Jaja plnila leydenskou láhev mladého mozku jiskrami hračkářské energie a naučila Evu znáti obličej, úkony, jídla a věci. Zatím otec a matka dítěte tonuli v záplavě plesů, hostin a zábav, neboť byl právě čas maškarád. Odcházejíce po osmé hodině večer, vraceli se pozdě ráno, aby si do večera odpočali a strávili znovu veselou noc. V druhém

týdnu března, kdy odpolední slunce už lomcovalo zavřenými okny, chystala švadlena paniny šaty na veliký večerní ples, zatímco Jaja vyjížděla s Evou do ulic zčechraných prvním jarem. Paní se vyklenula z okna a zavolala nervózně na Jaju: „Přiď záhy, odcházíme v půl osmé a musíš mne obléci, rozumíš?“ Jaja vyjela, zabodnuvši lačně ostražitý pohled do ohybu aleje. Byla sobota a Sahiungo patrně čekal. Jaja se ještě maně ohlédla, následuje-li ji Atiala! Divoch! Měřil ji ode dne svého poklesku směsí pohledů a krve, připraven vždycky nasupit rty a šeptem pronést největší ohavnosti. Chuť ztýrati Jaju v něm nepovolila, hněv, který nesmyslně potvrzoval lásku, se nezlomil. Úroda vzteklých i smyslných myšlenek, která vzešla v uražené jeho hlavě, padala vždy hojně a štědře do brázdy, kterou vyhloubila Jaja mezi ním a sebou. Skutečně se teď oblékal a plíživým krokem vyšel ze zahrady, aby Jaju následoval. Ohavná nutnosti! Dostihnuv ohybu aleje, narazil celou silou kroku, který se rozhodl, na Jaju; strkala levou rukou poklidně kočárek a pravou si vedla Sahiunga v podpaží Prokletý černocho, jenž vidí dozadu! Sahiungo pozdravil Atialu dříve, než se k němu vůbec obrátil! Atiala zamumlal škarohlídký pozdrav, připojuje se pošetile k milencům. Jaja naň pohlédla, nemohouc zdolati smích. Atialovo čelo se tím více zachmuřilo a v husté mraky brv šlehl hřímavý blesk. „Co se směješ?“ děl Sahiungo k Jaje a jeho zdravé, obrovské zuby přežvykovaly hrst drobných i velikých smíchů. Jaja se rozřehtala. Sahiungo, pohlédnuv na Atialu, uhadoval zběžně, kolik uhodilo, a jeho srdce se pojednou zatáhlo dusnou mlhou žárlivosti. Díval se z jednoho na druhého, podobný míči, s nímž si dva hrají, a jeho rozvahy se počal zmocňovat podezřívavý cit inkvizitora. „Jajo,“ uchopil černošku za ruku, „řekni mi honem, co se přihodilo.“ Jaja se smála, leč v očích se jí

zalesklo odstínem zármutku: Sahiungo, patře jí do očí, viděl slzu stékati korýtkem k němým rtům. Atiala pozdvihl sevřenou pěst, zatřásl jí a unáhleně zmizel. „Sahiungo,“ děla Jaja tetelícím se hlasem, „Atiala mne předešle v zahradě přepadl, když jsem šla od tebe. Chtěl se mne zmocnit, sedral mi šaty a vlekl mne beze všech cavyků k louce. Pozbyl, chudák, z Evropy rozumu je mi ho tak líto, a přece se smíchu neubráním; je směšný, zlobí-li se. Chtěl u mne útěchu, ale dal se do násilí. Popletl si lásku s nenávisť. Všechno se v něm spletlo, nemůže za nic. Ale já jsem se musila smát, jak si přišel pro výprask! On už se ani nestydí a bude se třeba s tebou bít. Má vztek, že chceš Elenda dopravit domů.“ Sahiungo si oddychl, ale řídil rozpravu dále: „Nezmocnil se tě? Jedovatý pes! Vyhlížel vždycky jako malé dítě, a vidíš ho, nepřeje člověku ženu!“ „Nezlob se,“ domlouvala Sahiungovi Jaja, nemůže za nic. Je ztřeštěný. Zhubl a hlava mu docela zšedivěla. A není starý, ubožák. Celý den jen ryje a sází na zahradě, až z toho zpitomí úplně, poněvadž při tom jen myslí a myslí a stesk ho sžírání. Nemůže za nic. Šel do Evropy proti své vůli, nelze ho soudit za jiné.“ „A kdo sem šel z vlastní vůle?“ usmál se Sahiungo křivě. „Právě,“ řekla Jaja a kolébala kočárkem, neboť Eva otvírala oči „Vš, vš, všš - já jsem tak trochu chtěla do Evropy. Ale on je voják, jemu nařídili. - A co je s Elendem,“ vzpomněla si. „Kdy už pojedje?“ Sahiungo pohlédl před sebe, a hvízdnuv po pařížském zvyku, pravil: „Nevím, Jajo, pojedje-li vůbec. Najat na loď byl, ale tři dny už leží v nemocnici.“ Sahiungo vyprávěl, jak mu šel k továrně naproti, jak mu sděloval novinu, jak Elendo neodpovídal; zrak plovoucí na dně šedivých důlků se snažil Sahiunga poznat, ale nepoznal. Sahiungo se chopil tedy jeho ruky, ta byla horká a chvěla se. Elendo vrávorál, nebyl to člověk najatý k úklidu na loď, jedoucí do Af-

riky, ale ubohý nemocný člověk, na něhož čeká už jen postel nemocnice. Sahiungo dovedl ho do špitálu Hôtel Dieu. „Tam leží dosud, nezemřel-li,“ skončil Sahiungo a Jaja nevyšla z údivu nad špatným obratem věci. Co jí nejvíce leželo na srdci, hatilo se. Pro návrat Elendův srdce její se zamilovalo, bušíc sesterským soucitem k černému bratrovi. A teď... „Kdy odjede loď?“ ptala se ještě doufajíc a vzhlédla k Sahiungovi, jako by prosila. „Za týden odjíždí z Marseille,“ děl Sahiungo. „Za tři dny musil by jeti.“ „A Elendo se do tří dnů jistě neuzdraví?“ Sahiungo se na Jaju jen usmál a pokrčil rameny. „Myslím, že spíše zemře,“ pravil. „Lékaři jsou stále u něho a mladí se na něm učí. Z toho je vidět, že je nemoc těžká.“ Jaja si vzdychla. „Kdys u něho byl?“ zeptala se.

„Navštěvuji ho denně,“ pravil. „Dnes tam teprve půjdu.“ Jaja se na něho vděčně podívala. „Pozdrav ho tedy ode mne. A řekni, aby pevně věřil; jistě se uzdraví a odjede pak domů. Zítřka mne k němu dovedeš.“ Toho dne, když Jaja jela domů, pocítila, že Sahiungo vnikl jí hluboko do srdce. Láska, halená v starost o Elenda, chutnala jejím smyslům dojímavěji a prudčeji. Cítila Sahiungovu převahu nad ostatními černochoy v jeho statečném vystupování mezi Evropany. Představovala si ho, jak asi přivedl Elenda do nemocnice, hovoře s učenými muži a s bílými ženami - ošetřovatelkami, jak moudře a rozšafně řídil veškeré věci Elendovy nemoci. V březnovém soumraku, strkajíc spící kočárek, myslila jen o poslední větě své a Sahiungově. „Zítřka mám volno,“ řekla mu. „Přijď do aleje ve čtyři hodiny. Půjdeme k Elendovi a od něho...“ „Přijdu,“ řekl Sahiungo. „Přinesu ti svou práci. Půjdeme z nemocnice do lesíka?“ Jaja pak odpověděla jen stínem tonoucích řas, které přikryly stydlivě oči.

Když přijela chůva s dítětem domů, pobíhala paní všemi pokoji, oděná jen v korzet a v krajkové kalhoty. Sháněla nějakou vlásenku. Dům byl vzhůru, plukovnice bědovala. Z jejích rozčilených úst vyskakovala slova nevrlého spěchu, usazující se pánovitě v luxusních pokojích a síních do měkkých, bezozvěnných křesel. Jaja dala Evu kuchařce a vnikla v ložnici, kde bledolící šička zanechala brunátné dílo svých rukou. Nádherný šat z červeného hedvábí, zdobený drahocennou krajkou, zašustěl unyle v Jajiných rukou. Klepot vysokých podpatků proběhl ložnicí a plukovnice, konečně nalíčená, stanula v drzých nedbalkách před Jajou, natahující ruce k oblékání. Když tu již stála oděna a připravena, otevřela trezor a oblékla ještě Jajin náhrdelník. Pohlédla na Jaju a setkala se s jemně usměvavou tváří, skrývající tajnou poznámku. Můj bude lepší, myslila si chůva - ale vidouc dva snoubící se milence na brunátném pozadí paniny roby, pocítila přece jen tesknoutu. Ještě několik dravých slov k domu, několik pokřiků, přeplněných žlučí, hrst ušlechtilých nadávek ve formě rozhořčení; pak na chodbě břeskné volání na pána, prásknutí dveřmi a ticho. Jaja vešla prozpěvující do kuchyně a vzala z rukou Mariiných dítě, aby je nakrmila. „Ta zase řádila,“ poznamenala kuchařka, dusíc se klokotavě hlomozným smíchem. „Na dítě se ani nepodívá a vyletí z domu jako z pasti. Je do tancovačky jak šestnáctiletá holka. Ale plukovník mohl by mít rozum. Jenže by s ní nevydržel, ona to zkrátka musí mít.“ „Má dnes můj náhrdelník,“ řekla Jaja skoro pyšně. „Pomalů bude nosit tvé šaty! Chudému děvčeti zcizí poslední; že se nestydí!“ „Dostanu lepší,“ řekla Jaja „No, no, copak zase?“ lekla se Marie, přísně se mračíc. „Od koho dostaneš? Co?“ „Od téhož, od Sahiunga. Když jsem mu řekla, že mi to paní vzala, dal se hned do práce a v sobotu mi daruje nový náhrdelník,“ uha-

dovala Jaja spíše, neboť o příštím daru nevěděla nic jistého. Marie mlčky seděla, pokyvujíc výstražně hlavou, krátkozrakýma očima sledovala steh jehly, jíž přišívala stuhu na Jajin klobouk. „Dala ti paní nějakou službu?“ začala po chvíli. „Mně ještě nedala za únor.“ Jaja lhostejně vzhledla: „Ne.“ Kuchařka, jako by čekala jen na toto ne, vyskočila hrozivě ze židle.

„Ne!“ vybuchla „Každý měsíc ne, což nemáš hubu? Jsi tu přes půl roku a vysloužila sis dva obnošené hadry a sešlapané botky. Jdi mi k šípku! A co si počneš, vyženou-li tě? Vždyť nemáš centimu! Za takovou dřinu, ty huso!“ „Nepotřebuji,“ odvětila nejistě Jaja. S fatalismem, prolínajícím celou její bytost, stála před Marií neodolatelná ve své nepraktické, svaté pošetilosti. „A vyženou-li tě?“ ptala se znova nakvašená kuchařka. Jaja neodpověděla. Zabrána v krmení dítěte, slyšela jen mrzutou dobračku, která má více starostí, než je třeba. Až se vymluví, bude zas klid. Při láhvi mléka usnula Eva Jaje na klíně. Drobounký šramot, jako bzučení hmyzu, bral se jí od úst kuchyní. Jaja odložila láhev a přenášela dítě do postýlky. Po chvílce zazvonil zvonek bytu a kuchařce, která šla otevřít, se zjevila ve dveřích hlava Atialova. „Co chceš?“ otázala se, zamykajíc za ním dveře na klíč. „Je pozdě.“ Atiala prošel chodbou do kuchyně, usedl na truhlík s dřívím a složil sepjaté ruce mezi nohy. Tvář měl zhublou a ztrápenou. „Chceš jíst?“ ptala se kuchařka, vážic vykuchané jeho tváře na citlivé ploše spravedlivého srdce. „Poslala jsem přece večeři dolů.“ „Nechci,“ řekl Atiala, zíraje před sebe dvěma žhavými světly jako stojící rychlík. „Tak co ti tedy je,“ postoupila k němu Marie „Nemáš horečku?“

Utřela ruce do zástěry a sáhla mu na čelo. Atiala odsunul rozduřně hlavu. „Jdi spat,“ řekla po chvíli Marie, „měls mno-

ho práce?“ Ne,“ odpověděl bez chuti Atiala. „A kde je Jaja?“ Kuchařka se nasupila. „Kde by byla? Uspává dítě! A co s ní chceš?“ Atiala se mlčky díval před sebe. Po dvou minutách se zdvihl a šel ke dveřím. „Jdeš spat?“ tázala se Marie. Atiala zahučel nesrozumitelně a vyšel váhavě na chodbu. Kuchařce se nelíbil, vyšla za ním. Otvíral právě dveře do dětského pokoje. „Kam lezeš?“ vzkřikla naň a vyřítla se na chodbu. Atiala zmizel v dětském pokoji a rychle zamkl za sebou dveře. Marie, nedbajíc spícího dítěte, jala se bušiti seč byla s to do dveří. V hlomozu její pěsti zanikalo všechno dění v pokoji. Když si to uvědomila, přestala. V pokoji slyšela pak jenom krok Atialův a po chvíli teskný pláč dítěte. Dveře se konečně rozletěly a vyrazil Atiala jako plamen, frkaje a hlučně oddechuje. Kuchařka zastoupila mu cestu. „Kde je Jaja?“ vzkřikla. A když neviděla chůvu v pokoji, skučíc v pláči dodala: „Kde je Jaja, vrahu?“ Atiala odstrčil ji stranou a pádil chodbou ke schodišti. Leč byt byl zavřen a klíč měla Marie v zástěře. Atiala se vrátil do dětského pokoje, kde kuchařka,

vyklenutá z otevřeného okna, volala pronikavým hlasem do noci: „Jajo, Jajo, jsi živa?“ Jaja odpovídala zdola pláčem a Atiala hartusící na Marii žádal si klíče, zatímco Eva křičela. Kuchařka vběhla do chodby a zazvonila na domovníka. Přišoural se v svých trepkách a vyslechl za dveřmi lamento ubohé kuchařky, aby se hned vrátil do zahrady pátrati po Jaje. Nato vběhla Marie do kuchyně. Ozbrojivši se tu kuchyňským nožem proti násilnému Atialovi, šla uspati poděšené dítě. Ale už tu byl domovník, veda Jaju; napadala těžce na nohu. Vyčítavě vzkřikla jako dítě, spatřivši svého pronásledovatele. Domovník však se chopil jeho krku a smýkl jím bez ohledů ze schodiště. Negr dopadl na mezischod, ale nevydal zvuku, zdvihl se a poslušně sešel do sklepního bytu, kde spal. Jaja

vyprávěla zatím Marii, obvazující raněné koleno, jak ze strachu před Atialou otevřela okno a vyskočila. Z výše čtyř metrů dopadla na písečnou stezku, o niž si rozbila koleno. Marie lála a slibovala Atialovi nejhroznější muka a trápení, ale Jaja ji uprosila, aby paní nic o věci neříkala; Marie, uváživši všechny následky, zaláteřila na černé plemeno a slíbila. Ale domovník neměl porozumění pro Atialovy noční žerty, a oznámiv nazítří příhodu Lenôtrovi, dosáhl, že byl černý sluha přidělen setnině. Odcházel hned příštího dne a vzkázal Jaje, že se ještě setkají.

Jaja kulhajíc obsluhovala dítě a přijímala z úst plukovnice pokorně poznámky o neslušných nápadnících, neboť se strachovala o odpolední svou vycházku.

Hlava čtvrtá

Elendo hleděl předivem horečky do tváře věčnosti. Mezi jeho bytost a nesmírnost zániku kradl se vánek tropického života se svým stromovým, s obdělanou půdou, která voní násilím početí, s rajským dnem konžského sedláka. Rudé kruhy vědomí se rozestupovaly, stávající se rámem obrazů, které dávno přestaly být skutečností. Hej, doba dešťů svlažila půdu, poskokem ženou se potoky kalného požehnání. Elendo, černý jinochu, seješ poprvé proso a kukuřici, nad tebou nalévá se kokosovník a přijde čas kakaovníku! Dvě ženy otcovy, hlučice píšťalkou suchých svých hrdel, jsou ti soudruhy v práci. Ale z dálky zahučel parník a palmy schylují koruny do sesychající půdy. Elendo v horečce zaúpěl a obličej jeho se zachvěl vlnou děsu, jež proběhla mrazivě celým tělem. Nyní ho odvázejí do Evropy - což není spoután? - parník hlučí, podoběn jsa nepřátelské bouři. Vidíte kapitána Corrota, vyceňný, záludný chrup, připravený zhltnouti černocho - húúú, rachot strojů; drtí se smírek, v oblacích prachu poletuje lidská práce; myšlenka houstnoucí ve sval, sval drcený v hadřík bez krve, bez síly, bez naděje. Ach ostrý šedavý prášku, milión lesklých hvězd třpytí se v tvém obsahu, ale ty drásaje drásáš tkáň a křivíš život; stáváš se brusem.

Brus! Ocel se tebe bojí a poddává se ti - jak by ne plíce! Ostří ocele, která byla tupá, zmařené plíce, které dýchaly A co vy, smrduté tekutiny, kyseliny, zásady, vody smrti, váš puch nesmí býti puštěn z továrny, aby město nevymřelo, a na sta metrů kolkolem nevidět stavení. Elendo ještě zakašlal zbytkem svých zabitých plic. Zčechrané chmýří srdeční práce se chvělo dosud. Tichá pláň vzpomínek splynula zvolna

s nížícím se příslibem nebes. Duše černocho byla bílá a poletovala neslyšně pustým domem hasnoucího těla. „Elendo, Elendo,“ potrhávala Jaja jeho kostnatou rukou. „Jsem tu, Jaja. Pojedeš do Konga, Elendo!“ Nemocnice dýchala těžké milosrdenství do skromného Elendova umírání. Plachetka plátna na železné posteli, na ní tělo stéblo, na něm pokrývka; a vysoko nad tím vším sta bolestí jiných nemocných a bolavé volání Jajino, na něž nebude odpovědi. Na hrdle Elendově visel drobný fetiš z kočičí kůže. Nedobře chránil majitele. Sahiungo stál nehybně za Jajou, dotčen chvílí až ve svém veselém srdci. Několikrát vztáhl ruce k Elendovi, ale nedotkl se ho, ruka se vrátila. Jaja, nemohouc se Elenda dovolat, dotkla se rty jeho obličeje. Byl chladný a nezteplal ani polibkem. Sahiungo vzal Jaju za ruku, aby ji odvedl. Přišla ošetřovatelka, a neklidně hledíc do černých tváří dvojice, přikryla Elenda pietně prostěradlem. Na chodbě, tiskna plačící Jaje ruku, Sahiungo pravil roztrpčeně: „Lhal jsem. Nebyl lenoch ani zbabělec.“

Jaja zazněla ještě bohatším pláčem. Dveře Hotelu Dieu se otevřely; slunce je zalilo a prostorné náměstí ostrova vedlo je ke chrámu Notre Dame. Přešli tiše most a kráčeli po nábřeží k Louvru a dále. Jaro už běželo městem a jemný poprašek trávy zdvíhal se v záhonech Tuileríí. Míjeli bílé sochy, veliké bazény s vodotrysky a prošli rušným náměstím Svornosti po Elysejských po lích až k Bráně vítězství. Podíváná vyplela z Jaji smutek. „Lepší smrt než život, jaký měl on,“ řekl znenadání bez smutku Sahiungo jako poslední slovo k celé věci. Jaja uvěřila. Z kořene žalu dral se pomalu hebounký stvolek radosti a Jaja, kulhajíc po včerejšku, maně poskočila. Vešli do Bouloňského lesíka, vyhýbajíce se splašeným

automobilům. Asfalt svištěl pod kordónem vozů a frkačky tvořily bláznivou symfonii. Proud lidí bral se tam i zpět, pluk řečí stoupal do korun stromů, jež vrhaly v tuto slunečnou neděli z pupenů první své listy. Zemitá vůně lesíka splynula se živočišným pachem oblečeného šatstva. Sahiungovo srdce nabylo opět rychlého tluku, jdouc svorným krokem s vyburcovaným zástupem. Dlouhá a široká asfaltová cesta je vedla kolem hipodromu. Kolkolem v lóžích a na galeriích viselo lidstvo na závodní dráze jako hrozen včel kolem královny. Šum, podobný písni vzlétlého roje, nesl se prostorem. Na dně pestrého shromáždění běhali nervózně ztřeštění koně, na nichž nejlepší jezdcové světa konali svými ostruhami šilé né dílo zhouby. Chvillemi ozval se křik a tleskot. Jaja a Sahiungo odbočili vpravo a minuli velkou vodní kaskádu. Den už se znivil a plouhal se šerem večera. Frkačky tály v dálce hlavních cest a chomáčky temna pod mladými stromy zvaly k odpočinku. Sahiungo a Jaja sedli si pod širokou větev habrovou. Nebylo na tom nic divného. Dvojice odbočovaly z cest, kladouce ctnost i neřest do rukou trávy. Stromky se občas zachvěly chichotem děvčat anebo táhlým znaveným zasténáním. Ale cesty, mizejíce v tmách, šly po svém směru, nehledíce vpravo ani vlevo. Habr není palma a nízké klenutí řídočkových větví necloní příliš, ale příbytek lásky tu je. Sahiungo podložil své jemné ruce pod boky Jajiny a tiskl ji chvílemi ke svým ústům. Na okamžik uzřela v beztvárné temnotě přízrak Sliangův, jak rozpíná ruce vstříc moři. Ne! Ta láska nikdy nebyla, zdálo se jen, že má být. Jaju bodlo u srdce, neboť všechno, co mohlo být, bolí. Podvědomí, bohaté zděděnou zkušeností, ji maně zalilo pocitem rozčtvrceného těla; tak trestá konžský muž nevěrnou ženu. Jakýsi nádech závazku k Sliangovi tu přece jen byl. Jako prut bambusu vlnila se Jaja

v náručí Sahiungově. Neodevzdávala se, věříc, že láska je zápas, v němž teprve vyčerpané podlehnutí jest účelem. Sahiungo zmáhal ji vlídně; rytířsky silný neužil lsti; jen úžasnému násilí srdce i svalů popouštěl uzdu, chutnaje radost silného muže nad milenkou, potřebnou syrové lásky. Jaja stěží odolávala, až smysly její se zpřetrhaly a celá bytost ochabla náhle v jemných rukou černochoových - jako tichnoucí bouře na vrcholu. Mrak vášně, těžký a krvavě pravdivý, snesl se do jejího klína, plně studnici radosti pramenem života. Rachtot zbořené nevinnosti hlomozil v bytosti dráždivým štěstím, čině z nevědomého těla stan vědoucího veselí, v němž je dobře přebývati. Srdce bilo jí až na hrotu prsu, v němž nabobtnalo prací smyslů V nastalém ztišení slyšeti byly vzdálené hluky a hovory. Les ještě doutnal nedělí. Vstali a vedli se na cestu. Kdesi nablízku, za stromy, dlel ženský smích. Z dálky přicházela hudba. Mlčeli. Lesík se otevřel v široké prostranství, na jehož konci plála světla obloukových lamp. To byla zahradní restaurace, kolem níž proudil svěží dav lidský. Sahiungo vedl Jaju blíže. Hudba se zesilovala, raněný večer dýmal nad lampami, chladivý vzduch jej opřádal. V davu zvonil koketní smích, pod košatými stromy stály hloučky a jednotlivci. Byly zde nastrojené dívky, prodavačky lásky, jejichž povolání Jaja dneska nechápala. Občas, když zanikla ve stínu stromů, některé z děvčat popošlo k Sahiungovi, provokativně naň vzhlížejíc, a teprve později, poznavši omyl, váhavě odešlo. Ztichla-li hudba, zazněly z lesíka, stopeného do temnot, zvuky polibků, šramoty lásky, šepot šatstva a těl. „Sahiungo, je pozdě, musím domů,“ vzpomněla si nerada Jaja. Kytice hudby naplňovala noc, jíž Sahiungo vedl svou milou. Náhle se zastavil. „Jajo, zapomněl jsem!“ Hmataje po kapsách usmíval se a rozpačitě k sobě cosi mumlal. Konečně podal Jaje předmět

v hedvábném papíře. Stanuli pod obloukovkou. Jaja dychtivě vybalovala. Titíž dva lidé ze slonoviny, ale větší a krásnější, se zjevili, košatá palma, bujně vzrostlý palouk a na něm vzájemné odevzdání milenců. Teprve teď Jaja chápala správně Sahiungův dar. Viděla, co prožila: líbezná láska, prolínající nehybný tvar šperku, byla v ní rovněž domovem. Smyslná záře vycházela z očí Jajiných: vláha vášně, posvěcená srdcem, v nich svítila. Ano, tak je to s její láskou! Má ho ráda pro tohle umění, proto, že dovede zachovat, co žije smrtelným životem. Že objetí, v kterém s ní dlel, je dosud, že bude tak, jako bylo v tužbě dřívě, prve než se uskutečnilo. Sahiungo při práci myslel jen na lásku a láska zůstala vtěsána v dílo. Cestou domů vyprávěl Sahiungo veselé věci; smích zdomácněl v jeho tváři a nakazil Jaju. Ale procházka uběhla rychle a milenci se rozešli, když hlučný zvuk hodin poděsil v Jaje poslušnou chuť. Marie nebyla s to, aby našla pro Jaju vhodnou nadávku. Její oči pobíhaly tváří jako koule kulečnickem; Jaje se zdálo, že ihned vypadnou nejdříve změřily pomačkanou sukni, pak hádaly z Jajiných očí. Konečně zkontrolovala kuchařka chuťviny peníze, svoje peníze, které z pečlivosti Jaje na procházku dala. Byly nedotčeny. Marie založila konečně ruce a vzkřikla v nevoli: „Kde jsi byla?“ Jaja se ovšem málo lekla; znala kuchařku Marii a rázem se rozesmála. Marie povytáhla svůj břich, a poněkud uklidněna, spustila: „Běhno, já stará ti mám obstarat dítě a pleny a večeri, a ty se meleš po lesíku.“ Jaja div nevykřikla. Jak věděla Marie, že v lesíku? Kuchařka věděla, kam se chodívá, zručně zachytila její překvapení. „Vím, vím,“ řekla, a připravujíc nový vyzvědačský útok na Jaju, domlouvala si, aby nebyl krutý. Bylo jí Jaji líto, ale měla ji ráda. „Špatně skončíš,“ křikla, „copak lze mužům věřit?“ Opět vzhledla k Jaje. Ovšem, usoudila, chodila s mužským! Zlob-

ně mávla rukou: „Je bílý? Či černý? Á?“ „Týž,“ tíkla Jaja, a soukajíc úsměv, rozbalila dárek Sahiungův. „Tomu lze věřit,“ dodala přesvědčivě. „Má mne rád.“ Marie na Jaju už ani nepohlédla dráždila ji jen k spílání - a toho už věru nebylo třeba. „Měla tak přijet paní - a pán! Byla bys slízla! Zdrželi se - mluv o štěstí!“ „A jdi se svléci, co civíš?“ utrhla se znovu. „Co kdyby se vzbudila Eva? Já k ní už nepůjdu. Za celý den jí mám dost.“ Jaja se k Marii připlížila. Chytila ji okolo krku, líbala její opuchlou, mastnou tvář a šeptala cosi plna štěstí a lásky. „Jdi, jdi, jdi,“ cedila zdlouhavě kuchařka, současně nastrokujíc svou tvář. „Zbláznila ses? Jdi spat!“ Z očí Mariiných skanulo vlahé vlhko. Vytrhla se Jaje a zmizela v pokoji. Jaja odešla k dítěti.

Do čerenu času vběhly posléze velikonoce. Jejich stín padl v podobě velkého úklidu na bedra Jajina. Pod velením Mariiným zpřevracela byt, vynesla koberce, sňala záclony; prach poletoval jako zuřivý sup, jsa bezmála již půl roku stár. Jaja ve svých děravých bačkorách zlézala nekonečné horstvo nábytku, vyhýbajíc se štoudvím a kbelíkům, v nichž špína oken, podlahy a dveří neslavně houstla. Tři dni Jaja strávila úklidem a plukovnice dlela s Evou na zahradě. V noci pak připadalo dítě zas Jaje. Hryzajíc sousta večeře, prala večer pleny a dětské prádlo, žehlila paniny blůzy a spravovala pánovy ponožky. Chvillemi ozval se zvonek z jídelny, běžela pro pivo nebo do sklepa, ozval se zvonek z ložnice, šla odestýlat, svlékat paní, ohřívat vodu a svařiti mléko pro Evu na noc. Vzbudila se Eva, vyměnila pleny, zpívala písně o zvířátkách anebo hvízдалa úryvky z divošských tanců, které poznala až z orchestru v lesíku. Jako nit táhla se veškerým jejím konáním trpělivá a odříkavá myšlenka na Sahiunga. Pracujíc lámala si Jaja hla-

vu, jak by mu nejlépe a trvale vyjádřila svou lásku i pro dlouhé dny a týdny, v nichž se nespátí.

Chtěla mu také něco darovat, a zatímco myla o Velký pátek nádobí, vzala Marii na radu. „Má kapesníky?“ tázala se Marie, když dříve vyhubovala Jaju za její myšlenku. „Snad ano.“ „Nevadí Koupím ti zítra plátno. Ušiješ, dáš monogram a hotovo. Ale prvního, to ti povídám, mi výlohu vrátíš. Řekneš si paní o mzdu, nebo s tebou už nepromluví.“ „Monogram?“ ptala se Jaja „Co je to?“ Marie jí ukázala písmeno na svém šátku. „Jak se g jmenuje?“ zeptala se se špetkou předsudku. „Sahiungo,“ šeptla okouzleně Jaja. „Tedy vyšiješ takhle,“ řekla Marie a kreslila ve vzduchu obrovské S. Jaja nemohla pochopit, o co vlastně jde. Ale kývala hlavou, aby Marii neroztrpčila. Patří to bezpochyby k ozdobě, nu, jen když budou šátky, jaké mají Evropané! „Můžeš vyšít i květiny nebo věneček,“ vzpomněla si ještě Marie, prohrabujíc se již ve dřezu s nádobím. To se zdálo Jaje namístě. Celý večer, i pak, než usnula, přemýšlela jen o kapesnicích. Ale nebylo jí dáno, aby počala s vyšíváním. Příští den prokvetl horoucím spěchem, křik paní a nervózní hartusení se nesly domem jako vichřice. Přípravy, jimž nikdo nerozuměl, proluly znenadání konání všech. Závěrečné slovo o té věci pronesl k čeledi teprve šofér ministerstva, jenž vezl o Velký pátek manžele domů. Auto bylo otevřené a šofér slyšel každou podrobnost šarvátky. Pán byl dotčen chováním své paní ve společnosti; paní mu na to pohoršeně oznámila, že trpí nervózou a že odjede v úterý ke své matce, do nedaleké vesnice Samedi. Svému slovu dostála a pán tomu nekladl překážek. Položil důraz jen na jednu věc: aby vzala dítě s sebou. Tak odjížděla v úterý Jaja s paní a Evou na venkov, aniž měla Marie kdy, aby jí koupila plátno na Sahiungovy kapesníky. Ale aspoň tolik bylo lze zachránit:

Jaja nadiktovala Marii lístek pro Sahiunga a Marie hubujíc slíbila, že jej odevzdá v klenotnictví, v němž pracoval. Samedi je letní sídlo nedaleko Chantilly. Ztopené v lesích a zahradách, skýtá svým hostům klid a osvěžení. Matka plukovnice žila zde v domě po svém muži, přežvykujíc vzpomínky na doby, kdy zde společně obchodovali, soustřeďující útraty celého okolí ve svých rukou. Po smrti otcově provdala se dcera Julie za kapitána Lenôtra, který do Samedi kdysi zabloudil z koňských závodů v Chantilly. Od té doby nezměnilo se téměř nic. Juliina sestra, slečna Charlotta, lízala se dále se svými psíčky a milovala sentimentálně mladší svou sestru, pro niž měla vždy soucitná slova o nešťastném manželství a o hrubosti požívačných mužů. I tentokrát vyšla, obličej bolestně sladěný, vstříc plukovnici, vedouc starou matku v podpaží; neboť již dostala sestřin list, v němž první nával vzteku po šarvátce s mužem promluvil velmi rozhořčeně. Jaja dovlékla vozík a zavazadla do domu, smějíc se v dubnovém slunci na svěží kraj. Vyzdvihla ruku; ta brebtala broukavé hlásky, tisknouc se k tváři, zatímco se stará paní a její dcery vysmívaly černému původu a způsobům chůvy. Uvykla dávno tomuto divnému mravu mnohých Pařížanů. Vídají denně několik desítek negrů, ale nikdy neopominou pokochat se rozdílem mezi bílým a černým plemenem. Jako by pozorovali zvláštní opice, které se sice podobají člověku, ale jsou přece jen ordinárními opicemi. Jaja cítila vždy dětskou radost z těchto nevysvětlitelných posměšků, a domnívajíc se, že s ní žertují, smála se dobrácky vesele s nimi. Tím směšnější se jim ovšem zdála. Nazvali ji omezenou husou a vytěžila z nich konečně i projev docela již fyzického odporu a opovržení.

Pak teprve upadala Jaja do rozpaků zalila se všeka temnou vlnou krve. V tu chvíli zavoněla silněji její pleť a oči svitly

vlahou září, která tolik připomínala západ slunce nad jeze-rem. A hned se chápala kdejakého díla v dosahu rukou, aby zakryla své vzrušení a aby napravila hbitostí práce neznámý jí, ale zjištěný poklesek. Život v Samedi nezměnil mnoho v Jajině zaměstnání. Prala prádlo a pleny, vařila, starala se o obuv, šaty i obydlí. Vyjížděla s Evou a vážila vodu a zpívala. K tomu přistoupilo obdělávání zahrady, když Eva v poledne spala. Rozkvetly ovocné stromy a květen už vzta-hoval ruce po vládě, ale Jaja neslyšela o Sahiungovi, o Marii. Ponořena v odříkavou lásku čekala. Ve chvílích touhy, když pohled do květů nebo poslech ptačího tikání probudily v ní potřebu zpěvu, zněl hlas její vážně, prochvíván jsa tremolem a zušlechtěn steskem po Sahiungovi. Píseň nabyla v jejím hrdle bolestné nádhery; neslyšené melodie kreslilo v jarní pohodu nitro černé milovnice. Zapomněl? Neví o ní nic? Mohl by napsat. Ale kdo by jí to přečetl? Motýl přeletěl přes cestu, ozval se odněkud hlas, a Jaja na chvíli pustila sen, aby se za ním znovu rozběhla. Chtělo se jí šíti kapesníky. Z čeho? Ma-rie, Marie!

Opuštěná zcela v prostředí lidí, již chtěli jen službu a pořá-dek, vrhla se plně do péče o Evu. Učila ji řeči a hře, zkoušela první její kroky a zamilována, něhu a jemnost skládala k no-hám malého dítěte.

Zatím dolehlo na Sahiunga, aby řešil otázku ohroženého ži-vobytí. Problém nadmíru důležitý a bolestný, zvláště černo-chu, vzdálenému rodné země. Často si vzpomněl v těch těž-kých dnech slov Elendových. Zaměstnavatel, přední pařížský klenotník, zásobil město tolika náhrdelníky, že zvolna, ale jis-tě vycházely z módy. Levné imitace, které zaplavily předměs-tí, rozhodly: náhrdelník ze slonoviny nebyl již chic. Krátce po ve-likonocích oznámil klenotník Sahiungovi, že ho v sobotu pro-

pustí, ježto má mnoho zásob, které ke všemu vyšly ještě z módy. Sahiungo přijal

klenotníkovu sdělení s těžkým srdcem. Jda toho večera z práce, nemohl vzpomenout Jaji, aby mu úzkost nesevřela hrud'. Ale vrozená houževnatost a důvěra v sebe mu nedaly nikterak usnouti a Sahiungo, přehazuje se do rána na kavalci, přemýšlel. Vzpomínal dětských svých hraček a prací, drobných cetek z kostí a dřeva, jež dlabával a piloval se svým otcem. Vzpomínal všeho, co kdy urobil, všeho, co urobiť chtěl či mohl, a vzpomínky jeho byly propleteny výkřiky zoufalého vědomí; neboť nic z všeho se nehodilo. Až k ránu malátný mozek zdřímlel a sen mu přinesl tvořivou myšlenku, která skýtala aspoň naději. Příštího večera, navrátiv se z práce, vyňal poslední kel sloní ze svých zásob, a upilovav kus z největší jeho šíře, jal se pracovat. Když přistoupil v sobotu k pokladně přijal svou poslední mzdu, srdce mu zarytě stálo. Zatímco klenotník odpočítával několik Sahiungových franků, netuše, jak je propuštěnému pracovníku, vždy předtím veselý a bezstarostný negr stopil svou dlaň vážně do kapsy. Nahmatal oblý předmět, a nesa jej vzhůru, blábolil: „Pane, já, nepropouštějte mne, nebudou-li dámy nositi toto?“ Šéf nevlídně vzhlédl, klapaje čelistmi jako drážděný tur. Ale jeho ruka se chopila vzápětí předmětu. Po chvílce přemýšlení, lově svými prsty ve vlasech rozum, řekl klenotník: „Hm. Hm. Na hm. Hm, hm.“ Pak ještě chvíli mlčení a obchodník maně zavíral pokladnu, přešlapuje a bubnuje rukou o desku stolu. „Přijďte v pondělí ráno, řeknu vám ještě. Ale sloň, sloň, kamaráde! Vždyť to všechno lze imitovat.“ „Tohle ne,“ pravil Sahiungo a odborně ukázal na jemné formy svého díla. „Dobře, dobře. Přijďte v pondělí, uvidíme!“ řekl šéf, a plesknuv Sahiungovi mzdou pod nos, odcházel, nesa na dlani negrův návrh do kanceláře.

Sahiungo vyšel z dílny na ulici a kráčel poprvé v Evropě rozechvěně, potáčeje se jako opilý. Jeho návrh představoval náramek. Široký vlys v tenkém rámci kosti, z jednoho kusu vyřezaný. Tropická květena, oživená zvířenou všelikého druhu. Lev vydrážděný vůní antilopy napjal svaly a letí vzduchem za vнадidlem Kolibřík otevřel zobáček, snad zpívá motýlům, kteří se vznášejí nad hady rdousícími buvoly. Podmaňuje všechnu havěť světa, stojí za palmou všemohoucí člověk; rozkročený a bystře v nebezpečí zadívaný, uvažuje, má-li jít za zpěvem ptáka či za řevem šelmy, uvažuje, co dříve skolit. Hroznýše? Buvola? Lva? Sahiungo představoval si své dílo, znaveně klopýtaje ulicemi domů. Čtyři dny nespál, pracoval o náramku a trýznil se myšlenkou, že spolu se živobytím ztratí i Jaju; neboť věděl, že nuzný člověk, bílý či černý, nemá práva na ženu.

Byla už neděle po prvním červnu, když ve vrátkách domu v Samedi spatřila Jaja udýchanou a zpocenou Marii. Vrhla se jí do náručí a zlíbala její znojnou tvář.

„No, no,“ bránila se kuchařka. „Ještě ty k tomu vedru! Co děláš? Jsi zdráva?“ Prohlédla Jaju od paty k hlavě a potom, sledujíc oblíbené téma, přísně se zeptala: „Máš už mzdu?“ „Ne,“ řekla Jaja. Marie vyvinula se z jejích rukou, a pokračujíc spěšně v cestě po chodbě, uřízla v hrdle větu jako poleno: „Povezu tedy plátno zpět, hloupá huso!“ Ale zastavivši krok, řekla hned dále: „Celý čas se starám jenom o tebe, takové věci!“ Jaja před ní stála jako hříšnice a nehnula sebou i když kuchařka přistoupila až k ní: „Hloupá, přivezla jsem ti Sahiungu! Jeli jsme spolu. Mohla jsem k sestře, ale škemral a já tě jdu na odpoledne zastoupit. „Půjdete do Chantilly plašit ptáky!“ A zasmála se, lapajíc po záři Jajiných očí. „Po obědě jdi k nádraží, tam bude čekat.“ Nato otevřela Marie svůj odřený

vak, a kladouc z něho dva balíčky v radostné ruce Jajiny, pravila vesele: „Tady máš, hlupačko, na šátky. A tady svačinu k odpoledni.“ Její obličej nakynul směsí úsměvu a mračné přísnosti. „Ty kapesníky,“ šeptala hrozivě, „mi zaplatíš! Však já ti o tu mzdu řeknu sama, počkej, jsi-li tak hloupá. - A kde to bydlíte?“ utrhla se nakonec. Jaja ji vedla do pokoje, kde spala Eva v pod dozorem staré paní. Marie lámala kopí za Jajinu procházku. Ať prý jen zhlédne zámky a muzeum v Chantilly a nádherný park a nádrže a kapry a pávy, ona, Marie, vezme si na starost dítě. Po obědě, když Jaja odcházela, zastavila ji břeškná otázka Mariina. Paní byla přítomna. „Máš peníze?“ zaútočila Marie. Jaja pohlédla prosebně na krutou kuchařku. „Nu mluv, máš? Cožpak tě pustí do zámku zadarmo?“ A Jaja sahala po klíče. „Cožpak jsi utratila od prvního celou svou mzdu?“ štvála Marie bezohledně dále. Plukovnice zdála se býti pohroužena do četby své poutavé knihy. Jaja mlčela. „Půjčím ti pět franků,“ zaplála vítězně Marie. „Jsou to mé poslední, ale bez peněz tě pustit nemohu. Nezapomeň, že je musíš vrátit.“ Vložila v rozpačitou její ruku pět drobných stříbrných franků a pohlédla směrem k plukovnici. Ta čtla jistě stať velmi zajímavou, neslyšela, co se dělo v pokoji. „Madame,“ provokovala Marie dále, „dejte mi, prosím, mzdu za minulé měsíce, jsem dočista bez peněz. A to děvče zde také nemá franku.“ Marie byla patrně prosta strachu před plukovnicí. Paní váhavě vzhlédla, chystajíc jakási zdlouhavá slova. Jaja spěšně pozdravila a vyšla. Pro podnikání kuchařčino neměla porozumění, pokládala je za nebezpečné a zbytečné. Peníz byl jí jen zvukným hezkým kovem, jímž lze potřásati ladně v hrsti a radovati se z jeho tvaru. Osudový vztah mezi ním a člověkem neznala a hodnota jeho, zdálo se jí, byla jen příležitostná: jít do zámku, jet vlakem, koupit si sklenici vody. Ji zajímala Ma-

riina řeč o mzdě tím méně, čím více hořela zvědavostí a nedočkavostí, pokud se týkalo jejího Sahiunga.

Klusala k nádraží, tisknouc balíček s jídlem čechrajíc již ve tváři úsměv, jenž se měl docela v ohbí cesty; tam číhala fortna nádraží, u níž přešlapoval Sahiungo v nedělně vyžehlených šatech. V knoflíkové dírci měl svítící polní květinu a na malý slaměný klobouk, vonící na dálku. Spatřiv Jaju, rozkomíhal své silné tělo a byl u ní. Spatřil řadu bělostných zoubků, blížící v závoji horkého dechu až k jeho ústům. Slyšel kmit podrážděného srdce v těle prostoupeném pohnutím. Měla velké oči, jejichž řasy se paprskovitě rozbíhaly. Pod nimi krátký hebký nos se chřípím zvědavě vyklenutým. Vlas, smykem k Sahiungovi uvolněný, padl jí do čela a lechtal milence po tváři.

milenčin zjev zrakem plným štěstí a úsměvu, mimo nádraží Široká alej starých a voněla do jejich hovoru; šli jí zvolna, vzpomínky na poslední setkání a prozrazující si času, Jaja nedovedla vyprávět o své práci, ztrácela se v nadšení nad bílým dítětem a chlubila se jeho kroky od dětství chůvou svých sourozenců, hodnotit dětské projevy, a byla na ně pyšnější člověk obyčejný Sahiungo poslouchal tyto její s jemnou mužnou převahou.

Nemiluje-li snad Evu víc než jeho? Ha? Jaja krčila rameny. Chtěla ho zmásti.

Má-li ráda děti, mínil Sahiungo rozpustile, není nic snadnějšího pro milence. Co tomu říká? Jaja tomu neříkala nic, ale její chřípí se zachvělo. Možná že takhle mladičká chůva zasníla v květech akátových o vroucím snoubení a mateřství. Takové ruce, které jsou stále na dětském těle a na dětských předmětech, jistě se rozpínají po muži s nadějí, že jim dá dítě. Ale jaká je naděje chudé černé chůvy? Místo sladkého mateřství

vytěží ze studny hluboké lásky jen prchavé chvíle odevzdání a slasti, zdání, že z milosti muže se stává matkou. Ale pro věčnost není láska evropské černošky a klín její uvadá, odňat účelu, zbaven otroctvím svých práv a povinností Služebné děvče - a černé k tomu. Temný stín Sahiungova žertu padl jí na srdce a kvetoucí alejí proběhl chladný vítr. „Vidíš, Sahiungo, není nic snazšího pro milence,“ řekla nevědouc proč a smutně. Rez Evropy se na ní, běda, již usazoval. Pudově vystihla, že není černošce dáno vychovat v Evropě dítě. Ani teď nemyslíla na hmotnou stránku věci. Ale zákon, nepsaný zákon Evropy, nedovoluje černocho v Paříži dítě. Manželství ubíla by bída do měsíce, nemanželské dítě musila by zabít ona sama, chtěla-li by žít: sloužit v rodinách. V Sahiungovi také chodily tyto myšlenky, ale u něho se vše oblékalo do světlých šatů. Dovedl i z marné touhy uhníst cíl nebo předsevzetí, ba přímo věřil přání, jež přetvářel ihned v daný úkol a v otázku co nevidět rozřešitelnou. „Jajo, Jajo, budeme spolu žít, uvidíš!“ Oči mu dychtivě hořely, byl podoběn evropskému studentu, když slibuje v sadě věčnou lásku zvědavému děvčátku z krejčovské dílny. Zmatený jazyk chtěl tlumočiti rej oddaných myšlenek zmateného mozku. Před očima jeho plul obraz klenotnictví, v němž pracoval. Viděl se v horečném shonu, jak lopotí a vydělává na svou pěknou ženu a křičí na pachole. Zvon mužného srdce v něm odhodlaně bil, bylo mu málo přes třicet let. I přál si viděti důkaz o tom. Přál si vidět něco skutečného, co vytvořil a co ho přežije. Aniž to říci, cítil to jako každý jiný cenný člověk. Ve zmatku radosti vyprávěl teď Jaje, jak právě zachránil živobyť. Tři neděle pracuje již o náramcích. Za čtrnáct dní bude menší zásoba hotova. A chvění nové módy zachvátí dámy celého světa. V klenotnictví bylo již několik fotografů, kteří snímali jeho náramky, aby je

za čtrnáct dní otiskly v tisících exemplářů módních časopisů. Celý svět se bude kochati krásou výrobků tvůrce bezejmenného a prvních deset dam zaplatí klenotníku ohromné sumy. Sahiungo dostane kromě své mzdy i zvláštní odměnu za první náramek. Neřekl, co mu zavadilo o srdce při tomto líčení: jak dlouho bude jeho náramek vzrušovat zájem žen a klenotníků. Ve svém vrozeném odporu ke smutku nevěnoval otázce pozornosti a rozvíjel před Jajou slibný obraz budoucnosti.

Cesta uhnula vlevo, akáty vystřídal všeliký strom. Posléze stromy řídly, až nastalo město. Prošli ulicemi a po travnaté pláni kráčeli k prostranství, za nímž se zdvíhal zámek stála zde v řadách auta a šum lidských hlasů se kupil nad mostem k zámku. Prošli železnou mříží; zjevil se druhý zámek, písečná cesta vedla je podél jezdecké sochy do krásné zahrady s fontánami a bílými sochami. Kvetl zde také akát a rozestřel vůni po pěšinách. „Pojd“, Jajo,“ nabídl Sahiungo, „podíváme se nejdříve do zámku a potom hajdy do zahrady!“ Šli. Zámek lidstvem přeplněný zářil obřadnou nádherou v několika pokojích. Jakási roucha a postele a pohovky a divany, starost králů. Pak obrazy, zbraně, nábytek, kaple a ješitný hrob. Leží tu nějaký Bourbon. Co věděl, Sahiungo Jaje řekl. Jakési slyšené věci o králich, královnách, jejich rodinách a drahém životě; pak o malbách, které se mu tolik líbily a kterým Jaja nemohla přijít na chuť. Prohlídka je znavila, vyšli ze zámku a sestoupili do svěžích prostor anglického parku. Procházeli příjemným stínem prastarých stromů, v mezerách průplavů, jezer a nádrží. Přešli pak pěstěným parkem podél širokého kanálu v divokou část, která dýchala vznešenou tichostí. Zde byly cesty, do nichž nebylo vidět, a Sahiungo na nich objímal Jaju. Svěží vzduch procházky, slitý s vnitřním žářem, stoupal

Jaje k srdci jako mlha. Cesty řídly a houština chýlila hlavu až k nohám.

Z mokrých luk vanul tajemný chlad, smyslná tíseň dýchala milencům do tváře. Jaja zavřela oči; pocítila milostné doteky Sahiungovy jako zdaleka přicházející hudbu. Mdloba očekávání zdolala její údy k bezmoci. Nebylo zápasu; Jaja jako brána, pokorně sloužící vítězi, zela všemi smysly dokořán početí vstříc. Rudá mlha ji obklopila: teď cítila to ohromné, to osudové, to strašně slastné, čím se počalo mateřství. Syrová hrubá částka člověka stala se jedincem, až na dně bytosti se utrhł kus jejího já a zavířil za hudby krve novým životem. Závrať ji pojala, tělem jejím od srdce k mozku a zpět běžela vlna mrazení; cítila zadostiučinění: stalo se mi podle slova tvého. Stinná houština zůstala za nimi. Šli vlhkou cestou podle strouhy, v níž pluly čiperné ryby. V soumraku korun začali slavíci píseň, na stromech seděla bílá radost s očima rozevřenýma v kraj. Bylo pozdě. Jaja vzpomněla té druhé skutečnosti: byla i chůvou. Smutná pravda padla jí v týl, zámek v Chantilly k tomu mlčel; Sahiungo tiše přemýšlel. Jaja přidala do kroku, změř slasti i strasti, žalu i radosti hnala ji vpřed. Pohlédla milenci do tváře, byla to výčitka s díkem, trest s odměnou, slzy a smích: Zanechal jsi ve mně celý osud, můj milý! Ne, ne, Sahiungo nechtěl těžce přemýšleti - raz, dva, tři, zavěsil svou ruku v Jajinu, řine se proud malých žertů a smíchů. Chantilly, Chantilly, Jajo, vesel se, krásně tu bylo a jest. Že přijdeš pozdě? I kdež! Odtud dosud nikdo nešel příliš pozdě... A paní? Kuchařka zastane vše. Sahiungo nafoukl tváře, a vypínaje břich, pokud to šlo, zobrazil Jaje dobrácký krok slečny Marie. Jaja se zasmála do jemných vrstev akátové vůně, již protínali, jdouce ke vchodu. Silueta zámku se ztrácela; lidem nevi-

díš do tváří, šero stoupá k nebi a ze země se dere tma. U vchodu dosud kotvil lidský hovor. Chvílemi se hlasy odpouštávaly a pluly v dvojicích jezerem lesa a tmy. V bárce hlasů, jež plula opačným směrem, zaslechla pojednou Jaja hlas, známý, velmi známý hlas, v němž poznala cosi osudově svého, ale odňatého. Stanula naslouchajíc. „Proč stojíš?“ ptal se Sahiungo ztrativ ji z očí. Jaja ho neslyšela. Tam dolů do tmy, opačným směrem, v zamotaném klubku osmi hlasů, odchází hlas nadmíru jí známý, tichý hlas s naléhavou rukou, jako by dotekem domlouvala. Slověům nebylo rozumět, mohla to býti francouzština nebo kterýkoliv jiný jazyk světa, nebylo zde nic než vůně hlasu a jeho rozkmit a ustávání, tremolo, spád a plynulý, horký proud. Sahiungo vzal Jaju za ruku; trhla sebou, ale poslechla; šla dále jako mrtvá věc, pohroužena jsouc v čaromocný hlas, který byl její, ale zcizený. Již jej slyšela jen jako ozvěnu v síni své bytosti. Ale zdálo se jí, že ho naposled slyšela ještě včera a že teprve před chvílí byl jí oderván ve stinné houštině Chantilly.

Šla jako vetčný stroj po boku Sahiunga, který k ní o něčem hovořil. Nevnímal. Jako by šla za tím svým ukradeným hlasem, zabořená do něho a přece, přece - tak vzdálená! Klopytala, neviděla, nemyslila; její duch zůstal tam dole u klubka hlasů, pídě se po jednom z nich. V záplavě Sahiungových řečí se objevila jakási otázka. Jaja musila odpovědět: „Co říkáš?“ pravila však nepozorně a hlas její se sesul jako podemletý břeh. „Kdy se zas vrátíš do Paříže...“ Jaja nechápala, proč se jí ptá. Musila na povrch od první k druhé a od druhé k třetí skutečnosti. Ten hlas, pak mateřství, konečně chuva. „Nevím, kdy se paní vrátí,“ řekla bez chuti, zmořena cestou, kterou vykonala z hlubin podvědomí až sem, až sem, k té otázce člověka tak neobvykle přece blízkého. „Akáty ještě voní,“ děl

Sahiungo po chvíli, a neslyše odpovědi, myslil si: Je, chuděra, asi znavena. Vzal ji znovu v podpaží. Lekla se:

Před nimi strnulo několik světél. Samedi. Za nádražím objal Sahiungo Jaju ještě jednou. Byla netečná. Její smyslnost pracovala kdesi v hloubkách bytosti. Ruce její byly chladné, i tváře. Její horoucnost kvasila tam uvnitř, na dně. „Jajo, co ti je?“ Jaja se trochu vzpamatovala. Ach, už je tady, v Samedi, u své práce. Nuže, sbohem, Sahiungo; otvírala násilím oči, aby strásla, co je zastíralo.

Bylo jí hořko. Sahiungo je k ní tak něžný a pečlivý. Říká jí nějaké lichočky a útěchy, a nic z toho, nic nepomůže. Chtěla by plakat a plakat. Nemůže. Všechno, co se skrylo hluboko v ní, horoucnost, láska, pojednou vyvěřely. Chytla Sahiunga okolo krku a škrtila, jako by se o něho bála. Zlíbala ho, stiskla mu ruku, a - ach, byla malátná a ve světě ztracená holčička: „Sbohem, Sahiungo, na shledanou!“ Teď konečně zlomil se v ní sen a do všech údů vpadl jí tichounký pláč. „Jajo, co pláčeš? Jajo!“ chlácholil jí Sahiungo. Jaja se mu vytrhla z rukou a úprkem od něho utíkala tam, kde matka musila ustoupit chůvě. Celý měsíc děsil ji pak ten hlas, který slyšela v Chantilly. Vracel se k ní, aniž se dal poznati, vztyčen vysoko v jejích smyslech, ale zastřen čímsi osudným. Chvílemi vybředla z jeho moci a domlouvala si, aby byla rozumná. Myslíla na Sahiunga, slavila ho vděčně ve vzpomínkách, chválila jeho mužnost a něhu. Vyčítala si, jak ho zanechala na rozcestí před nádražím; zdálo se jí, že mu ublížila, a bylo jí všeho na světě líto. Paní byla od návštěvy Mariiny ještě mračnějši. Jaja, když se vrátila z Chantilly, spatřila nejdříve kuchařku, spící nad spícím dítětem. Šramotem dveří ji vzbudila; Marie hubovala hned Jaju pro pozdní příchod, ale vtom vešla paní a kuchařka, jako

by pokračovala, řekla: „Neznáš-li dobře cestu z Chantilly, máš se někoho zeptat. Hloupé děvče!“ Nato se počala oblékat k vlaku s paní vůbec nepromluvila; až když vycházela ze dveří, utrousila s neslušnou uctivostí: „Dovolím si tedy požádat pána sama o svou mzdu. A Jaje, pravila jste, dáte mzdu ještě dnes. Dobrou noc, paní.“ Jaje podala ruku a odešla. Téhož večera přinesla paní skutečně mzdu své chůvě: obnošené letní šaty a boty a pět franků. Jaja poděkovala.

Koncem června chystala se paní k návratu do Paříže. Lenôtre, který po celou dobu v Samedi nebyl, přijel poslední červnové neděle, zřejmě jsa potěšen, že z panina hněvu nepovstal skandál. V pondělí nato odjeli všichni společně do Paříže. Sahiungo dokončil menší zásobu náramků. Od výletu do Chantilly pracoval také v noci, bera materiál z posledního sloního klu svého pokladu, který přivezl s sebou z vlasti. Měl již šest vlastních náramků, krásnějších, než byly ony, které pracoval pro svého klenotníka. Reklama otevřela hubu v časopisech a na nárožích, v salónech, v sadech i klubech. Paříž mluvila o náramcích, řezaných s bravurou v slonové kosti. Sahiungův zaměstnavatel prodal prvních dvanáct náramků za sumy sotva uvěřitelné: Sahiungo dostal sto franků odměny! Ukryl je stranou, mysle na budoucnost a vzpomínaje Jaji, již viděl nyní v představách vždy se životem vzdutým v naději.

Červnové dostihy v Longchamp byly ve znamení Sahiungových náramků. Paže, vystavované příčinlivě paprskům slunce, aby řádně osmahly, navlékly jiskřivou slonovou kost Baronesa Rosenbergová, růžový trezor s mnoha milióny, koupila dokonce pro každou ruku jeden. Všichni byli v Longchamp, celá Paříž, všichni věděli, že je tu baronesa se dvěma ná-

ramky poslední módy. Jen jeden tu nebyl, jen Sahiungo tu chyběl. V horké své jizbě, uprostřed kamenné výhně města, trval v práci na dalších náramcích. Chtěl dosíci vedlejšího výdělků, chtěl založit železnou zásobu pro své manželství, k němuž se chystal. Nervózní paní plukovnice hleděla triedrem směrem k baronese, jež nosila ruce s náramky před sebou jako vyplazený jazyk. Vzpomněla svého módního kdysi náhrdelníku a vzpomněla černocho, který ho pro Jaju zhotovil. Téhož večera ještě upozornila Jaju, že může příštího dne do města. Potká-li onoho řezbáře sloni, od něhož měla náhrdelník, nechť se ho zeptá, zhotovil-li by jí náramek. Zaplatí ráda a dobře, tvrdila. Náramek, jaký je právě v módě ovšem, ne jiný! Jaja hned prozradila, že se Sahiungo zabývá tou prací. Zastihla milence v Rue de la Paix, v dílně klenotníkově. Sahiungo na ni pohlédl raduje se, ale i strachuje, neboť vrčivý pán byl už v obchodě. Poslal tedy Jaju na dvůr a vyšel po chvíli za ní. Spatřil ji po dlouhé době, poprvé od výletu v Chantilly. Stála přilepená ke zdi a její oči stydlivě vzhlížely do tváře Sahiungovy. Byla by mluvila raději o jiných věcech než o náramcích. „Co mi neseš?“ pravil pak Sahiungo, myslí, že přišla na návštěvu. Jaja vztáhla ruku, a dostihnuvši jeho vlasů, přitáhla ho za ně až ke svým rtům. „Paní mne k tobě poslala. Chce koupiti náramek,“ řekla a Sahiungo nabyl vzhledu velmi důležitého. Ztišiv hlas, pravil rozechvěně: „Ano.“ Nato se ohlédl po dveřích do dílny a ještě tišeji pravil: „Vyříd', že náramek z nejlepší sloni a nejlepší práce dám jí za tisíc franků. Dýchal rozčileně, ohlížeje se po dveřích, jako by kradl. „Řekni, že baronesa Rosenbergová koupila dva náramky mé práce po dvaceti tisících franků, ale tyto její náramky že jsou jen bezcennou hračkou proti tomu, který dostane plukovnice ode mne. Baronesa Rosenberg, pamatuj! Opakuj mi to!“ „Jak

se jmenuje?“ dýchla Jaja. „Baronesa Rosenberg.“ „Zapamatuj si to.“ „Ne, opakuj.“ Ale Jaja nedovedla jméno i titul současně opakovat. Byl rozčilen věcí samou i Jajinou přítomností i krátkostí doby, která mu byla k hovoru s milou dána. Učil ji jménům zpaměti a pak, klada jemnou ruku na její ňadra, na něž maně padl jeho zrak, pravil oddychuje si:

„Uvidíš, uvidíš, budeme spolu žít! Jeho tvář se rozjasnila a mezi rty se zjevily usměvavé plošky zdravých zubů. Jaja odcházela, chutnajíc s rozkoší polibek na rozloučenou a ohlížejíc se za zářícím Sahiungem. Heboukný vánek štěstí se dotkl jejího srdce a záhadný hlas chantillského večera mlčel, nemaje nad ní pražádné moci. Jaja vyřídila vzkaz Sahiungův dopodrobna. Lenôtrová se chvěla rozčilením. Arci, tisíc franků nebylo mnoho. Ale víme dobře: k čemu je třeba černocho takové sumy? Poslala Jaju znovu k Sahiungovi. Má poslati na ukázkou nějaký ten náramek. Pošle ho, mysliła paní, a ostatní se už spraví. Věc spěchá, o tom není pochyby. Jaja nikterak nelitovala cesty. Trochu podováděla s Evou a kvečeru už vyšla do města. Sahiungo právě vycházel z obchodu. Rozsvítil vstříc milé lampu svého zubatého úsměvu. „Máš poslat něco na ukázkou,“ oznámila mu, lapajíc po jeho kabátě; a hned se mu pověsila na rameno. Sahiungo chvíli přemýšlel, vážil věc na rozličných váhách. „Ne, Jajo,“ děl pak. „Dojdu k plukovníci sám“ Vzpomněl, jak na Jaje vylákala náhrdelník, a rozhodl se hned statečně. „Řekni, že přijdu zítra po polednách.“ Toho večera Sahiungo s Jajou neužili. Jaja musila domů, proto ji aspoň vyprovázal; a ke všemu potkali ještě po cestě Atialu.

Byl oděn v hrubé vojenské šaty a velmi drze je stopoval. Na chvíli se ztrácel v zástupu a znovu se vynořoval jako výčitka svědomí. Sahiungo zachoval zprvu klid, a nutě se naoko

do veselého hovoru, křivě se usmíval. Posléze ho věc přestala bavit „Jajo,“ řekl, taje rozzechvění, „jdi nyní domů, máš již jen několik kroků. Já, milá, mám Atialy dost. Nějak to spravím.“ Jaja nečekala nic kloudného z takové šarvátky, ale přece se nechtíc zasmála. Představila si Sahiunga, jak se s Atialou pere; vůbec se to k němu nehodilo. „Tvař se, že ho nevidíš, a jdi svou cestou!“ domlouvala mu. „Oho, oho,“ rozčilil se pojednou Sahiungo, a rychle se rozloučiv, šel přímo věci na kloub zamířil: k Atialovi. Toho se Atiala nenadál a ustal v další chůzi. Jaja se jen ohlédla a zmizela v ohebu aleje, uličnický se smějíc: Sahiungo vyhlížel bojovně, to se jí líbilo. Ale vzápětí si představila Atialu, jak stál s ní na nádraží marseillském, jediný tenkrát přítel a rodák, mírně její vzrušení a snaže se vysvětlit jí věci tenkráté záhadné. Představila si ho také v zahradě, vzpírajícího lopatu, s vlasem v Evropě rychle zšedlým a s tváří vyhublou do kosti. Vrátila se a pospíchala k místu, kde se loučila se Sahiungem. Stáli dosud oba opodál jako dva kohouti na kupce hnoje. Oba měli ruce v kapsách kalhot a oči vyboulené navrchu hlavy. Ani ji nespatriili, když k nim přišla. Postavila se mezi ně a chtěla něco říci. Vtom se však Atiala obrátil na svém střevíci, a nepraviv ani a ani b, dal se bulvárem dolů. Sahiungo pak dovedl Jaju až domů. Domlouvala mu, že dráždí člověka, který není docela při smyslech, ale smích udržet nemohla. Bylo to přece jen veselé.

Jaja běhala s Evou po dětském pokoji, když zazněl u Lenôtrů zvonek. Kuchařka otevřela a v předsíni zazněl statečný Sahiungův pozdrav. Jako šíp pronikla jeho věta stěnou dětského pokoje a stihla vnímavé Jajino srdce na vlně radostného úleku. Teď tu byl její milý, zde v domě, v pokoji její zaměstnavatelky, a bude mluvit s plukovnící jako slavný odborník řezby. Jeho hlas bude znít stále tak pevně a statečně, jako by

měl být slyšen všemi, i tím malým, jenž klíčí v ní. Rozdělila se mezi dění mimo pokoj a mezi Evu; jen se sebezapřením prve dosáhla, že nevyrazila ihned do chodby, aby Sahiunga aspoň spatřila. Ale vzápětí nahlédla do pokoje Marie a s pitvorně čtveráckou tváří, jež se podobala zmačkanému, obnošenému šatu, oznamovala ohlušujícím šeptem: „Přišel. Paní ho pozvala dále.“ A zmizela, jako bys vtlačil odložený oděv do skříně. Sahiungo byl v pokoji dlouho, aniž bylo vůbec co slyšet. Až pojednou povstala zčistajasna vřava.

Vysoká trubka panina hlasu splývala s hustým Sahiungovým basem v symfonii zvláštních půvabů, aniž bylo lze postihnouti klesání vět. Proud hlučného hovoru plynul z výšek do hloubi, podobný brzy duetu kněze a ministranta, brzy zas šarvátce v hospodě. Konečně třesly dveře, pak druhé, a ohlušující hudba stanula v chodbě. V Jaje pracovaly zmatek a zvědavost o vysvětlení. Lapala věty, ba jenom slova, ale s pramalým úspěchem. Tuto řeč nebylo lze rozluštit. Až tu cosi zlomilo křivku hlomozu a celým domem bylo slyšeti panin osvobozující povzdech; byl tu již známý kdekomu. Vzápětí zdvihl se kdesi až ze země hluboký, klidně rozechvělý alt. Paní, zdálo se, počala prositi: „Nuže, tři sta dvacet franků, můj milý,“ slyšela Jaja zřetelně. „Ne,“ řekl Sahiungo pevně. „Dobrý den, paní!“ A jeho kroky váhavě se hnuly k východu. Plukovnice však nebyla lecjaká. Její otec a máti neměli v Samedi nadarmo kvetoucí obchod, v němž zůstávaly veškeré mzdy a výdělký širého kraje. „Pane, nechápu, proč odcházíte. Pojdte přece dále, domluvíme se. Lze na chodbě jednat? Nuže! Pojd'me!“ Vtáhla pak Sahiunga znovu do pokoje s vášní neménší Putifarčiny. Jaja si konečně trochu oddychla. Z pokoje přicházel jen lehký, klidný hovor dvou solidních obchodníků. Nicméně černý obchodník nestrčí bílého do kapsy. Sahiungo

dostal za náramek čtyři sta franků, a odtáhl, bruče nepřivětivě pozdravy do stěn chodby. Ani Jaju nespátřil a odcházel zaujat čtyřmi sty franky; ta čtyři sta zůstávají černocho bohatstvím, i když mu vpalují za šperky královské do dlaně odznak žebráka. Nyní má úspor šest set franků. Sto jich ušetřil, neví, jakým divem, sto dostal jako zvláštní odměnu. A tato čtyři sta dostal, Evropo, za slonovou kost, kterou přivezl do tvých niv! Neboť práce a úrok se černocho neplatí. Více než devatenáct tisíc prohrál v hazardní hře ten lehkovážný negr, ale vizte, je šťasten, hlupák, bude žít s Jajou, má už šest set! Jaja ho zahlédla klíčovou dírkou. Měla z něho radost. Tak, tak. A plukovnice navlékla náramek, jako pávice proběhla všemi pokoji a hrne se k Jaje. „Zručného kamaráda máš. A není ošklivý!“ drmolí v prvním návalu radosti. „Je to tvůj milý? „ „Je!“ povídá Jaja v zamyšleném úsměvu. Tu Lenôtrová na chvíli vystřízlivěla. „Jen si něco začni,“ dí odvracejíc se. „Černoši jsou prý nebezpeční. Přineseš ještě nějakou ohavnost na dítě.“ Ale řeč její má znaky jen povinné péče. Nedbalost civí z každého slova, je to věc podřadná vedle náramku; a k tomu se dotýká úzce černého plemene.

Dny šly jako zvířata cirkem, posmívány; budíce soustrast, byly veselím nudících se. Pro lidi zapřažené do pluhu práce staly se břemenem, které neodchází, zadírajíc se v rány okamžiků Zřidlé koruny radostných dnů se komíhaly chabě na pláni dlouhého roku a psaly svou závět do tváře zhublé věčnosti. Jaja naučila plod lidské lásky mluvití. Eva říkala máma, táta a nána. Zlezla i výšky sebevědomí a odpovídala na dotaz: ano či ne. Blesk pravdy uhodil do mozku a zapálil vědomí požárem vůle. Eva poznala rozkoš poroučeti. Její ruce, tak maličké a odkázané na práci chůvy, jaly se Jaju bítí, jak-

mile chtěly. Nedej, chůvo, děťátku nůžek, uzříš buclaté nožky kopati a z úst sotva obdařených prvými zuby uslyšíš přísné varování slečny: baci, bac! Nedáš se zbítí člověkem, kterého vychoval: podáš žádanou věc, zaobalenou v svou péči. Dítě zajásá a v mezidobí radosti řekne nevědouc: nána hodňá. Pochvala těší nejvíce z dětských úst; zazpíváš novou, úplně srdeční píseň, neboť víš, že chvíle ta je milá dítěti, jemuž jsi učinila radost. Jajino dílo chýlilo se tak ke konci, poslání chůvino se zvolna naplňovalo. Sám osud vchází do dveří ve vteřinách života, kdy jsou úkoly splňovány, aby urychlil obřad rozluky. Minul Jajin první pařížský rok, a tu tedy jedné soboty při mytí podlahy si zarazila Jaja třísku pod nehet. Bolelo to. V sobotu, v neděli, v pondělí. V místě Jajina ukazováčku, odkud vytáhla Marie hrubou třísku, zřialověla temná Jajina tkáň. V úterý otekla jí ruka, mohla jen stěží Evu nositi. Lenôtrovi nevolali lékaře, léčice ji sami obvyklými léky domácnosti. Ve středu Jaja sotva vstala, v podpaží zrála jí mízní boule zvící veliké mužské pěsti.

Ale kvečeru bylo jí ještě hůře Marie věděla, že má Jaja hořečku, a prohlásila paní, že půjde pro lékaře. Nebylo jí dovoleno. Jaja dostala ihned výpověď a paní Lenôtrová ji upozornila, že může příštího dne ráno jít zdarma do nemocnice. Jaja neztratila klidu. Když se již smrákalo, nakrmila dítě, uložila je do postýlky a jala se zpívat. Dítě nechtělo usnout a žádalo si od chůvy žertů. Jaja ustala tedy ve zpěvu a žertovala s nožkama Evinýma. „Spapej si nožičku, spapej!“ volala a doložila: „Uspávám tě dneska naposledy.“ Na chvíli zmlkla, zaražena tou pravdou. Eva ji však ihned odvolala z těžkého nitra na pláň dětských her. „Kšš, kššš,“ dělala Jaja a lechtala děvčátko. Smálo se hlubokým, upřímným smíchem. Nevědělo nic

a neoceňovalo teplé vlhké břímě, jež padalo zvolna z očí chůvi-
ných na jeho nahé tělíčko. Pak Jaja vzdychla, vzpřímila se,
a hladíc Evu zdravou rukou po hlavičce, zpívala pevně a tiše:

*Přišel pejsek k Evičce,
dělal haf, haf, haf,
potom přišla kočička,
ta dělala mňau, mňau,
přijel vláček hu, hu, hu,
a Evička hafala,
nána ji uspávala.
Zítra už tu nebude,
Evička se ptát bude:*

*Kdepak je má nána,
ta co mne uspává?
Nána bude hajinkat,
v nemocnici naříkat,
jak Evička malá,
hezky hajinkala.*

Dítě usnulo. Jaja zavřela postýlku, pohlédla ještě v Evinu
hezkou tvář. Odcházejíc z pokoje, vzpomněla, že ji ruka nes-
smírně bolí. Mrákota ji obcházela jako těžký sen, zimnice lom-
covala horkými údy. Vpadla tiše do kuchyně jako mrtvý pří-
zrak, přijímajíc němým prosebným zhroucením něžnou náruč
kuchařčinu. Marie ji svlékla a uložila, přikládajíc studené ob-
klady na žhavé tělo toho tichého dítěte. Pak vyšla z kuchyně,
a míříc do jídelny, láteřila zle, dštíc zoufalé slzy z povadlých
očí. Manželé byli u večeře.

„Dobrou chuť!“ děla jedovatě. „A zemře-li Jaja, co račte nařídit? Co s ní mám udělat? Ubohá! Ještě uspala dítě a teď leží v kuchyni v bezvědomí. A lze snad takovou opuštěnou cizinku vyhodit z domu, jemuž vychovala dítě?“ „Nesmysl!“ zasmála se paní, přeslechnuvši poslední větu. „Podebraný prst jste měla snad už také.“ „Otrava krve, otrava krve!“ hřměla Marie. „Což je to žert? Račte si, paní, dnes k dítěti lehnout sama. Já ale zůstanu u Jaji.“

Lenôtre třeskl příborem a vyletěl ze židle jako postřelený. Mluvil cosi o upracovaném člověku, jemuž nedají klidu ani u večeře. Vyhnal Marii jako děvku, měře s úspěchem své nadávací schopnosti s týmiž schopnostmi kuchařčinými. Vyšla, znovu slzíc a láteříc; zavřela se s Jajou v kuchyni, nepřístupná prosbám ni hrozbám. Neodestlala, nesklidila stůl, ošetřovala svou mladou chráněnkou.

Zjitra, kdy teprve Marie zdřímala, probrala se Jaja z těžkých mrákot a podle zvyku chtěla hned vstáti, aby ohřála dítěti mléko. Zavravorala a zhroutila se zpátky na lože. Po chvíli se však pozdvihla znovu a opatrně se plížila kuchyní. Ohřála mléko, naplnila dětskou láhev a vyšla náměsíčně z kuchyně. Dítě sedělo plačky v postýlce, nikdo u něho nebyl. Spatřivši Jaju, ustalo v pláči. Chůva si vyčítala zhýčkanost. Dítě bylo tu jistě celou noc samo, volajíc nánu. Chtěla Evu pozdvihnout, ale tupá bolest ve zmodralé ruce jí nedala. Žertovala tedy s dítětem jen slovně a pravila: „Vidíš, Evičko, dneska ti dává nána naposledy papat. Kšš! No, tak bumbej, bumbej! Aby ti až do smrti dobře chutnalo, abys byla tlustá a zdravá, vid' Evičko. Bude ti jistě sto let? Vid', že bude? A dostaneš hodného bílého muže, ano?“ „Aňo,“ odpovídalo dítě, jako by rozumělo.

Přiběhla Marie a lomila rukama; zdvíhajíc dítě z postýlky, postřkovala Jaju do kuchyně: „Běž se převléci, běž!“

Na židli byla bílá, čistá košile, ženské kalhoty a skoro nové punčochy, na stole tři vyprané kapesníky. Během noci, bdíc nad Jajou, kuchařka přešla své nejlepší prádlo na velikost Jajinu a přiložila zánovní punčochy a kapesníky jako výbavu pro odcházející družku. Jen Marie jediná na světě věděla, že v japonských šatech je kožená peněženka s novým vyžehleným dvacetifrankem. Jaja to měla zvědět teprve při odchodu. Kuchařka uložila Evu do kočárku a s vykasanými rukávy se dala do mytí Jaji. Myla ji od nohou k hlavě, mazlíc se s pěknými údy chůvinými. Sama ji pak oblékla a bolavou ruku zavěsila na čistý šátek. Nastala starost se zavazadlem. Jako když jela Jaja do Evropy, obsahovalo několik památek z vlasti, skořepiny kokosů, malý kalebas, knoflíky, jakési šaty a hadříky. Přibylo: troje punčochy, jedny střevíce, dvoje prádlo, Sahiungův náhrdelník, fotografie Evina a zpuchřelý rudý slunečník, který se houpal přivěšen na zavazadle. Šlo na sedmou, když předala Marie Evu plukovnici. V županu a prostovlasá promlouvala ospale jakási nevrlá slova Jaja stála ve vedlejším pokoji, připravena k odchodu. Pootevřenými dveřmi jídelny zahlédl ji Lenôtre, jenž právě snídal. Pozoroval ji chvíli. Nevěděla, že je v jídelně. Vzpomněl si na noc, v níž ji uchvátil a znásilnil. Neřekla o tom slova, myslil si a nebyla nikdy pak hrubá nebo drzá; nevyužítkovala toho nikterak. Teď stojí jako raněný voják, jednu nohu vpřed a hlavu skloněnou, jako by si na vše vzpomínala. Dívá se úsměvně do ložnice, kde Eva, předána do rukou paniných, zvolala: „Nána, nána, nána!“ a počala s nářkem. „Mlč!“ křičí paní na dítě. „Copak mám nervy ze železa?“ Nedala jí jistě žádnou mzdu, myslí si Lenôtre, zbá-

dav již tisíckrát nespravedlivou povahu své ženy. A zase patří na Jaju. Teď přiložila zdravou ruku k nemocné a obličej její se zkřivil bolestí. Lenôtre vyňal z portfeje padesátifrank, a jda mimo Jaju, vstrčil jí bankovku do rukou. „Šťastnou cestu,“ děl, a bylo mu pojednou hanba. Nesnesl jejího pohledu, odešel rychle do ložnice. Lenôtrová s děckem vyšla k Jaje. „Sbohem!“ řekla a zadržovala dítě, jež vztahovalo po chůvě ručky. Jaja pohladila Evu po hlavičce a dala jí hubičku. Marie stála za skupinou se šátkem u očí, pak vyběhla a vzápětí se vrátila s kloboukem na hlavě a se zavazadlem v ruce. „Nuže, Jajo, půjdeme, ať přijdeme k příjmu včas.“ „Marie, vy zde přece zůstanete?“ utrhla se plukovnice. „Kdo by dohlédl na dítě?“ „Ne, paní, nelze Jaju pustit bez průvodu. Má horečku a zavazadlo nemůže sama nésti.“ Nastal spor, za něhož Jaja Marii prosila, aby ji pustila samotnou. Kuchařka jí však vůbec nevěnovala sluchu. Zato zle láteřila a připomněla paní znovu, že dosud nedostala svou mzdu. Ostatně prý bude Jaja svou zaměstnavatelku žalovat pro totéž. Bez milosti! - Její infámie oplývaly zjitřenou fantazií.

Paní vyšla za ženami do chodby, majíc dítě na rukou a spílajíc ještě Marii. Dítě plakalo a mezi nářkem zvolalo: Nána, nána. Marie otevřela dveře na schodiště a strkala Jaju ven. Chůva se ještě vrátila k dítěti, líbajíc je a hovoříc cosi docela tichým rozpadlým hlasem. Pak zapadly za ní dveře s tím zvláštním výmluvným bouchnutím, z něhož cítíš jistě a neomylně, že se zavřely navždy. Ještě se za ženami neslo volání dítěte, ještě pláč drobný a plachý. Potom je propustil dům do zdí ulice. Nasedly na tramvaj; kuchařka, platíc lístky, pravila:

„Jajo, máš v kapse peněženku s dvaceti franky pro první dny, než se uzdravíš. Budu tě v nemocnici navštěvovat. Možná ti najdu i zaměstnání.“ Jaja unavená a malátná dovedla

poděkovat jen očima. Chtěla říci, že dostala od plukovníka padesát franků. Ale mohla jen bankovku vylovit z kapsy a ukázat směrem ke vzdalujícímu se domu. Kuchařka pochopila a skládala Jajinu bankovku, aby ji přidala do peněženky. Dojely Jaja podporována vešla do vestibulu. Šlechetná Francie dala Jaje pobyt v nemocnici zdarma. Marie předala nemocnou ošetřovatelce a čekala zarytě v předsíni. Za chvíli vezli Jaju mimo na tichém pojízdném lůžku. Budou ji prý ihned ope- rovat. Marie se povzbudivě za Jajou usmála; ale ta ležela klid- ně a pohlížela před sebe bez bázně a bez očekávání.

„Neví se, zdali jí zůstane ruka,“ pravila ošetřovatelka. „Jak jen to takové hloupé děvče zanedbá! Bude to těžká opera- ce.“ Marie, která byla už na odchodu, sedla si znovu ve vesti- bulu na lavičku a modlíc se čekala. Zatím Jaju uchvátil vír nar- kózy a její duch sestoupil hluboko pod hladinu těla Lékaři s noži a s tekutinami přistoupili.

Hlava pátá

Sahiungo seděl u bílého lože Jajina. Seděl tu už pošesté od operace své milé. Přinesl jako vždy předtím africké ovoce, nějaký mlsek, květinu nebo věc. A přinášel jako vždy předtím i laskavý úsměv a kytici horkých, zamilovaných slov, která jako připoutaná štěňata marně z něho vyskakovala, nemohouce dokázat, co chtěla. Ale slova ta měla dráhu dovnitř a ven. Do hloubi bodala, do okolí se smála a činila dobrodiní; Sahiungo nebyl vesel. Na loži ležela zotavující se Jaja. Dobře. Měla obě ruce. Stalo se skoro zázrakem. Přese vše Sahiungo nemohl býti vesel; tajil před svou milou strašnou věc, skutečnost velikého dosahu: byl bez zaměstnání! Náramky, náramky. Jepice žijí jen den. Sahiungův šéf jich prodal snad patnáct, když časopisy začaly přinášet články proti barbarské módě osmahlých paží. Vinen jest náramek ze slonové kosti, který prý na rukou vyniká, jen jsou-li hnědé. Ale dámy, táže se list, což budete kráčet od kultury bělochů v žalostnou kloaku černých? Baronesa Rosenbergová svěřila se na týden společnosti pro pěstění krásy a objevila se pak bílá jako labuť, ověnčena girlandami modrých safírů. Lenôtrová zajistě proklela celé černé plemeno a závistivě pohlédla na vykládanou hrud' baronesy.

A Sahiungo, který byl již dlouho bez práce, rozměnil čtvrtý svůj stofrank a přišel s láskou a ovocem k nemocné. Byl by jí tolik chtěl říci – nemohl. Sotva pochytil nějakou myšlenku, zdvihla se v něm dravá vlna zoufalství: jsi bez práce, nemůžeš živit ženu, prohrál jsi. Zkoušel už vše. Své náramky nosil po kavárnách a nočních barech, žádal směšné nízké částky, nižší než byla cena suroviny - neprodal nic. Ryzí zlato nemá

nižádné hodnoty, je-li zhněteno do nemódní formy. Nikdo nerozumí jeho ceně, neboť jest všem dána novostí tvaru. Jako Bohem požehnaný básník, jenž zpívá v dvacátém století po Kristu své úžasně krásné písně hexametrem, jsou staré klenoty nesrozumitelné. Uštván a hladán pochybou, není-li jeho dílo špatné a nevkusné, odchází řezbář vzácného druhu do samot, aby trpěl světem a hladem. Před Jajou Sahiungo nemluvil o těchto trampotách, ale znenadání promluvil někdy větu, která připomínala sevřenou pěst. Mluvil o životě černochů v Paříži s těžkým přízvukem rozhořčení. Kdyby byl znal něco z historie světa, dějiny dobyteltví a ještě jiné důležité věci, byl by snad řekl mnoho moudrého. Ale neznal to. Nevěděl, že mravná Evropa zrušila kdysi otroctví, ne, nevěděl o tom, opravdu ne. Žádný černoch o tom neví, ba nemá ani zdání o plamenném mravním rozhořčení, které drželo tehdy Evropu jako v křeči. Obzvláště obchodníci interesovaných států se otcovsky přimlouvali za zrušení otroctví. Právili: Jeto nemravné prodati člověka člověku jako otroka. Kupec musí ho pak živit, skýtat mu nocleh, oděv a chléb. Zvláště, koupí-li otroky hromadně, mívá těžké postavení, ježto často během dopravy nákazou hynou, aniž pracovali! Zrušme otroctví, tuto hnisavou ránu na těle kultury! Necht' nadále černoch pracuje za mzdu! Naložte je svobodnou cestou na lodi a dovázejte je na vlastní žádost do zaslíbené země bělochů! Povězte jim o egyptských hrcích Evropy - oni tam půjdou sami. Dejte jim našeho znamenitého Boha a naše jedinečné Franky. A živo-bytí necht' si platí sami, dovedou-li to. Není možné krmiti je na vlastní odpovědnost - sežerou mnoho, velmi mnoho. Ostatně rovnost, volnost, bratrství! Ano, ano, tak je to dobře! Před týdnem se setkal Sahiungo u Jaji se starou kuchařkou plukovníkovou. Šli potom společně domů a Sahiungo pod sli-

bem mlčení prozradil Marii své neštěstí. Věřil jí jako moudré osobě a doufal, že mu dá v tísní radu. Marie však rady nevěděla. Leč té, že při příští návštěvě v nemocnici prozradila, opět pod slibem mlčení, celou věc bývalé chůvě.

Prozradila to zúmyslně. Věděla, že Sahiungo myslí na Jaju vážně, a věděla také, že vážnost ta musí mít i jiný skutečný podklad. „Rozumíš mi, Jajo, chci, aby ses spolehla úplně na sebe. Hledám ti místo. Je to teď trochu těžké, ale najde se přece. Sahiungo si tě nemůže pověsit na krk říkáš, že chce s tebou žít? Nemůže! Až se zas uchytí.

Až bude ve stálém místě. Peníze, Jajo, chtěla jsem ti to často už říci, peníze jsou ve světě všechno. Snad tomu nevěříš? Ale přeci mi slib, že se postaráš, abys sama vydělávala. Musíš peníze chtít. Ne aby tě okradli jako plukovnice. Tady máš pocitovou práci, syj peníze! Tak se to dělá.“ Jaje svítalo o důležitosti peněz. Marie jí názorně vše vysvětlovala. Probrala potřeby dne a vyjádřila je číslicemi, které Jaju překvapily. Jaja potřebovala u plukovnice jen stravu, nocleh a několik hadříků. Neměla tedy zdání, že by živobytí mělo větší cenu. Marie jí musila vysvětlit problém nezaměstnanosti: pro pána, jenž skýtá živobytí člověku, pracujícimu v jeho domě, nemá arci ten bagatel téměř ceny, neboť byt i strava jsou jenom nutné uhlí jdoucího stroje; máš-li však toto uhlí platit sám a stroj přitom stojí, je věc choulostivá. A k tomu není člověk jen stroj, je mu třeba i jiných nutných věcí. Jaja tyto Mariiny myšlenky uznala. Spěchala proto s uzdravením. Chtěla přijmout na krátký čas pohostinství Sahiungovo a brzy pak si najít zaměstnání. Že je v naději, nemohl nikdo dosud pozorovat. Každý ji mohl do práce přijmout; chce pracovat do posledního dne a pak...ach, to bylo dosud tuze daleko!

Jednoho srpnového jitra vyšla z nemocnice, vlekouc svůj tlumok a tisknouc peněženku se sedmdesáti franky. Opakovala si v duchu adresu Sahiungovu:

Rue de Venise třicet. Milý jí řekl, že může přijít kdykoliv; bytná je vyrozuměna. Nastala jí křížová cesta. Zastavovala občas chodce a ptala se: Pane, prosím vás, kudy půjdu do Rue de Venise? Nebo: Řekněte mi, paní, kde je Rue de Venise? Muži se obyčejně rozšklebili, a prohlédnuvše Jaju s ohavnou důvěrností od hlavy k patě, ukázali rukou směr, mlsně a chlípně se usmívajíce. Ženy se většinou odvracely, považující dotaz za drzý žert. Až jedna šedovlasá tlustá paní, která při pomněla Jaje Marii, podívala se na černošku vlídně a účastně. „Rue de Venise?“ děla. „Má drahá, což vy tam jdete?“ „Ano, paní!“ „A co tam hledáte?“ Jaja nevědouc, jak by to rychle a pravdivě řekla, mlčela. Paní myslila, že správně uhodla, a kývajíc povážlivě hlavou, vysvětlovala Jaje cestu. Potom se za ní dlouho dívala.

Když přišla Jaja do příští ulice, nevěděla si opět rady. Zdálo se jí, že se točí v bludném kruhu, že v této ulici byla dneska již několikrát. Ulice byla rušná, všichni tudy pospíchali a Jaja neměla dosti odvahy, aby někoho zastavila. Až tu spatřila obtloustlého, spokojeného pána, který se volně procházel po sluneční straně ulice. Byl to už stařec, ale člověk veselého a povzbudivého pohledu. Jaja k němu přistoupila a tázala se na cestu do Rue de Venise.

„Hm. Rue de Venise,“ pravil překvapen, jako by toho jména jakživ neslyšel. „Rue de Venise.“ Pomlčel mučivě dlouhou chvíli a znovu si zašeptal: „Rue de Venise.“ Konečně vzhlédl, dlouho prohlížel Jaju, a temperamentně sážeje ruce do boků, pravil: „U všech všudy, Rue de Venise! A co tam chcete? Hledá-

te zaměstnání?“ „Ano,“ řekla Jaja, aby zkrátila hovor „Ne, ne, ne,“ přemýšlel starý pán nahlas. „Na to je vás škoda, slečno! Jeho zkušené oko poznalo nezkušenou dosud ženu. „Ano, škoda - Hledáte tedy zaměstnání...“ „Ano.“ „A jiné se vám nenaskytlo...“ „Ano,“ opakovala Jaja, docela nechápajíc, co asi ten divný pán myslí. Napadlo ji, že by tak mohla dostati práci. Pán položil jí ruku na rameno, zabodl oči do jízdni dráhy, a řka „počkejte“, nehnutě stál a čekal. Jaja neměla zdání, co chce s ní činiti. Pojednou se vznesla jeho ruka do vzduchu a jedoucí auto zastavovalo u chodníku. Pán vstrčil dovnitř nejprve Jaju, pak vstoupil sám. „Bulvár Poissonier,“ křikl na šoféra a vůz se hnul. Prolétli množstvím ulic a uliček, mýjeli chrámy, paláce a náměstí. Jaje se zdálo, že se s ní děje cosi osudového. V srdci měla radostné očekávání, frkot auta ji příjemně rozčiloval. „To bude pro vás, to bude pro vás,“ šeptal v záhadné nápovědi starý pán. „Ach, budete rozkošná! -

Měla jste bídu? Proto přece hned nejdeme do Rue de Venise! - Ach, to bude pro vás zaměstnání, uvidíte, uvidíte!“ Nic jiného po dobu jízdy nemluvil, ten vlídný a dobrý starý pán. Auto zastavilo pán vystoupil, zaplatil, a pomáhaje Jaje s tlumokem z vozu, brebtal nějaká spokojená slova. Sotva se černoška z auta vyprostila, dal se v drobný křepčivý poskok. „Sem za mnou, sem za mnou!“ vykřikoval a štvál Jaju ulicí dolů, až přišli k vratům velkého, polepeného domu.

Vešli do průjezdu, byl temný a jakoby nevyspalý pán otevřel létací dveře, stanuli v blikavě osvětlené předsíni. Přišel lokaj, oděný do směšných šatů. Usmál se s familiární uctivostí na pána. „Pan ředitel je doma?“ tázal se pán, jako by někam velice spěchal. „Račte dále, pane,“ pobídl sluha, otvíraje před nimi dveře. Místnost tvaru jitrnice byla v nenapodobitelném nepořádku. Stohy papírů, fotografií a stuh byly pokryty huňa-

tým prachem. U stolu v záplavě šedého dýmu plula lysá hlava ředitelova. Jeho doutník pročpěl místnost dokonale; zdálo se, že tu kouří již několik století. „Ach, pan Michel! Copak mi nesete, pane Michel?“ pánova tvář se v odpověď příjemně stáhla a jeho ruka ukázala provinile na Jaju, jako by se přiznával, že tuto ztepilou černošku někde ukradl. „Mon ami,“ pravil. „Padla mi senzace do rukou. Pravím a opravuji se: atrakce prvního řádu. Myslím, že vidíte alespoň pod šaty, oslepl-li váš pohled do její tváře.“ „Myslíte kankán? Břišní tanec?“ procedil ředitel, stavě se mrazivě chladným. „Myslím třeba jen zcela obyčejnou Evinu procházku po jevišti. Nevím, umí-li tančit. Ne, asi neumí. Ale jedno vím: každý krok jejího těla jest kouzelnou produkcí sám pro sebe.“ „Není možná, není možná, pane Michel,“ rozčilil se pojednou zlostně ředitel. „Nemáte vkus, bude to odporné, znám prsy vašich utahaných černošek!“ Pan Michel změřil nenávistně tlustého ředitele: „Chtěl byste takové, které mají váš podebraný břich a boule tuku v zátylku! Sympatie.“ Zabodl zrak svéhlavě do stropu a bušil pěstí zuřivě o stůl. Byl krajně uražen. „Ostatně,“ začal posléze ředitel, znovu zdvíhaje břímě těžkého těla, „uvidíme, ještě uvidíme.“ Přistoupil k Jaje a dovedným hmatem se zmocnil jejích chlapeckých boků. „Má urostlé tělo, ale přihlédněte. Vždyť má tuhle řezáno na ruce?“ Nicméně byl Jajou upoután. „Pojďme!“ řekl pak a táhl Jaju točitým schodištěm do pokoje. Starý pán běžel jako slepice za nimi. „Budete tanečnicí, budete tanečnicí,“ opakoval v běhu Jaje do ucha. „To je krásné zaměstnání. Tuze krásné! A vyděláte si dobrý chlebiček!“

„To by nebylo nikterak špatné,“ přemýšlela udivená Jaja a vzpomněla rejů pod palmami v dřímavě teplém vzduchu večera. V Evropě za tanec platí, to je opravdu milé! Zavedli ji do místnosti, kde uprostřed směsky obleků a šatů bloumali

tři muži v tmavých kabátech. Nařídili jí laskavým tónem, aby se svlékla. Učinila tak po krátkém váhání, když jí naléhavě vysvětlili, že v tom leží krása černošských tanců. Dostala pak do ruky bílý šátek ze surového hedvábí. Kdosi usedl ke klavíru a začal hrát. Nyní se všichni muži začali prohýbat, ukazující jí, jak se má při tanci chovat. Učili ji prý divošskému tanci. Každý na ní poopravil nějaký pohyb, každý něco pověděl, nějak si poskočil. Když zdvíhala nohu, lechtal ji jeden nestyda pavím perem mezi nohama a křičel: „Výš, výš, jen výš, má černá krasotinko! Pařížan, při vši hluboké lásce k umění, miluje váš odvážný rozkrok, má drahá!“ Druhý zdvíhal její ruce do výše a prvil, klepaje plochou ruky na její prsy: „I majitelka takových kamenných ňader zdvíhá paže přece jen do výše; ne snad, aby se prsy zdvihly, to jest u vás přebytečné, nýbrž pro tyto bujné chomáčky.“ A zatahal věnečkem chlupů v jejím podpaží. Natloukli do ní několik skoků a gest a laciných obrátěk těla. Stále jí opakovali, že se stane umělkyní, a ježto se jim zdála stydlivou, tu říkali: „Tanec, milá slečno, je z nejdůstojnějších povolání člověka. Dokázala byste, rozkročmo sedajíc na zemi, dopadnout na tento kaučukový hrbol? Zkuste to. Je v tom kariéra. Toto taneční umění vás proslaví po celém světě, nehledě k peněžitému zisku.“ Ne, toho prý nesvede, bránila se Jaja. Bude prý tančiti na vlastních nohou „Později, později, příteli,“ prvil ředitel mrkaje na cvičitele. Zkouška byla znenáhla u konce; Jaja má prý přijíti v sobotu v sedm hodin večer k prvému představení. Ředitel prohlédl ještě jednou její pochroumanou ruku. „Patnáct franků za večer,“ prvil „Královský plat, rozumíme?“ Přikývla vděčně. Peníz zdál se být ohromný. Vyvedli je do chodby a lokaj jí otevřel létací dveře. Vyšla s pocity smíšenými na boží světlo; radujíc se, že našla práci, šla do ulice s pochybou, v čem

vlastně práce ta tkví. Chování oněch pečlivě oděných pánů jí poněkud znepokojovalo: křičeli, nezvykle mluvili a dotýkali se jí úplně svobodně; uznala, že to as patří k věci. Neušla ani dvacet kroků, když zaslechla za sebou spěchavý krok. Byl to týž starý pán, který jí opatřil zaměstnání Mnul si ruce a blaženými slovy jí blahopřál. Velká událost! Báječná kariéra! Prvotřídní podnik pro vysoký svět, placený vrchním desetitisícem. Může být hrda - A kam že jde nyní? Rue de Venise. Jak? Rue de Venise? Co tam? Což nedostala právě skvostné místo?

Má v ulici de Venise známé. Bydlí tam její známý. Slíbila, že ho navštíví, jakmile se uzdraví Vyšla právě z nemocnice, nemá prozatím bytu a známý jí poskytne na nějaký čas přístřeší. Pan Michel znepokojeně vzhlédl. Nechtěla by bydli u něho? Má volný čistý pokoj připravený. Jaja se omlouvala dříve prý se poradí s tím svým známým. Starý dobrý známý, krajan z Afriky. „He, nějaký přítel? Přítelíček?“ Hlas pánův se zachvěl posměšně, řekl bys, přehlédnuv šedý jeho vlas, že žárlivostí. Ne, je to rodák. Jest jí v Evropě rádcem. Pán zastavil jedoucí auto. „Vsedněte, prosím,“ pobídl Jaju. A když už seděla, dodal: „Přijdu se na vás v sobotu podívat. Na shledanou!“ Potom položil bankovku do ruky šoférovy. „Dovezte dámu do Rue de Venise!“ pravil důstojně. Šofér se ohlédl zvědavě po Jaje a jeho koutky proběhl sotva znatelný úsměv. Auto se hnulo. Starý pán kynul rukou a dal se pak opačným směrem. Jaju obešel pocit sebevědomé samostatnosti. Hle, jede nesmírnou Paříží, pralesem nabitým šelmou a ukrutenstvím! Nebezpečí bobtná na každém nároží, lidé s lidmi se stýkají jako hrot s hrotem, a ona ve voze, který se hýbe sám, obsluhována všemohoucím bělochem, jede k milému! A ještě: má práci. Půjde to?

Ano, teď budou žít spolu!

Vzpomněla na květ svého klína; dřímala v ní tiše a nehybně jako v tropické noci Bude to její dítě! Kdyby tak věděla Antalga, kdyby tušila Pelgra. Nevědí nic, v loktech Afriky páchají uličnictva. Chichotají se s bílými i s černými vojáky, aniž počaly dítě. Jaja se v myšlenkách usmála. Před očima zjevil se jí obraz celého minulého jejího života. Viděla otce Pumanga a všechny jeho nespočítatelné děti a ženy. Kdyby tak věděli, kdyby jen věděli. Auto zastavilo na kraji úzké uličky. Šofér se ohlédl a ukázal jedním prstem směr, jako by se něčeho štítil. Jaja vystoupila a dala se uličkou. Úžasný puch se vrhl na její chřípí jako zvlčilý divoký pes. Nikdy necítila něčeho tak odporného. Ale ulička byla plná dětí, rozkřičených a špinavých. Válely se v blátě před odřenými, malými dveřmi páchnoucích domů, hrajíce jakousi dětskou hru. Jejich hlasy byly neradostné jako ozvěny mužských hovorů. Dětská tkáň, naplněná krví raněných. „Děti, kde je tu číslo třicet?“ „Třicet?“ Všechny ustaly ve hře, prohlížejíce si Jaju. Hoch, který doloval ve špinavém nose, opakoval nesprávnou výslovnost tazatelčinu. Děti se v ohlas ohavně zasmály. Jaja se usmála též. „Číslo třicet?“ řeklo posléze malé děvče s tělíčkem popleněným křivicí. „To je poslední dům napravo. Bydlí tam paní Dujardinová.“

„Nepovídej,“ ozval se pihovatý, vyčouhlý hoch. „V třicítce bydlíme my. Je to poslední dům vlevo.“ „Nevěřte mu,“ řeklo znovu nemocné děvče. „To je darebák! Dělá si legraci ze všech lidí. Posílá vás do nevěstince. Ale vpravo je dům třicet. Koho hledáte?“ „Pana Sahiunga“ Jméno prolétlo tázavě hloučkem dětí, ale posléze nebylo přijato jako starý známý. „Toho neznám,“ dělo děvče. „Ale jeden černoch tam bydlí.“ Jaja pokračovala v cestě, posmívána hlučícími dětmi. Volaly za ní neslušná slova. Pihovatý hoch ji předběhl a nakreslil před ní křídou nestoudný obrázek. Nízká okna sténala, obtí-

žená záclonami, za nimiž dlely ženy s oharky cigaret. Byly sešlé a prostovlasé; oděny v župan či v košili, volaly, aniž snad věděly, na muže, jichž mnoho se tu potulovalo. V zátokách bezodkladného řemesla usazovaly se cáry bývalých bytostí, v očích žen viděla. Jaja zbytky čehosi příbuzného, nějakou utlučenou touhu, okovanou surovým kladivem dnů. Uhodla brzy, co činí, ale bédnosti toho nemohla pochopit. Jejich bolest byla asi hrozná. Jedna z mnohých, uštknuta nějakou hrůzou, vyběhla na ulici a spílala Jaje strašnými slovy. Byla to zničená uličnice, očí modrých a dobrých; závoj hněvu zanechal na nich někdo jiný. Jaja se maně zastavila a poslouchala její nadávky. Myslíla, že jí tím uleví. Duha úsměvu vycházela jí ze srdce, jež sevřela nevěstka do kleští. Nikdy jí nebylo nikoho tolik líto. Ale její úsměv ženu podráždil. Skočila divoce k Jaje, jako by ji chtěla rdousiti. Stanula však těsně před její tváří, chvějíc se bolestným vztekem. Jaja by ji byla v tu chvíli pohnutím políbila; ale nevěstka se dala do pláče a odešla. Cítila z Jaji sálat záři čistoty, pobuřovala ji tato čistota. Ubohý žebrák spatřil bohatce. A Jaja se bůhvíproč zastyděla. Poslední dům, který ploval ve stoce prýšticí ze stěn, otevřel Jaje dveře. Zde bydlí tedy její milý. Tlustá bytná s vlasy smolně černými jí otevřela dveře ve třetím patře. Těsný pokoj s postelí, stolem a soustruhem nebyl špinavý. Za oknem umírala reze-da. Slunce, které se dotýkalo kouta, Jaju překvapilo; na dně této ulice netušila setkání s paprskem. Bytná prošla zvolna dvakrát jizbou, pohlížejíc ze strany na Jaju a vrtíc rameny, jako by ji chtěla očichat. „Přijde,“ řekla a znovu bořila nohy do vrzavé po dlahy. „Ale to ten pokoj stojí víc, budete-li zde spátí dva,“ dodala po chvílce, uvědomujíc si konečně myšlenku, která jí hryzla, aniž se projevila Jaja poznámku uvítala. Zaplatí si byt sama, aby ušetřila Sahiunga výloh „Kolik dopla-

tím?“ „Dvacet franků,“ prohlásila bytná hněvivým hlasem, jako by se s ní Jaja hádala. „To přece není mnoho!“ Jaja otevřela poprvé v Evropě peněženku, aby platila, kladouc vyžehlený dvacetifrank na stůl. Vtom vzpomněla na Marii a srdce se jí pohnulo vděčností. Zároveň v ní však vstal nový cit: není to mnoho, dvacet franků? „A na jak dlouho to platím?“ zeptala se náhle „Na měsíc přece!“ „Ach tak...“ Jaje bylo to mnoho. Vzpomínka na Marii v ní probudila i praktické její rady; přátelství kuchařčino ji zavazovalo k opatrnosti s penězi. „Zaplatím, až se vrátí pan Sahiungo,“ řekla, skládajíc dvacetifrank zpět do peněženky. Vlastní počínání zdálo se jí směšným, ale Marie kdysi pravila: Nevydávej peněz, dokud se nepřesvědčíš, že vydání odpovídá ceně předmětu a že je nutné a správné. Jakési zdání moudrosti v té větě přece jen bylo, třeba jednala jen o penězích, těch barevných papírcích, o sobě bezcenných, ale v určitých rukou a v určitém čase prý značících život. Bytná bouchla dveřmi a nespokojeně odešla, zatímco Jaja prohlížela zařízení Sahiungova soustruhu. Netrvalo ani půl minuty a hutný krok bytné, provázen solidním hlasem, se bouřlivě vracel. Dveře se otevřely a s bytnou vešel i Sahiungo. „Jak říkám, dvacet franků,“ opakovala stále, třesouc jeho ramenem. Sahiungo přivítal Jaju. Měl náladu stísněnou a křik bytné ho dráždil. Jaja to pozorovala. „Mám jí dáti celých dvacet franků?“ zeptala se tiše. „Nesmysl!“ řekl Sahiungo „Najal jsem si celý pokoj a mohu zde míti třeba deset hostů.“ V bytné propukl všechen nastřádaný hněv a valil se z jejích ozubených rtů v podobě strašného zlořečení. Ohlušena vlastní vřavou a obdána přemety oblych svých údů, opustila pokoj a klesala dupajíc o patro níž. Pokoj ztichl, Sahiungo stannul před činem. Nyní musí Jaje říci vše, je hodina, v kterou jindy pracuje, a on je zde, je tedy bez práce. Mrak tísně

a zemdenosti zatopil jeho prostornou veselou hrud'. Jest ubohým evropským černochem, žebrákem, jehož jediné bohatství, milá, ho tíží. Zlaté břemeno padá samo z beder klesajícího. „Jajo,“ pravil, chýle se k pelesti postele, „jsem nyní bez práce,“ Jaja cítila smutek těch slov, jak jí vanula od Sahiunga do srdce. A musila ho potěšit, „Proč to říkáš tak smutně?“ Ke svým slovům se zasmála. „Najdeš zas práci. A zatím . . . mám práci já.“ Sahiungo se zastyděl a lekl zároveň: „Práci? A jakou? Kdes ji dostala?“ Jaja mu vyprávěla a Sahiungův stud a bázeň před tou novotou vyrostly v zoufalství. Ani nemluvil, jenom myšlenky, nejtemnější a beznadějně, v něm vstávaly jako předzvěst těžké doby. Vyčítal si, že připoutal Jaju tak nenávratně ke svému životu, že zcizil dobrý, úrodný statek, aby ho bídně zašantročil. Byl bezmocný proti řece strastí, jež vítězně trhala břehy jeho lásky. Chudý, chudý, proč miluješ, proč miluješ, evropský černocho? Vždyť láska tvá každého mučí a zabíjí; jest jako láska odsouzeného k smrti. Zatímco těžce přemítal, usedl nevěda k soustruhu a dal se do práce. Jaja stála nehybně u okna, neodvažujíc se Sahiunga rušiti. Starost, kterou viděla u milého pro nezaměstnanost, ukazovala jí znovu a názorně osudnou důležitost peněz. Vracela se proto v myšlenkách ke svým patnácti frankům za večer tance radostně; zabývala se budoucností mnohem lepší a veselejší než Sahiungo. Snila o pohodě laskavých dnů, zpěněných smíchem a pláčem maličkého, v jejím snění žilo už počaté dítě. Během práce se ztrácel v Sahiungovi hlas zoufalství; práce byla svůdná a opojná jako kořalka. Sahala odvážně do jeho mozku a zaměstnávala potlučené buňky, které se nečinně provalovaly v tratolišti krásného snu. Konečně vstal. Jeho plamenný obličej zasvítil úsměvem teprve teď, až v posledku upracovaného dne. Jaja, vysvobozena

z mlčení, pověsila se mu na krk s veselým kvílením jako puštěné štěně. „Co bude nyní?“ zeptal se. Ha, Sahiungo opravdu myslí, že třeba do ulic, na volný vzduch, projít se s milou. Hrozny světél visely v modrém šeru časného večera. Proudly lidstva bublaly na ulicích; ti všichni šli z práce a hovorní. Sedlina hlasů a zvuků a šelestů seděla v tichých postranních ulicích jako unavený pták. Ve hlučných třídách splývaly píšťaly, zvonky, sirény, frkačky i jasný úder radničních hodin; vše se slučovalo s projevem lidských hrdel v zádumčivý chaos bludného kruhu: práce pro život a život pro práci. Šli uzavřeni v družném mlčení, čtouce v očích lidí i a ve výkladech krámů navzájem své myšlenky a přání. Zvonky kin a prodavači novin křičeli na ně jako na jiné a dvojice myslila, že je rovna ostatním. „Pojď, Jajo, k Gentlemanu,“ řekl Sahiungo, podrážděn svolným lichotnictvím večera.

Bar U Černého gentlemana byl na úpatí Montmartru. Scházela se zde pařížská kolonie negrů. Bar byl majetkem černocha Tugiuly, který zbohatl, byv dvacet let zaměstnán jako vrátný ve velkém hotelu. Měl prosté a bodré způsoby zkušeného Afroevropana, zachoval si však i lásku k vlasti a fetišům. Jeho povaha byla dobrá a nezištná, co vydělal, rozdál, snědl a dal státu na daních, a jeho zisky nebyly věru veliké. Čekával černochům dlouho a upomínal jen z nouze. Ale veselí ve své místnosti miloval nadevše. Za nálevní podkovou byla portiéra, jež byla hrází mezi spěchavými a mezi těmi, které měl nejvíc rád a kteří poseděli, hovořice a oddávající se politice, pitce a hře. Zde se shromažďovali někdy černoši ke steskům a poradám, zde pronášeny povzbudivé řeči k bratřím bez chleba a bez přístřeší či k bezradným černým zaprodancům, obtíženým křivdou a protivenstvím. Sem chodili mudrci černé kolonie a hnětli rozvážné soudy nad civilizací, zpívali chválu o domově

a usilovali o dohodu mezi plemeny. Tugiula se srdečně pozdravil se Sahiungem a zažertoval s novým hostem Jajou. Potom je vybědl za portiéru. Zde seděl už starý Akualti, nejvíce vážený člen kolonie, obecně uznávaný starosta černošské obce; jeho vlas byl popelavý a v jeho obličejí ležely brázdy desetiletí. Bylo mu již několikrát seděti ve vyšetřovací vazbě pro pobuřování. Měl radostnou víru černých veteránů práce, že potomci svrhnu ponížení osvobozených otroků a že stanou po boku bílých druhů ve spravedlivém ocenění. Tuto víru hlásal jako prorok mezi pijáky Tugiulovy kořalky, dokazuje rovnost obou plemen a černochovo právo na svobodu. Policie měla ho stále na mušce, třeba byl už vetchý a bezzubý. „Aj, aj,“ pravil k příchozím. „Sahiungo s nevěstou. Dobře. A kolik budeš mít dětí, dívko?“ Jeho svislé rty se natáhly k plihému úsměvu. „V Evropě, braši, těžko vychovat černocho - a co se díváš jako strážník?“ odbočil vzhlížeje k Sahiungovi, jenž usedal s Jajou naproti němu „Nemám práce!“ děl Sahiungo. Akualti hvízdal. Stává se, stává,“ řekl rozvážně a oddal se přemítání. „Jiného řemesla neznáš?“ pravil potom. „Co kdyby ses přihlásil na burze práce?“ „Byl jsem tam už. Tam nemohou našince vidět. Lenoši, říkají, na kořalku, to jste kadeti; ale na práci tuze lechtíví - Je to zlá chasa, tihle Evropani.“ „Ba, ba... a spatří-li černocho, nevidí si do huby a do kapsy nějak netrefí.“ Akualti trochu pomlčel a potom, rovnaje schýlenou páteř, řekl obvyklé povzbuzení: „Jenže to už brzy přestane, vždyť každý kmen se hlásí o svůj život a vy, dnešní mladí, si vybojujete, co budete chtít. Ale ano, ano, dočkáte se! Kdo chceš být slyšán, ozvi se, a ozvi se řádně, ať se otřesou“ Sahiungo poslouchal dychtivě. Akualti mluvil mu ze srdce. Také Jaja poslouchala a nacházela v heslech hovorného starce všechny své intimní tužby a přísliby Chápala

věc ze stanoviska ženy, čekající své štěstí v rodině, a myslila, že Akualti mluví o budoucnosti jich dvou „Ano,“ odvážila se dokonce říci. „Já budu tančit na jevišti a půjde vše dobře Sahiungo dostane později práci a všechno se nějak vydaří.“ „Chceš tančit?“ tázal se Akualti zádušně. „A nebojíš se, Sahiungo, že ti ji přeberou?“ „Já,“ pravil dále, přehrabuje se vzpomínkami, „znal jednu rodačku, která tančila v hotelu City před menší společností bílých kavalírů, a ta umřela brzy bídně v nemocnici. Uondali ji, měla konec zlý. Peněz plné ruce, šatů dost a dost, ale tělo bylo prašivé a otrávené. Jmenovala se Karua.“ Sahiungo jevil neklid a neodpovídal. Mučení jeho se zdvojnásobilo, jeho zlé domněnky potvrzoval nyní zkušený Akualti. Do místnosti vešli dva černí otrhanci. Hned za nimi kráčel Tugiula s dvěma čišemi na talířích. Oba příchozí byli znaveni a přepadlí. Zdravili se zarmouceně s Akualtim, jenž začal hned hovor o jejich osudech. „Celý týden hledáme práci,“ odpovídal mu menší a smělejší z obou „Nejedli jsme tři dny a spíme už týden za zdí kláštera Sacré Coeur. Aby spral ďábel Paříž se všemi svatými bělochy!“

Akualti se zasmál a Tugiula, zcela opojen rozšafnou kletbou, spěchal do kuchyně a přinesl nežádán trhanům chléb a sýr. „Nezaplatíme ti, Tugiulo, kdybys nám i břicha rozpáral!“ varoval smělejší. „Nic, nic,“ kýval Tugiula hlavou a spěchal rozpačitě do nálevny, zahanben, že ho přistihli při dobrém skutku. „Vida, kamaráde,“ zvolal veselý trhan na druhého. „Byl bys dnes řekl před půlhodinou, že proženeme dnes tělem chléb a sýr? Povídám, kamaráde, je ještě dobře, co?“

Rozevřel na prsou rozedranou modrou košili a vyprostil odtud malý raneček z kočičí srsti. „Můj fetiš je dobrý,“ děl hrdě žvýkaje chléb. „Nosím ho dvacet let a ještě nikdy mne nezkla-

mal“ „Já,“ vmísil se Akualti do řeči, „již utopil v životě velmi mnoho fetišů. Nestál jediný za nic a neposlušní byli všichni do jednoho. Poslední utonul v Seině před pěti lety. Tehdy mne neochránil fetiš ani před sprostým policajtem Ne, druzi, myslíte si o mně co chcete, ale fetišům už dávno nevěřím!“ V místnosti nikdo neodpověděl. Všichni se dívali zarytě před sebe, jako by neslyšeli. Víra dědů v nich tkvěla hluboko a ani mudrc Akualti nedovedl jí otrástit:

„Nevěřím proto,“ pokračoval, „poněvadž každý sám utváří své štěstí a neštěstí. Což může být fetiš silnější než vůle muže?“ „Jaká vůle?“ namítl konečně smělejší otrhanec. „Neměl jsem už ani vůle jísti, a tu, hle, na stůl ti přinesou chléb a sýr!“

„Byla to vůle Tugiulova,“ děl Akualti. „Chtěl tě nasytit, abys nepošel.“ Tugiula se zjevil v portiéře. „Mýlíš se,“ pravil. „Neměl jsem žádné vůle. Jejich fetišové mne odnesli do kuchyně a dali mi sami pokrmy do ruky. Fetišové, Akualti, pomáhají o tom nemůžeme pochybovat!“ Hovor se nad nimi vznášel velmi živě, zasvěcen závažné otázce. „A víš co, Akualti,“ vpadl konečně otrhaný host, jenž dosud mlčel. „Jakým bys byl bez fetišů člověkem? V něco musíš věřit, jsi-li tu v Evropě, sic by sis musil hrdlo podřezat. Nebo snad řekneš, že nespoleháš na ochranu fetišů, když tě tu všichni pronásledují a sužují?“ „Spolehám na sebe, kamarádi! Každý je fetišem sám sobě. Ano, jsou fetiši. A každý černoch má takového, jaký je sám. Buďte stateční a nebojte se, a vaši fetiši budou také takoví.“ Moudrost Akualtiho vycházela zvolna znovu najevo. Ano, tedy Akualti, mudrc kolonie, věří přirozeně také ve fetiše! Všichni si oddechli a byli bohatší o jednu nezvratnou pravdu: každý má tak mocného fetiše, jak sám je mocný. Chytré, dobrácké

oči Akualtiho dlely usměvavě nad pohodou chvíle; dal zakrytě útěchu čtyřem rodákům, obtíženým evropským trápením. Všichni zdvihnou hlavu, a to jest mnoho, ne-li vše, u černého Pařížana.

Příštího dne šel Sahiungo hledat práci. Pokořil v sobě řezbářské umění a nabízel se k práci podavačské. Ale jeho jemné, citlivé ruce každého odradily. Landal předměstími, a přemáhaje beznadějnost, vrhal se do dřevařských obor, na staveniště a do kanceláří, nabízejce všude své síly. Šel kolem říčních pískovišť, kol skladišť uhlí a koksu, a všude, všude se ptal. Jeho černá tvář byla jako špatné vysvědčení; nedoporučovala ho nikomu. Paříž byla přeplněna bílými dělníky, kteří stěží nalézali obživu. Obešel pařížská předměstí a před očima zjevila se mu silueta továrny na smirkové brusy. Sem půjde. Tady dojista dostane práci! Sešel ulicí v mírnou pláň, již vedla cesta Jeho chřípí dotkl se čpící pach. Býlí a křovina podél cesty žloutly jak člověk s plicním neduhem a umíraly němě, lapající zmořenými pahýly po vzduchu. Čím více se blížil, byla cesta ubožejší. Zde nevzhledla už ani tráva nad hladinu země; udupaná hrouda pokrytá popelem. Nikde nebylo stavení a ptáci zde nedleli. V tomto úhoru neryl ani krtek a hraboš, nezaslechneš ani cvrčka či jiný hmyz. Sahiungo, uvědomuje si ticho, jímž krácel, díval se tupě přes sebe. Špinavý komín dýmal hutný, mazlavý kouř, který se válel nad krajem jako morový mrak. Čpění a dusivě chudý vzduch dráždily plíce i mozek. Sahiungo pojednou stanul. Vdechl ještě jednou, zachvěl se hrůzou - a rozhodně se vracel cestou zpět. Ne, ne, ne! Sem pracovat nepůjde! Jsou statky, které se nedávají všanc! A co? Život za život? To nemá, přátelé, smyslu! Hlad zabíjí brzy a ušlechtilé. Ale umírat zvolna, den po dni, právě pro toto živé umírání - ne,

ne! Ale znovu se zastavil. Což opravdu jenom pro to živé umírání? A Jaja?

A dítě? Či šla snad Jaja s radostí a rozkoší nabídnout svůj tanec kabaretu? Právě tak jí to páchlo jako jemu továrna na brusy. Jenže má silnější vůli k životu . . . Znovu se vracel zpět k továrně, zahalen v těžké myšlenky. Zmatek jím cloumal. Bezradně se vzdával chvilkovým rozhodnutím. Ale konečně nevěšel přece. Právě pro Jaju a dítě sem nepůjde! Chce zůstat pro ně aspoň zdrav! Chce dělat jen zdravou práci, vždyť není, ne, nemůže být tak zle! Kdo chce pracovat, najde práci! Statečným krokem se vracel do nitra Paříže. Byl zase večer, upracované město se zpoolehounka uklidňovalo. Sahiungo přišel nehlučně domů a zastihl Jaju u samovaru. Vaří prý právě večeři. „Večeři?“ Sahiungo byl mile překvapen. Viděl maso poskakovati ve žhoucích bublinách tajícího tuku a vůně cibule se nesla pokojem. „Až se najíme, půjdeme na Montmartre,“ mluvil vzrušeně Sahiungo, laskaje v srdci poslední naděje. „Vezmu s sebou všechny své řezby a budu je nabízet hostům v kavárnách. Jistě prodám.“

Myšlenka, že se po dnešním zapření vrací ke svému řemeslu, naplňovala ho bujnou radostí. Přebíraje se svými pracemi, jež shromažďoval v krabici od tabáku, cítil, jak silně a nezranitelně miluje své krásné řemeslo. Byl zrozen jen pro ně a každý má věnovat síly jen tomu, k čemu byl předurčen. Teprve pak by bylo dobře na světě, kdyby každý pracoval práci svého srdce. Umínil si nyní tajně a provždy, že neopustí dláta, pilky a soustruhu. Nepůjde se nabízet zedníkům, té práci nerozumí, nedovede ji. Maně pohlédl na Jaju. Také jí slušela práce v domácnosti. A tanec?

„Jajo, tančíš ty ráda?“ „Kdo by rád netančil?“ „Ale nahá a před lidmi.“ „Vždyť na tom nic není. K tanci je třeba těla.“

Když jsem byla doma, tančily jsme večer také nahé. Všem se to líbí. Vždyť přece lamy a kočky a ptáky také není nutno oblékat.“ Sahiungo mírně zažárlil. „Ovšem, budeš se líbit,“ řekl a pohnut žádostí přistoupil k Jaje. Dotkl se jejího těla. Bylo teplé, jsouc skloněno k práci nad vařičem. „Nech mne,“ varovala. „Připálím večeři, uvidíš!“ Nedal se odradit, laskal ji, líbal a prohlížel jako milou, hezkou věc. „Tanči mi nyní! Mně jsi dosud netančila.“ Jaja se Sahiungovi vysmála. „Nemám čas, podívej, maso se připaluje.“ Vymkla se mu, zatímco ji hladil na tepajícím hrdle.

„Večer, až se vrátíme, zatančíme si společně,“ řekla uličnický, roztíraje ve svém třepetavém hlase příslib s přáním a rozpustilostí. Po večeři vyšli do ulic. Unylý hvězdný obzor usínal, zatímco dole pospíchal život. Sahiungo chodil po kavárnách a snažil se prodati levně. Jaja ho čekala na chodnících, než se vrátil. Obchod šel bídňě. Sahiungo prodal několik líbivých drobnůstek na krk a výdělek, celkem vzato, nebyl žádný. Sahiungo neznal totiž ceny sloních klů, jeho cetky byly řezány ze zásob, které přivezl kdysi z Afriky. Ale prodal přece. Těšil se z toho a příští dny se věnoval znovu práci, aby večer dílo prodával.

V sobotu přišla Jaja k produkci. Dům nejevil zná mek zvláštního života, jen na chodbách a v průjezdě svítily barevné lampy. Bylo ještě časně. V chodbě padla řediteli přímo do rukou. „Pojďte, pojdte,“ táhl ji za sebou. „Pane Jean, ke klavíru! Svlechte se, slečno, svlechte se!“ stála za kulisou, hedvábný šátek v ruce. „Nyní jde opona nahoru,“ vysvětloval jí ředitel. „Tak. A nyní - slyšíte hudbu? Nuže, jakmile ji uslyšíte, vejdete na jeviště a budete tančit, čemu jste se onehdy učila. - Pane

Jean, ticho! Tak, a znovu, od začátku, pane Jean. - Nyní to zkuste, slečno!“

Jaja vběhla na jeviště, snažíc se v paměti vybavit tanec, kterému ji učili. Ale tančila nevědouc zcela vlastní tanec, jak ho v ní hudba ladila. Ředitel nebyl spokojen. „Dobrá!“ řval, aby přehlušil hudbu. „A co nohy? Nohy výš, nohy výš! Ach, slyšíte. Kdepak je jen Grignon se svým pavím perem? Tak, hezky vysoko – tak. A slečno, až vám dá pan Jean rukou znamení, vzdalujte se docela pomalu z jeviště. Jako byste mizela navěky, rozumíte? A u samého kraje nadzdvihněte docela malinko nožku. Všem musí být strašně smutno, že taková krásná tanečnice docela vážně už zmizí z jeviště!“ Drezúra skončila. „Tak,“ pravil ředitel, „a nyní, prosím, do koupelny - Kde je Lemarqueová? Paní Lemarqueová!“ Přiběhla starší paní s lorňonem. „Tady slečně koupel, manikúru, pedikúru, černý pudr přes vazelínu; na pravou ruku tři mosazné, na levou nohu jeden mosazný kruh. Do levé ruky tenhle šátek. Vlasy dozadu, hodně nakadeřit.“ „Prosím,“ řekla paní a odváděla Jaju do úzké chodby s mnoha dveřmi. Potkaly několik bílých žen, oděných pestře do peří, kožišin, kraťoučkových sukní a trikotů. Na nohou měly bílé střevíce bez podpatků. Byly to družky Jajiny. „Aha, to je ta nová,“ řekla jedna docela kamarádsky. „Hej, černá, vid', ty jsi kolegyně? Kdy tančíš?“ „Nevím,“ děla Jaja, ohlížejíc se po paní Lemarqueové. „Snad mne zavolají.“ Bílé tanečnice se sborem zasmály poslušné Jaje, spěchající za šatnářkou. „Až tě okširuje, přijď hned sem,“ zavolala kamarádká běloška. „Čekám tu na tebe, rozumíš!“ Jaja přikývla. Družnost bělošky ji mile překvapila. Když potom vyšla z rukou paní Lemarqueové do chodby, byla Jaja svěží a půvabná; šátek splýval jí přes ramena k nohám, na ruce cin-kaly jí náramky. Bílá kamarádka stála opravdu přede dveřmi.

„Holka,“ pravila, „vždyť ty jsi dočista nahatá! To tančíš až poslední čísla. No ty máš štěstí! Kolik ti platí?“ „Patnáct franků.“ Běloška spráskla ruce strojeným údivem. „To je peněz!“ řekla „Já mám jen osm.“ Nebyla to ovšem pravda, běloška měla více než Jaja, neboť byla prostě barvy bílé. „Jmenuji se Rosa,“ řekla nyní tanečnice. „Rosa Swifterová. Říkej mi Rosa. Kde jsi pracovala do nynějška? Tancovalas?“ „Já dosud netančila.“ „Jak?“ „Dosud ne.“ Rosa vyvalila na ni oči jako na zjevení „A nemáš strach z jeviště?“ řekla po chvíli. „Nebojíš se, že jim to zvržeš?“ „Už mne zkoušeli,“ připomněla Jaja „Není to vlastně nic těžkého.“ „A před lidmi také nic nezvržeš?“ dotírala dále Rosa. „Myslím, že ne,“ smála se Jaja. Rosa pohodila rukama. „Ostatně, jsi-li nahatá, můžeš skákat po parketách jako koza, budou ti tleskat stejně až běda,“ rozhodla konečně. „Máš to lehké, se mnou je to horší. Člověk musí všechno možné vymýšlet. A s penězi, kolegyně, to máš zatracené! Pořád nedostatek.“

Kolem nich prošla štíhlá černovláska s nosem pyšně zdviženým až k nebesům. Hezký, ale zlý úsměšek cukl jí koutkem, její nádherná rozkrojená sukýnka se nadýchla, jak smýkla tělem povýšeně stranou od Jaji. „Pávice,“ poznamenala jizlivě Rosa. „Odetta. S tou a s Olympií máš posledních pět čísel. To jsou samé nahotiny. Pro těch pět čísel a pro to, co po nich následuje, chodí sem vlastně všechno obecnstvo.“ Rosa se křivě usmála a šeptem dodala: „Nevíš, co to ředitele stojí, těch pět čísel. Policie, holka, ta stojí mnoho. Obzvláště ty, když jsi docela nahá, ty bys policajty zajímala. Ale před posledními čísly se policejní dohled ztratí a je dobře. Podívej se, naproti nám jde Olympie. Jde si tě také změřit. Žárí na tebe obě. Je nás tu dvanáct, ale nenajdeš kamarádky. Říkají si ‚má drahá slečno‘, a když jim řekneš ‚ty‘, div nepuknou. Se mnou ne-

mluví žádná, ale nevypíchnou mne odtud. Mám ředitele v hrsti, můj starej je u novin, ten by ho prohnal sviňským krokem!“ „Podívej se, tohle je Lulu,“ ukázala pak Rosa Jaje maličkou brunetu, která se přiblížila zezadu. „Je jako ty ostatní pyšná, strašně pyšná, jenže opravdu nevím, na co. Drží ji nějaký cukrovárník a stoupló jí to nějak do hlavy. Každá holka si myslí, že je umělkyní, a jsou to jen prasprosté noční holky. A já, má milá, tančila v městském divadle!“ Z hlediště pronikala hudba a tleskot. První číslo právě skončilo. „Teď musím za kulisy,“ pravila náhle Rosa. „jsem třetí na řadě. - Ach ano, co jsem ti jen ještě chtěla říci? - - ano, ano, kolegyně, nemohla bys mi půjčit dvacetifrank?“ Jaja vzpomněla na zbytky Lenôtrova padesátifranku. Nechtělo se jí sáhnouti k nim. Ale uváživši obličej družčin, jenž oplýval starostlivými vráskami, řekla: „Mohu vám půjčit jen osmnáct franků.“ „Ach výborně! To mi stačí! A říkej mi ty, jen se neostýchej, já nedržím na uctivost.“ Jaja odběhla do šatny a vrátila se ihned s osmnácti stříbrnými franky. Nyní byla již peněženka prázdná. Když Rosa odešla, Jaja usedla na malou židli v koutě předsíně a přemýšlela. Pobyť zde jevil se jí po sděleních Rosiných jiným než předtím. Cítila pojednou, že je opuštěna a pro útěchu sáhla do nitra po svých přátelstvích. Sahiungo sedí asi u Tugiuly a hovoří s Aktualtim, Marie kutí něco v kuchyni a hubuje. Vzpomínajíc na Marii, Jaja se zastyděla. Po odchodu z nemocnice se k ní ani nepřihlásila! Ubohá kuchařka! Přišla asi hekajíc a vlekouc svůj těžký život do nemocnice; tam jí řekli, že tu už černošky není, že odešla neznámo kam. A ona tu sedí sama na chodbě kabaretu a má z něčeho neznámého, neskutečného strach, poněvadž sem zapadla, nevědouc k čemu a jak.

Přišla na ní konečně řada. Sám ředitel přišel a vede ji za ruku ke kulisám. Jaja jde jako odsouzenec. Teď se teprve

bojí. Sama jest jen klubko strachu, rozvíjející se do nekonečna.

Nejraději by se vytrhla řediteli z ruky a utíkala ve svém tenoučkém šátku Paříží k Sahiungovi. „Jen odvahu, jen odvahu, má milá,“ šeptal ředitel. „Šátek níže. Máte náramky? Tak. Jen nezapomeňte: ty nohy výš a potom: ten odchod z jeviště, ano?“ Jaja neslyšela. V uších jí vířil jen šum a ustrašující hovor hlediště. „Jste připravena?“ tázal se ředitel. „Mohu dát znamení hudbě?“ Jaja neodpověděla. Tu ředitel zazvonil na kapelníka. Zazněla hudba, k níž Jaja před chvílí tančila na zkoušku, ale nyní hrálo mnoho nástrojů a bylo zde více odstínů. Znělo to plně, naléhavě a svůdně Jaju zahalil zpívající mrak a cosi jako vítr jí smýklo na jeviště. Tančila. V její hlavě bylo prázdno jako před stvořením a nebylo myšlenky, která by z ní mohla teď vypučet. Ne Jaja, nýbrž strach, vyhnaný hudbou na scénu, tančil tu teď, veden jen vrozeným pudem a srdcem. Dokud tato naléhavá hudba šlehala, Jaja nemohla ustat, musila tančit. A tanečníci bylo jako při zápase s páterem Rougeem. Planouc smyslností pod rukama hudby a zachváčena touhou po pravém svém milém, rvala se s vyjeveným slizkým hledištěm, jež se chlípně oblizovalo, tajíc nestoudně dychtivý dech. Nějaká krutá, podvědomá vůle jí kázala, aby jim ukázala sebe celou, beze studu a bez tajnosti, docela, docela otevřeně. Necht' spatří vše v ohni jejího tance, necht' spatří vše! Vizte, taková jsem, žhavá a děsná v milování, svěží a něžná v poletování, ale ne pro vás! Až sem, hleďte, jenom až sem! A nyní, pohleďte, dost! Už nechci tančit. Dvěma rychlými skoky vymrštilo ji rozčilení z jeviště za kulisy Orchestr právě skončil a hlediště, sražené jakoby jedinou ranou, klečelo dychtivě u jejích nohou jak ztrestaný pes. Ozval se tleskot a volání, aby

opakovala Ach, kdepak opakovat! Jaja ležela za kulisami na bílém šátku ze surového hedvábí, jak dopadla, byvši sem vhozena před chvílí vřavou svého zemdleného srdce. Nadra se jí chvěla jak zimomřiví ptáci na těžce oddychujících prsou. Probírala se z mrákot a myslila, opravdu, že právě rdousila pátera Rougea. „Sliango, Sliango,“ šeptala varovně, otvírajíc násilně oči. Ale ihned se usmála, poznavši omyl. Ne, jest v Paříži, ve svém zaměstnání, a její milý se jmenuje Sahiungo, a jest jí teď vstáti a obléci se. Hledala kolem sebe šátek, aby se zahalila. Ale ne mohla ho nalézt. Nad ní stál ředitel, kývaje rozpačitě hlavou. Z hlediště bouřily tleskot a volání: Bis, bis, bis! Ředitel uznal, že nelze Jaju nutit k vystoupení. Nebylo by to ani taktické. Jaja tu bohdá netančí naposled! Předstoupil před oponu a omlouval Jaju, že dnes pro malou nehodu nemůže opakovat. Ale hlediště nechtělo ztichnout a ředitel slíbil, aniž se Jaji ptal, že černá tanečnice navštíví po vyčerpání programu hlediště.

V zápětí přinesl sluha Jaje řadu pozvání na večeři. Ale Jaja odmítala ředitele i sluhu a zavřela se v šatně, aby se oblékla. Paní Lemarqueová, která ji sem stěží dovedla, podávala jí nové hedvábné prádlo s krajkovou výzdobou. „To není moje,“ upozornila ji Jaja „jest zde dámám k službám, pro všechny případy,“ řekla zdvořile paní. „Pan ředitel poručil, abych vám je podala. Ve svém prostém vycházkovém prádle neračte vstupovat do sálu. „Ostatně,“ dodala, berouc do rukou jakési drahé večerní šaty, „tato róba má hluboký výstřih. Musíte stejně použít tohoto prádla!“ „To také nejsou mé šaty.“ „Ano, ale pan ředitel poručil...“ „Paní Lemarqueová, prosím vás velmi, dejte mi moje šaty já nemohu do hlediště. Já neumím s lidmi mluvit. „Jsem unavena. Prosím, dejte mi moje šaty.“ Stará paní zaváhala, ale přece jen konečně povolila. „Ale pan ředitel

se bude hněvat,“ pravila. Jako zloděj proklouzla Jaja dveřmi šatny na chodbu. Ale marně! Čekal tu ředitel, kapelník a - pan Michel. Domlouvali jí, hrozili, ale konečně musili ji pustit. Pan Michel se přimluvil: první vystoupení, nechápou-li to? Musí se ostřílet! Sám rychle odběhl a vrátil se hned oblečen v cylindr a lehký svrchník. „Nuže,“ pravil, „jdeme?“ „Kam?“ ptala se Jaja, vyděšena již všemi událostmi. „Pane, pusťte mne, prosím vás, domů!“ „Ale ovšem, ovšemže. Doprovodím vás domů. Nemyslete však, že jste tak bezpečna. Venku vás čeká několik desítek kavalírů.“ Měl pravdu jako hladoví psi tu čekali, troubíc před vchodem. Pan Michel s Jajou prošli rychle zastupem a vsedli do auta. Šofér měl patrně už informace, kam jet. „Milá slečno,“ pravil pan Michel, když se auto hnulo. „Slyšte mne nyní a dobře věc rozvažte.“ Odkášlal. Bylo patrné, že se připravuje k delším výkladům. „Všimla jste si svého velkolepého úspěchu. Víte, že jsem vás doporučil a že jsem vaše vystoupení prostě uskutečnil. Dejte pozor, dám vám teď radu, neb vlastně učiním nabídku. Jste mladá, nadána a vtipná, ale žel, chudá. Milá slečno, buďte za cenu rozvoje svého umění mou přítelkyní. Mám vás rád docela jinak, než ti tam. Usnadním vám uměleckou dráhu, budete navštěvovat nejlepší mistry tance, jsem bohat. Pojedeme teď domů. Budu vás nosit na ruku.“ Jaja trnula. Stalo se, co očekávala. A pojednou bylo hanba a líto. Líto toho člověka, který jí pomohl; nemůže ho ničím odměnit! „Budu vám přítelkyní,“ řekla nazdařbůh. Neznala pařížského smyslu toho slova. „Díky,“ řekl pan Michel. „Pojedeme nyní ke mně.“ „Ne,“ řekla Jaja. „Půjdu spat do svého bytu, čekají mne. Budete zítra v kabaretě?“ „Ach, budu, ale nyní přece pojedete se mnou? Což můžete dále bydlet v Rue de Venise? U mne jest připraven pro vás krásný byt. Zítra půjdeme k mistru Ellotovi učit se tanci.“ „Ne, pane.

Nenaučím se jinak tančit než jak dovedu. Bylo by to marné. Hudba ze mne vybavuje jak sama chce - Chci jeti domů, pane.“ Bylo jí úzko, bála se tomu člověku, že k tomu sám nevěda pracuje. Pohlédla do jeho očí; byly krhavé, jakoby smóčené ve vlastní krvi, a plavaly teskně ve změněném, ošklivě rujném obličejí. Byl asi pln touhy a žádosti. Cítila sním, ba chtěla mu pomoci. Ale nemohla. Bílé maso, tetelící se vášní, bylo jí od věci Rougeovy hnusné, odporné. Chtěla zas vidět přívětivého, usměvavého pana Michaela, jemuž by se mohla vstříc bez bázně usmívat. Chtěla zas vidět dobrého člověka, který jí pomohl, aby pomohl jí a ne sobě. Ale zde je ošklivá, oteklá skvrna, oživená ponurou chtivostí. Dokonce se k ní sklonil! Chce mne snad líbat, ulekla se. Tlumila násilně pudový výkyv ruky, aby ho neuhodila. Snad mu ubližuje. Večerní světlo... Jeho tvář se možná nezměnila. Snad je tu stále týž čistý dobrodinec a je soužen představou, že mu odjíždí do špinavé ulice benátské. V tichu, jež jsouc sevřeno v karosérii, tlačilo dvě jejich srdce k sobě, promluvila pojednou Jaja sama: „Pane, jste-li velmi smuten a přejete-li si útěchy, půjdu k vám tančit. Ale potom půjdu do svého bytu v ulici Venise. Stalo se vám něco zlého? Je mi vás líto a mám vás ráda. Ujal jste se mne, aniž jsem vás požádala.“ Pan Michel, vyslechnuv její řeč, zamyslil se.

Potom vydechl, jako když se vzbouzí z těžkého, nepříjemného snu. Jajina slova ho osvobodila. Vzpřímil se a pohlédl stranou. Jaja ho viděla v záři mihnuvšího se světla. Byl to dobrý, starostlivý pan Michel z prvního setkání. Okolo jeho očí plul doušek svíravé, vyrovnané bolesti.“Chcete, abych k vám jela tančit?“ „Ne,“ pravil pán hlasem klidným a plným. „Ne, drahé dítě. Půjdem spat, je už pozdě.“ Vyklonil hlavu z vozu „Rue de

Venise!“ volal na šoféra. Na nároží této ulice podal pan Michel Jaje ruku. „Odpusťte mi,“ pravil. „A můžete-li...“ Nastrčil jí čelo jako starý tatínek. Jaja je pocelovala. Cítila naitech hlubokou, nehybnou vrásku, jako by líbala raněného po bitvě. Pan Michel otevřel dvířka auta a Jaja vystoupila.

Sedm dní míjelo zvolna a každého večera tančila Jaja v kabaretě. Po prvním vystoupení bylo jí dlouho bojovat: Neznámý strach v ní pracoval neúnavně, děs z člověka, pozorujícího její nahotu Nikdy netušila, že je co podobného možné. Měla pocit zločince, jenž páše zlé činy na nerozumných, bezbranných dětech. Dobrého starce Michela změnila prvním svým tancem v chorobné, chtivé dítě, a právě tak činí ostatním. Ale když spatřila Sahiunga, utmáčeného chozením po městě, s vyhublým obličejem, zrytým strastí a starostí, cítila, že jest povinna jítit tančit.

Sahiungo nemohl pranic prodati, pracoval a více ze zvyku než s chutí. Často na Jaju nepromluvil po celý den, jsa zhroucen u trosk snů a nadějí, jež stavěl v prvních dnech lásky. Pěst osudu ho bila po hlavě, a on už nechtěl ani uniknout. Časem vzhlédl, a spatřiv Jaju dlouze se zamýšlel. Jeho srdce vířilo výčitkami. Za krátký čas bude Jajin stav patrný, ztratí svou nynější práci - a pak – co na ni čeká? Kdo jí dá zaměstnání? Vymrštěn mučivými dohady, odcházel znovu ulic a nabízel své cetky za směšné ceny. Smáli se mu, smlouvali a konečně nekoupili. Tu zbrcen už zoufalstvím tloukl se Paříží jako bez ducha. Usedal na lavičky bulvárů nepřítomen, a přece ještě se vzdaluje. Bohaté výklady, šum drahých toalet, hudba vzduchého, plavného života unikaly před ním do daleka a mizely jako jedoucí vlak. To kolem něho jest dávno pohaslý věk. Není Paříže, jest jenom obrovské, zištné a vraždící moře; je sou-

stava hrůz a bolestí, jejichž ozubená kola do sebe bez konce zapadají. Jest soustava křivd a protivenství, jež se kupí jak červi na mrtvém těle uštvaného. Babilón civilizace. A tak šla Jaja podruhé tančit, a šla i příští dny. Znovu a znovu, pokaždé, padl na ni před kulisou nenasytný strach, který si ji vyžádal celou. Jako ďáblem posedlá tančila bez vůle a bez vědomí a opouštěla jeviště docela vyčerpána. Až v sobotu, za týden, ji pohnul ředitel, aby vešla po programu mezi hosty, ale pozvání k večeři od nikoho nepřijala; šla do sálu ze zvědavosti, chtěíc spatřiti pana Michela, jehož si vážila. Oblékla i večerní šaty, majetek kabaretu. Malý sál byl přeplněn, u stolů, v lóžích a na balkóně seděli veselí lidé a jedli i pili ze stříbrných mis a pohárů. Byla to vlastně jedna rodina vyvolených, oddělená od ostatního světa obrovským vstupným. Ostatní tanečnice byly už roztroušeny v lóžích; večeřely se svými kavalíry. Několik jich tancovalo s muži ve fracích moderní tance. Kapelník poskakoval jako maňásek, třímaje pod titěrnou bradou housle, a velel ostatním hudebníkům všemi údy plašícího se těla. To všechno viděla Jaja, skrytá za sloupem u východu. Ve množství nezpozorovala pana Michela; chtěla se vrátit, ale všudypřítomný ředitel chytil ji zezadu za ruku a vedl ji středem místnosti, nadnášeje se jako dvorný páv. Celým hledištěm proběhl šum a významné ticho.

„Kam mne vedete?“ řekla Jaja „Je tu pan Michel?“ „Ne, ne, pan Michel tu nebyl od minulé soboty. Ale vy snad o něm víte více?“ Ředitel se cynicky usmál. „Nemá snad roupy? - Ano, pojďme teď sem.“ Zabočil k první lóži. „Představím vás plukovníkovi...“ Jaja užasla s kým se to zde setkává? V lóži sedělo pět důstojníků, mezi nimi Lenôtre ve své parádní uniformě, kterou Jaja tolikrát čistila. Byl rozjařen a smál se něčemu

velmi hlasitě, hledě na Jaju. Snad vyprávěl právě, jak ji zná-silnil...

„Pojďte přece, pojděte,“ pobízel ji ředitel, všimnuv si, že za ním stanula. Ale Jaja se rychle obrátila a kráčela rozhodně sá-lem zpět. Cestou se k ní přitočil nějaký kostnatý pán se zlatým chrupem a počal jí cosi vyprávět, chroustaje slova, jako by žvýkal slámu. Jaja mu téměř nevěnovala pozornosti a neslyš-ně rychle se vzdalovala k východu. Vběhla do šatny, oblékla se a vyšla na chodbu. Zde ji zastavil sluha a podal jí složený lístek. „Pán, který mi to pro vás dal, právě odešel.“ Jaja mys-lila, že je to od pana Michela; chtěla lístek přeslabikovat, ale četla rukopisy jen ztěžka. Vrátila se do šatny a poprosila paní Lemarqueovou, aby jí to přečtla. Paní Lemarqueová nasadi-la lorňon a čtla:

„Miluji Vás, studánko čistoty, nevědomé dítě mezi žoldáky surové civilizace. Škoda, že nikdy nesmíte zvědět více. Zů-stanete mi ve svém hrdém tanci i ve svém dětském odmítnutí největší vzpomínkou a nejkřutější porážkou života.“ Paní Le-marqueová vzhledla k Jaje. „Podpis tu není,“ dodala vracejíc tanečnici lístek.“ Jaja vyběhla ze dveří. To není Michel. Ten kostnatý pán? Jaja na to nechtěla myslit. Vrhla se do ulice, spěchajíc k Černému gentlemanovi, kde doufala nalézt Sa-hiunga. Věděla, že dnes večer ještě nic nejedl; nebylo peněz. Ted' měla v tobolce týdenní svou mzdu, sto pět franků. U Tu-giuly bylo mnoho černých hostí, mezi nimi Sahiungo a Akualti. Byli tu ovšem také oba otrhaní černoši, kteří dosud nenalezli práci a přespávali stále ještě za zdí Sacré Coeuru. „A co ti vlastně chtěl?“ ptal se právě Akualti Sahiunga. „Což zná Jaju?“ Sahiungo, spatřiv svou milou, dal starci znamení, aby mlčel. „Kdo?“ otázala se vesele Jaja sedajíc za stůl. „Ale nic. Jeden host slyšel nás mluvit o tobě. Znal jméno Jaja. Ale to

nosí přec více žen,“ řekl vzrušeně a řídil rychle směr řeči jinam. Akualti pohlížel bystře na Sahiunga. Proč Jaje neřekne, že s hostem mluvil déle hodiny, že spolu pili a že si dali i schůzku? A proč je od té chvíle zcela změněn? Jak sebou trhá při každém pohybu i slově! Jak nepřírozeně hlasitě mluví! Neklid strojeným klidem přikrytý. Jaja objednala dvě večeře, třeba Sahiungo dlouho protestoval. Vyprávěla Akualtim příhody dne a jenom letmo pozorovala milence, jehož zjitřená, hlučná nálada ji překvapovala. Pomyslila si, že asi dostal práci. Tugiula přinesl dvě misky kouřícího se pokrmu a kladl je před Jaju a Sahiunga. Místností se šířila vůně kmínu a cibule. Tugiula přinesl ještě mísu salátu. Oběma otrhaným dělníkům svítily chtivě zemdlené oči. Smělejší z obou předklonil hlavu a pátravě do Jajiny misky. „Copak to je?“ řekl váhavě, jako by věc suše v zamyšlení zjišťoval. „Voní to dosti dobře.“ Druhý však upřel zrak odříkavě do kouta, aby na jídlo zapomněl. Jaje se pojednou nechtělo jíst. Hanbila se za dobrý pokrm, který jí předložili. Oba černí chudáci neodolali a dívali se jí za každým soustem až do žaludku. Nemohla toho snést; vyšla za Tugiulou před a zaplatila večeři také oběma hladovým. Vzápětí byl u stolu Tugiula s novými miskami a tiše sděloval dělníkům do ucha jejich dárce. Ale Jaja začala hlučný a poutavý hovor s Akualtim, takže odvrátila pozornost přítomných od svého činu. Sahiungo se zábavy neúčastnil. Tupě hleděl sebe, zaujat pracným přemýšlením. Jaja patříc naň vzpomněla prvního setkání s ním: byl tehdy veselá tvář, zdravé zuby a živý smích. A dnes tu byl nejsmutnější ze všech a smát se snad už ani nedovedl. „Sahiungo, nepůjdeme domů?“ šeptla mu do ucha. Jsme asi oba stejně unaveni.“ Sahiungo, aniž odpověděl, se zdvíhal ze židle a vycházel, zdravě krátce stolující. Jaja zaplatila. Na ulici se přitiskla

k Sahiungovi. „Je zima,“ pravila, „blíží se podzim. Zahřej mne, hochu!“ Ale Sahiungo se k Jaje neměl. Šel, mechanicky zavěšen do jejího lokte, jako by kráčel po stopě těžké, unikající myšlenky. „Co je ti, pověz mi, Sahiungo.“ „Nic, nic,“ praví černochoch. Je mi dnes volněji, nějak volněji. Odpusť mi, Jajo, musím o něčem přemýšlet.“ Má možná opravdu už práci, radovala se tajně Jaja. Přemýšlí o nějakém díle. Na nábřeží Sahiungo s Jajou usedl. Jaja se domnívala, že teď promluví. Chodníky házely světla do vody; byla už noc a chodců bylo jen málo. Jaja se stulila k Sahiungovi, chtěla ho z myšlenek vyburcovat. „Jajo, Jajo,“ uklouzlo mu chvějivě ze rtů „Jajo, ty ubohé děvče.“ Neslyšela ho dosud tak smutně promluvit. Zasmála se. „No, já jsem už opravdu ubohá! Řekni mi, prosím tě, o čem stále teď myslíš?“ Sahiungo neodpovídal. Byla to chvíle, v které se úplně rozhodl. Teď právě vytrhl srdce z hrudi a stiskl je pevně v hrsti: Mlč! Už nepros a neodpovídej! Nemůžeš milovat! Nesmíš! Zůstala mu teď už jen evropská dýka tkvět v prsou bez srdce. Té ještě nevyrve z těla. Až později. Zdvihli se po chvíli Sahiungo přidal do kroku; utíkal téměř, neštěstí ho štválo nemilosrdně.

Ráno vstal záhy a čilý Jaja ještě spala, když se jal vařit snídani. Zadíval se do její tváře; z pootevřených úst jí vycházel tichoučký pramen šramotu. Dlouhé řasy splývaly s jemných víček srážně pod oči, jako by se dívala do sebe. Kudrnatý vlas stál uličnický na podušce, chvěje se dýcháním spánku.

Sahiungo vyňal z Jajiny toboleky bankovku, tiše otevřel dveře a vyšel. Jeho krok zaduněl na schodech sotva slyšitelně; Jaja se ve spánku obrátila a vzdychla. Přišel zpět za malý okamžik a nesl láhev. Bylo to víno. Nalil část do vřící vody a přidal prášku z malého sáčku; připravoval Jaje nový nápoj k snídani. Cinknutím lžičky Jaja procitla: „Ty už jsi vzhůru?“

„Vařím snídani,“ řekl skoro vesele, hledě jí do očí. Je mu zas lépe, pomyslíla si. „A co to dobrého vaříš?“ tázala se ho „Bělošské hořké víno se sladkým čajem. Nikdy jsi to nepila?“ „Ne.“ Sahiungo se usmál. „To je znamenité! Lepší než kořalka,“ pravil po chvíli. „Spala jsi tvrdě?“ „Dobře jsem spala.“ Jaja skočila z postele rovnou na nohy a oblékla svoje plátěné šaty. „Mám hlad,“ řekla. „Ukaž, co jsi mi uvařil.“ Čichala k nápoji. „Voní dobře, opravdu,“ pochvalovala, berouc šálek do ruky. „Ale je to hořké, br,“ dodala hned, srkajíc opatrně. „Naše palmové víno je lahodnější.“ „Přidej si cukru!“ Jaja vzpomněla na domov. „Můj otec měl nejlepší víno v okolí. Když jsem byla malá, chodívala jsem mu je tajně upíjet z kalebasu. Jednou jsem se napila více a motala jsem se; otec mi potom dal co proto; poznal to hned! - Proč nepiješ, Sahiungo?“

„Já jsem už pil. Vezmu si samotné víno.“ Přiložil k ústům láhev a zdlouha se napil. „Dost,“ křičela Jaja, „opiješ se!“ „Máš pít rychle. To je nejlepší,“ vysvětloval jí Sahiungo, udýchaný dlouhým douškem. „Zahřeje to a na sytí.“ Jaja zvrhla tedy do sebe celý svůj šálek. „Fí! Je to velmi hořké,“ pravila. „Co ti běloši nepijí!“ Sžírající hořkost svírala jí hrdlo a únava s nevolností ji obešla. „Až je mi zle,“ řekla otřásajíc se. „Palmové víno je něco zcela jiného.“ Jaja trpěla odnedávna nevolnostmi těhotných. Sahiungo vzal si to za záminku. „Lehni si, Jajo,“ radil jí, „možná, že to je od malého.“ Vlastní slova ho sežehla; kruh včerejších žalů znovu sevřel mu hrud'. Ne, nebylo to od malého... Jaju, dítě, život, štěstí, všechno; všechno zahubila Evropa, drtíc černocho v kleštích bídy, z nichž nelze nijak a nijak! Jaja tiše naříkala na bolest žaludku a za chvíli ulehla. Sahiungo vyšel z domu, aby byl sám. Toulal se ulicemi, žele svého života a jsa týrán výčitkami. Všechno, všechno vzal

ubohé Jaje, všechno. Nyní by měl jít domů, aspoň ji potěšit. Leží v bolestech; svíjí se bolestmi; sama, bez pomoci. Domů však nešel, neměl již tolik vůle a odvahy. Byl slabý, ubohý člověk, jenž chce jen nemyslet, nikoliv přetrpět. Teprve večer se vrátil domů, nechtě, jen ze zvyku.

Rozsvítil lampu a spatřil na loži Jaju. Byla odkopána a zbrocena krví. Dýchala. Lék v hořkém víně působil tedy dobře. Cárky k životu předurčené tkáně ležely nehybně mezi Jajinými koleny. Slamníkem prosákla krev a zvolna kapala na podlahu:

Tip - těp - tip Tip - těp - řap těp – top.

Umdleným jazykem osvobodila Jaja tři pokorná slova: „Už jsi zde?“ Patrně se již vyplakala. Děla to klidně, jen unyle, jako po nemoci. Nic Sahiungovi nevyčtla, měl asi důvod. „Už nekrvácím,“ šeptla po chvíli, když vrhl Sahiungo popleněný pohled na její tvář. „Nebolelo to.“ Proč jen to říká, myslil si Sahiungo, vždyť se jí nikdo neptal a bolet to musilo. Alespoň tolik jako tato Jajina dobrá lež Sahiunga. Po chvílce, když ji omýval, poklidiv postel, děla ještě: „Už nebudeme mít dítě.“ A úsměvem, jako by viděla dítě před sebou, zjihla jí tvář. Vzpomněla na den v Chantilly, na onu chvíli, ve které se stala sama druhou. Ten chantillský večer s vůní akátů hodil právě Sahiungo do dřezu a vynáší jej, klapaje podpatky, ven. Již se vrací a Chantilly, jejich sladké Chantilly kalem zneuctěné putují stokou. Sahiungo sedl k Jaje na postel a vzal ji za ruku. Co jí mohl říci k útěše? Co mohl říci na svou omluvu?

Už nebudeme mít dítě. Oknem vnikal vzteklý hřmot města, směs skřípění zubů a skřípění kol, směs řevu a chechtotu, života i smrti, úžasná píseň civilizace.

Hlava šestá

Šest úderů se utrhlo z věže radnice. Bylo úterní jitro. Jaja se vzbudila, vedle ní ležel Sahiungo, ještě snad spal. Zkusila vstáti. Ne, jde to dosud těžce. A proč by vstávala? Dnes stejně tančit nemůže, ne. Neztratí zaměstnání? Zaměstnání! Co je to? Co na tom, ztratí-li zaměstnání. Ztratila půdu pod nohama. A nejen pod nohama. I v ní něco umřelo, a nebylo to věru nic menšího než člověk. Malátná bolest zbyla tam, kde zemřel. Je těžké a ponuré být úmrtním ložem svého vlastního dítěte, ale strašnější jest chovat mrtvého dál v srdci. Jsi jako urna, v níž popel nebožtíkův nabývá tvaru i života a trhá svým růstem těsný kov urny, až hrozí bídým hroucením. Are tlak zvenčí nedovoluje. Mimo tebe, kolem a stuleni důvěřivě k tobě, jsou jiní lidé, kteří tě potřebují. Srdce nesmí puknouti, ježto je majetek světa. Každá bolest se přetrpí, není varu, který by nedoklokotal, a není hoře, které by nedohořelo. Vzduť vlna utrpení je hašena láskou i odpovědností a nikdo z vás: neví, jak byla strašlivá a jak bezcitně plenila.

Jaja vstala přece. Žertovné mžitky schumlaly pokoj ve směšný kotouč, který se Jaje točil na zornicích.

Zavrávala a chytila se stolu. Hrob, který v sobě nesla, nejsouc půdou, táhl ji k zemi. Sahiungo procitl později, když byla už snídaně hotova. Vstal mlčky, obtížený novým dnem a novou otázkou: Co nyní?

Elenda. Toho chtěl vypraviti do Afriky. Proč nejede nyní sám, proč nejede? Myl by palubu, a potom by přistal v Africe. Ale to jest jen nesmysl, bláhová nepravda, lež. Není návratu. Jeho srdce netluče už v jeho prsou; vyrval je, zahodil. Tam, kde dříve bylo, sídlí jen hlomozná bída se zbraní lhostejnosti. Do Af-

riky? Takové pohádky neposlouchají už ani děti. Trosky neputují, vrak leda tone. Muž zemřel, byla-li jeho mužnost vydrancována až do dna. Každý jest fetišem sám sobě, slyšel v duchu domlouvat Akualtiho. Snad je to pravda. Dobře. A Jaja? Kdo jí bude fetišem? Zasmál se. Vždyť už se o ni postaral, pouta již přetrhl a novým poutem ji sváže co nejdříve. Nebude Evropou pohlcena, nezanikne. Jen on. Stín mužné síly zalomcoval jeho bytostí. Jako když po noci nad troskami vychází slunce. Ano, Jaju s sebou dolů nepovleče. Jaju dá zachránit; dokončí, co si umínil, je to povinnost. Posléze pocítil přímo radost ze života, který měl dosud úkol a cíl. Toho dne večer šli Sahiungo a Jaja k Černému gentlemanu. Sahiungo musil Jaju prosit, nechtělo se jí. Ale, jak to již bývá, povolila.

Sahiungo ji cestou vedl; jeho ruka se drobně chvěla, jak podírala to lehounké, mátožné stvoření. Přitiskl ji k sobě, jako by chystal nějakou titěrnou, bláhovou něžnost; vroucnost té chvíle mohl chápat jen on. Jaja se občas zachvěla, chlad večera se brouzдал horečným dosud lánem jejího raněného těla. Přece však se schoulila důvěřivě až k Sahiungovu rameni a dojetí z oné pohřební něhy jí stouplo k srdci. Lidé, kteří je spatřili, se domnívali jistojistě, že také černoši mohou být šťastnými milenci. U Černého gentlemana bylo dnes živo. Jídla kypěla hovorem, hostí sešlo se velmi mnoho. Dva otrhaní černoši přivedli několik nových, aby jim pomohli prohovřiti jakousi palčivou časovou otázku. Akualti seděl vedle nového černého hosta Hidala, který budil maně úctu všech ostatních; zář slávy Akualtiho snad padala částečně na něho, neboť všichni viděli, že spolu důvěrně a tiše o čemsi rozmlouvají. Šlo jistě o věc celé obce, ve věci svého nesourodého kmene hovořil Akualti vždycky tiše. Posléze byl tu i Atiala.

V občanském šatě vypadal vzhledněji než ve vojenském. Spatřiv Sahiunga a Jaju, rozběhl se k nim s přátelskou tváří. Podával oběma horlivě ruku; mají prý odpustit, že se k nim ondy nedobře choval; vše ho už přešlo; v cizině má prý černochoch státi černochochu po boku; zvláště nyní: pařížští černoši jsou rozhořčeni, a právem: není práce. Druh druhu může v leccčems přispěti. Co se tkne jeho, byl propuštěn nedávno z vojska a má nyní výhodné zaměstnání. Jaké?

Jaké? Atiala to přesně nemůže říci. Slovem výnosné. Není to těžká práce, ale odpovědná. Atiala bude mít prý možnost vyložit to svým druhům blíže až později. Otrhaný černochoch, v němž doutnala sklenice kořalky, smál se mu pohrdlivě. Nevydrží-li si ho snad bohatá běloška, jak bývá zvykem? Atiala se nakvasil. A kdyby pohříchu? Nechodí aspoň pro hanbu otrhán. Jaju zajímala jeho přeměna. Ten trudnomyslný, mračný Atiala od Lenôtrů a tento, to byl opravdu rozdíl. Jeho tvář nejevila stopy smutku, ledaže se občas nervózně stáhla, když jeho oči zavadily o Jaju. Ale nebylo těžko uhodnout, že o ni nestojí, že jí pohrdá. Teď vyňal z kapsy obřadně doutník a zapáliv si hodil sirku ledabyly pod Jajiny nohy. Podívej se, jaký jsem pán! Akualti s Hidalem dohovořil, a vyprázdnil sklenici, obrátil se přímo k Sahiungovi a k Jaje. Nuže, jak prý se daří? Sahiungo mínil, že v Evropě se daří černochovi vždycky mizerně. „Všeho do času,“ usmál se důvěřivě Akualti. „Vezměme tamhle Atialu. Přes noc se pozdvihl.“ Akualti se mírně, leč hořce usmál. „Mnoho se o něm povídá. Cožpak my víme! - A co ty, Jajo,“ zeptal se náhle „Zdráva, zdráva?“ Jaja přikývla. Plihá vráska z posledních dnů se jí úsměvem u rtů nadzdvihla. Její oči se rovněž usmály a přelétly mžikem jinam. Myslíla, že ztráta dítěte je vepsána do její tváře.

„Dnes je nás mnoho,“ pokračoval Aktualti. „Bída nás sehnala. Z nás všech má práci jen Tugiula a Atiala. „A co nám poradíš?“ zeptal se jeden z otrhaných. „Proto jsme přišli.“ „Co vám poradím... Dejte si jíst a dobře se bavte. A zítra hledejte práci.“ Tvář Aktualtiho však jevila napjatou. Cítil, že na věc nedostačuje. Snažil se pouze, aby své bratry klidnými slovy ukoľébal. Sahiungo se nemohl zdržet námitek. „A zítra nenajdete zase nic, jako po celé minulé týdny!“ vzkřikl vášnivě, zdvíhaje ruku. „Můžete hledat celý věk, ale práce nebude. Paříž se na vás vykašle, má dost svých bílých dělníků! Což jí je třeba černých? Košile bližší kabátu.“ „Tak proč nás sem ale vozili?“ vybuchl nějaký tenký černochoch. „Kdo tě sem vozil?“ smál se kdosi chytře. „Řekli ti, že tu je zlatý ráj na zemi, a tys sám běžel jako posedlý agentům do ruky. Tehdy jsi byl o něco hloupější. Nebo snad ještě nevíš, proč tě sem vezli?“ „Ne. To opravdu nevím.“ „To jsi tedy chytrák! Já myslím proto, abys pomáhal snižovat mzdy bílých dělníků. Dali ti několik centimů a šli pak k bílým: Podívejte se! Černoši pracují za třetinu; dokud neslevíte, nemůžeme vás potřebovat. - A oni slevili a my jsme tu zbyteční, poněvadž ze svého směšného groše slevit už nemůžeme.“ „To je to,“ poznamenal Aktualti kývaje hlavou. „Ale přece se nějaká práce najde. Jen trpělivost!“

„Tou se nenajíš,“ vmísil se s pokřikem Sahiungo. „Měl bys nám radit, abychom kradli a zabíjeli. Což možno tak scípát? A jaká je jiná možnost?“ Sahiungo se všecek rozčilil. Utajené pudy se v něm vzňaly až dnes, kdy vychutnal strašnou osudnost ztráty své práce. Vedle něho seděla živá mrtvola jeho štěstí, vydrancovaná a rozkradená. Jaja krvavý zákon evropské džungle jí vykuchal dítě z živého života. „Jiná možnost, jiná možnost,“ opakoval chabým hlasem Aktualti. Jeho vůd-

covství dokonávalo. „Jiná možnost,“ opakoval znovu. „A co činí chytrý muž, spatří-li tygra?“ „Zastřelí ho,“ odpovídali někteří „A nemá-li zbraně?“ „Uteče,“ řekl zas kdosi „A nemá-li kam? Nemůže-li?“ „Tedy pak se s ním rve“ „Ano, teprve když zkusil všechno. Zápas s tygrem není jen hračka. Na to nesmíme zapomínat, bratři.“ „A my už jsme zkusili všechno, všechno!“ křičel Sahiungo. „A zbraň máme také!“ Zdvihl pěst „Proto budeme zabíjet a loupit! Nebo chcete do posledního pojit hladem?“ Všichni mlčeli. Odpověď nebyla nesnadná, zemřítí nechtěli. Ale jak zde loupit a zabíjet?

Jaja Sahiunga nepoznávala. Jeho zrak planul těžkou vášní jak tropické slunce. Hlas jeho zaléтал do hněvných výšek a zase burácel temně a dunivě jako hrom v zemi. Celá jeho bytost byla proniklá zoufalým úsilím, aby našla cestu z bezradnosti. Zdálo se, jakoby byl opravdu napaden tygrem a snažil se vyváznouti. Zmítal se v jeho spárech, zatímco rozum s pudem sebezáchovy v něm zimničně pracoval k nějakému východisku. Přilákán hlučným hovorem, přišel i Tugiula od nálevního stolu, snímaje bílou zástěru jeho zkušené oko přelétlo bystře tváře všech přítomných a potom utkvělo dlouho a zkoumavě na Atialovi. Všiml si jeho posměšného obličeje, s nímž sledoval Sahiungovo rozhořčení. Nespustil již z Atialy oka. A Sahiungo, vzrušen a štván svým neštěstím, povstal, aby mluvil dále. Jeho jemné, štíhlé ruce se svinuly v pěsti a vznášely se jako cepy nad shromážděním. „Mužové afričtí,“ volal z plna hrdla, „co činíte? Jak chcete dál žít? Jsme tady ztraceni jako hlas kolibří v pralese. Nikdo nás neslyší, nikomu na srdci neležíme. Město dává jednoho po druhém, až zanikneme beze stopy. Vzmužte se, nebuďte jako staré ženy! Ozvěte se.“ „Co máme tedy činit?“ ptalo se několik hlasů.

Atiala skrčený na své židli se poťouchle smál. Tugiula ho pozoroval svýma vypoulenýma očima „Co máte činit? Vyjděme do ulic, buřme se, bijme!“

„Je nás hrstka,“ zaúpěl skoro Akualti „jak se seženeš všechny černé; kteří tu trpí?“ „Hrstka!“ vykřikl Sahiungo a měl na mysli všechny bolesti všech, kdož tu seděli. Bolestí nebyla hrstka. Nevěděl, co má říci, byl v rozpacích.

„A máme se tedy vydati bez boje a zkusiti ještě žít?“ zdvihl po chvíli znovu hlavu proti Akualtimu. „Co vás tu čeká, co opouštíte? Snad plné hrnce dury a prosa a úrodu polí a palem a krásné ženy, jejich děti? Co opouštíte, řekněte!“ Hlas se mu zachvěl pohnutím, vzpomněl na Jaju a na utracené její dítě. „Co ztrácíte? Vyhlídku na smrt hladem a otroctví. Mužové, zdvihněme se, pojďme zemřít za život jako muži!“ Sahiungo se ztrácel v nadšení a strhl za sebou ostatní. Ve stolujících se zdvihl nepokoj; hrozivé mručení jako teskná píseň se táhlo místností. Bylo jim jako jejich otcům, když seřazeni stáli za náčelníkem kmene. Pudově se zdvíhali od stolů, blýskajíce očima před sebe. Akualtimu vypadlo vedení z ruky. Jeho autorita byla zlomena, nikdo ho neviděl, neslyšel. Byl malým ubohým starcem. Chtěl Sahiunga varovat, zrazovat kamarády, ale byl překřičen a vroucí vzrušení se šířilo jako zimnice. Také Jaja mu podlehla. Pozorovala Sahiunga s pocitem vítězné hrdosti; nadšený zápal a mužné odhodlání mu slušely. Jaja cítila, jak ho má ráda Sahiungo dosud neskončil. Ještě se vzpřímil, ještě zaburácel; jeho ruce zamávaly vzduchem jak zjitřený pták. „Pravím vám, nelze jinak uniknout! Chopte se jediné zbraně! Vtrhněte do Paříže, vražděte, lupte a žijte! Zničte Evropu, zničte vlast bělochů!“ Snad zešlel. Žádná myšlen-

ka nebyla mu již dost veliká, rval ze dna bytosti sny skučících pudů a vášní.

Věřil pevně, že lze s Paříží bojovat. Unášen osobní bolestí, vznášel se v mlhách odvetné horečky a jeho vůle byla větší než síly. Mručení ve shromáždění rostlo, Sahiungova vůle je podmanila. Všichni napjatě čekali. Snad povel stačil a těch dvacet pět černých bylo by se hnulo k zápasu s Paříží. Jen Atiala seděl zatvrzele na své židli a tiše se chechtal. Tu se již Tugiula neopanoval, vrhl se na Atialu, a lomcuje jeho hrdlem, křičel na všechny: „Špeh, bratři, špeh, špeh! Psí chlape, ukaž svůj odznak!“ Atiala, zaražený Tugiulovým objevem, počal se chvěti. Sahiungem zhnětené shromáždění se hnulo k němu. „Nechte mne, nedotýkejte se mne!“ volal chraptivě Atiala „jsem pod ochranou zákona. Sám policejní prefekt to řekl!“ „Stůjte, mužové!“ zavelel hromově Akualti. „Věc se vysvětlí! „Masa zaváhala, naklonila se vpřed a zase vzad. „Řekni prefektovi,“ ozval se čísi hlas posměšně na Atialu, „aby k nám takové voly, jako jsi ty, za špehy neposílal!“ Tugiula, drže Atialu za chřtán, pokřikoval: „Darmochlebe! Ty krvavý lidožroute! Tys to s tygrem udělal nejlépe. Hodil jsi mu antilopu a sám s ním žereš! Mužové, byl sem poslán policií! Co s ním učiníme?“ Tugiulovi všichni věřili. Jako hospodský znal dobře tajné špehy i jejich chování. Co Atialu pojednou nadarmo pustili z vojny?

„Co s ním učiníme?“ ptal se Tugiula znova. Černé množství se opět o krok přiblížilo. Akualti jal se cosi křičeti, ale mručení a hluk židlí a stolů ho přehlušily. Konečně našel chvíli, v níž mohl slyšitelně zasípat: „Stůjte, mužové! Budeme ho soudit! Sedněte, mužové!“ Několik málo černochoů uposlechlo, ostatní

se váhavě houpali na chodidlech. „Sedněte, pravím vám! Tu- giulo, pust' ho! Utéci nemůže!“ Sahiungo přistoupil až k Atia- lovi. „Ty pse,“ pravil, klada pěst na jeho prsa. „Pěkná děvka si tě vydržuje! Paříž! A co? Jaký jsi to muž? Mstíš se na všech za mne a za Jaju. Mstíš se? Bloude! Co myslíš? Jaja je vol- ná, Jaja mi už nepatří, hlupče!“ Klubko myšlenek mu uvázlo v hrdle a k sluchu shromážděných se nesla jen kusá zimnič- ná slova, urvaná z něho. Sahiungo se chvěl na celém těle, osudná chvíle se přiblížila. Zkaleným zrakem hledal Jaju. Stála nehybně vedle Akualtiho, který ji držel za ruku. Sahiungo se vyřítíl z místnosti a jako pominutý proběhl výčepem na ulici. Za malý okamžik se vrátil zpět jako mátoha, skleslý a vyčer- paný. Na chabém háčku své drobné ruky vedl Slianga. Stan- nul před Jajou a jako ve snu ji políbil:

„Buď zdráva, Jajo,“ zašeptal, „a vrať se šťastna domů!“ Pak zmizel za portiérou; chladná černá ulice ho lačně pohltila.

Jaja zkameněla. Právě teď, kdy si uvědomila, jak bez vý- hrady Sahiunga miluje, unikl jí. Stojí zde Sliango, nápadník ještě z Afriky, hoch, jenž rozpínal roztoužené ruce za parníkem, který ji odvážel. Hledí na ni pevnýma, nehybnýma očima. Ko- neckonců ji bude snad soudit za její lásku k Sahiungovi! Mož- ná že řekne: „Vidíš, ty jsi mi nebyla věrná, zradila jsi mne a já za tebou přijel do Evropy.“ Jaje bylo hořko, hanbila se jako věc daná z ruky do ruky cítila strašnou svou nepatrnost. Moh- la by být tak vláčena donekonečna - nikdo by jí tu nepomohl. Evropa jí smýkala jako moře kocábkou stála bezradně před Sliangem, nevědouc, co mu má říci. Nyní by nejraději zemře- la, ihned, navždy, aby nemusila nikomu ublížit a nikoho želeť, aby srdce i mozek ustaly v práci. Kolem vládl hluk a křik. Černí se vraceli od případu Sahiungova znovu k veliké věci celku.

Leč shledali, že jim Atiala utekl, zatímco všechnu svou pozornost věnovali milencům. Většina vyběhla na ulici, v bláhové snaze chytiti ho ještě. Ostatní, zbavení jednotící vůle Sahiungovy, se rozcházeli do svých doupat jako zbytky zmařeného stáda. Posléze zůstali Akualti a Tugiula s mlčící dvojicí sami. Tugiula se ještě rozčiloval a sliboval Atialovi výprask i smrt, zatímco Akualti zasmušile mlčel, trvaje měkkým pohledem na Jaje. „Tak co, Jajo,“ pravil konečně hlasem tichým a hojivým. „Co bylo, není, Sahiungo rozhodl dobře, Sliango tě odveze do Afriky.“

A když Jaja stále ještě mlčela, stojíc jako socha utrpení tváří v tvář Sliangovi, Akualti děl: „Muž popře i lásku, zachrání-li tím milovanou ženu. Sahiungo je nyní šťastnější, ví, že ti dal více než kterýkoli milý, svobodnou cestu z pouště, do níž jste upadli. Podej, Jajo, Sliangovi ruku, a běžte spat!“ Ale Jaja neslyšela. Všechny dny lásky jak rozpeřené listy živoucí palmy se v ní sbíhaly. Období lásky se ohraničilo a jako jádro zakotvilo až v jejím středu. Nyní jest to celek, ukončený a hotový; nikdo nevíte, že zbude tu jenom sladkobolná vzpomínka, zamyšlené zastavení, ocelový článek tvrdého řetězu. Všechno přebolí, pohlédni vůkol, to je tvé působíště, dílna, v níž kuješ život. Nejsi tu sám: mnoho lidí čeká tě ještě se svými přáními a potřebami. Okováváš svým životem životy ostatních. Jaja vzhledla. Hezký chlapecký obličej Sliangův stál před ní jako hladový kojeneček. Byla by se při všem hoři usmála. Ale neznámý cit jí toho úsměvu nedopřál; pojednou poznala, jak vážným a zkušeným jest sama člověkem. Vždyť Sliango není než dítě. Vždyť jeho láska, která ho pudila do Evropy, jest jenom přepych, rozmar dětského srdce. Neví nic o hrůze života, zná jen krásnější stránku. Nežije v Evropě, ale ve snách.

Vzpomněla znovu se srdcem bolavým Sahiungova zápasu o živobytí a Elendovy smrti a Atialovy bídné hanby, vzpomněla také na ponížení, které jí bylo posledním údělem při práci tance v kabaretě. A znovu pohlédla na dětskou tvářičku Sliangovu. Nějaký vřelý, udýchaný sen v ní dlel, v té nevinné dobré tváři. Pocítila mateřskou něhu k nezkušené hlavě, přeplněné plány a touhami. Jako když Eva měla horečku a přes sny klopytala těžce k spánku, Jaja vždy chápala, že je třeba ji lehce pohladit a utěšit. A tuto hlavu má snad Jaja žensky milovat. Tato hlava má býti horce líbána polibky milenky! Vždyť ani nemůže postihnout osudného dosahu svazku srdce, krvavé nesmrtnosti každého spojení! Připomněla si znovu celý svůj případ. Sahiungo utratil dítě, zpřetrhal úplně všechna pouta, odešel, odešel a přece svazek s ním v hlubinách bytosti trvá a potrvá věčně. A onen divoký, nerozvážný hoch jí prosí o totéž, jako by prosil o hračku. Je to ten příkře a bláhově myslící divoch, jenž zabil s lehkým srdcem pátera Rouge, když ho spatřil dotírat na svou přítelkyni, a který stál bezmocně jak opuštěné dítě na výspě přístavu, když jela do Evropy! Kdo se ho ujme, kdo mu bude přítelem a kdo ho vyproští z přediva snů, až uhoďí na jeho prosté srdce kladivo Evropy, kladivo bídy? Nyní slyší jeho hlas, praví: „Jajo, pojď, Jajo!“ A je to hlas, který slyšela ve tmách před zámek Chantilly, hlas obdaný vůní akátů a nesdělitelnou tísní. Již tehdy byl tedy v Evropě. Poděsil ji tenkrát, bylo to v první hodině jejího mateřství. Volal ji, táhl nevěda o ní - a ona nemohla, nemohla za ním, sloučena právě se Sahiungem. I dnes zní jeho hlas naléhavě a vroucně, že by ses rozplakal! Ten hoch, boží, mluví jako jižní vítr a pálí ženu, která ho poslouchá. Spaluje všechno plamenem vášně, jenž se v něm rodí z věčného snoubení pudu a lásky. Nevídaný, podivný svůdce! Stojí zde malé, bezmocné dítě, a pojednou

vydá hlas pána nad srdci, zachvěje atmosférou jako kouzelník. Jeho hlasu nelze neuposlechnout a nelze nemilovat. Aniž ranil či porušil, dotkl se tě tak bezvýhradně, že za ním poslušně kráčíš. Jaja přijala podanou ruku a vyšla do ulic, jak mladá matka za vůlí drahého dítěte s hlasem božím. Rozštěpena vedví, přece se chvěla lidskými city a lidskými povinnostmi. Poslušna srdce šla nerozmyšlejíc svého kroku. I byla podobna splavné řece, jež slouží všem, kdož toho potřebují Smývala kal z břehů své dráhy, vstřebávajíc jeho úrodný žír a kladouc rmut jeho do hlubin, ke dnu, kde ukryt je veškerému světu.

Sliango, octnuv se na ulici, nabyl teprve klidu k pozdravení s Jajou. Přistoupil zcela blízko k ní a stiskl ji v ruku. Horký dech vanul jí od něho do tváře a nějaká nejasná slova nerozumná se chápala až kořene její bytosti. Jeho hlas byl strašný, omamný a bil až k závratí jako bič spletený z jemného hedvábí a z jehel žhoucího železa. Začal se závratný výlet v jinošský svět snových slastí a radostí, oblačný let za štěstím nevidaným, vzpoura proti skutečnosti, výsměch pravdě a životu; láska ke všemu, co přeje jeho snům, a nenávisť i zmar všemu, co jim překáží. Kde chyběla pravda a zdravý

rozum, tam zazvučel hlas jako lkavý lesní roh: musil jsi uvěřit! „Pojedeme do Konga!“ šeptal s rozkoší. „V tomto týdnu. Vrátime se, budeš zas chodit po Utlendule jako přede dvěma roky! A budeš mou ženou. Pojedeme, Jajo, pojedem! Ach, ach! Co jsem se tě jen nahledal! A našel jsem tě. Přece jsem tě našel. Cos dělala po celou tu dobu?“ Obyčejná slova dostala háv hlasu, neodolatelný, básnicky prudký, a Jaja, plná rozkoše a strachu z jeho dětinství, ztrácela se vědomě v bláhovém snění o této nešťastné šťastné lásce. Zatímco půl její bytosti klečelo, jsouc proboleno životem, probodeno Evropou, silnější prvek jejího já se znovu vztyčoval, sahaje

po novém utrpení. Uvědomila si, že vlastně pro ni mnoho zkusil. Jistě by byl nejel do Francie, kdyby tu nebyla ona. Jel jako do sousední vesnice, nemaje zdání, co je Francie a co je Paříž. A přece ji našel. Jeho nezkrocené snění zvítězilo nad skutečností. Ve své bláhovosti nevěděl snad, že jeho setkání s ní je zázrakem a že mu prostě štěstí nezřízeně přálo. Štěstí?

Ukrytý hrot těžké nedůvěry se vynořoval stále v Jajině nitru. Snad neštěstí, zkáza, konec. Ale tu se jí znovu zmocňoval Sliangův hlas a vedl ji vidinami svěží budoucnosti, takže ulice, jimiž šli, byly lživé a neskutečné. Nebylo města a nebylo noci, byl jasný den v úrodných polích Utlenduly a palmy kvetly, pole se vlnila, hrdla křičela ve zpěvných hájích a Sliango s Jajou se vedli za ruku tou nádherou domova. Jaja spatřila zase malé své sourozence. Luengo lezl na palmu, srážeje suché pařáty listů na kupku dětí. Otec Pumango bloumá u vody, zabraný v spleť číslic, v něž promítá ranní svůj rybolov. Radost ji zalévá, návrat domů je sladký a něžný po ranách putování. Malátná únava spí tiše v srdci a v údech, zatímco jiskřící lahody domova vyrovnaně šumí nad pohodou návratu. Ale sen trvá chvíli. A vrácena pravdě, Jaja cítí jen, že musí chtít domů, že musí chtít zpět. Obraz zjevený z milosti snu v ní trvá, táhne ji k sobě. Stržena jsouc chlapeckou touhou Sliangovou, jde, vědouc dobře, jak je to bláhové. I kdyby viděla již břehy Afriky, nebude věřit, že na nich spočine; krok času v ní ušlapal víru. Jen pudově kráčí za Sliangem, nevědouc, že pouze jako anděl strážný, nevědouc, že hluboko, v srdci už ani nechce svého domova. Ale ukaž nám, světe, ženu, jíž nezmate divoký zápal jinocha; v něm chutná žena vždy silnou lásku muže a současně hravost a kouzlo dítěte. Jaja, pozorujíc tu kouzelnou hru děcka, jest jata soucitem a lítostí nad její krásou, kte-

rá je tak křehká a nedotknutelná; jde za ní dojatá, aby ji opatrovala.

Nastaly dny příprav a čekání. Sliango věřil, že je mužem, a sliboval Jaje pádné činy. Jak do Afriky? Ha, zde jsou peníze, přivezl je z vlasti s sebou. Běží teď pouze o cestovní pas a o jízdní lístek lodní společnosti. Sliango chodil s Jajou po Paříži, vyptával se v cestovních kancelářích. Jaja mu občas radila. Byl citlivý a každou radu pokládal za urážku. Jako by mu bylo třeba ženských rad! Jest muž, ví čeho tu třeba. Těžce nesl Jajinu zkušenost a znalost pařížských poměrů a řeči. Sám mluvil francouzsky chatrně a při hovoru se velmi zlobil právě pro tento nedostatek, takže si každý, kdo s ním mluvil, pomyslí, že je to člověk neurvalý. Vyslovila-li Jaja pochybnost, a stávalo se to jen ve věcech podřadných a velmi zřídkka, Sliango se povýšeně usmíval: Ejhle, žena! Nevěří, že, stihnou ještě parník Kongo, a jemu jest nad slunce jasnější, že musí jet právě parníkem s tímto lákavým jménem! Odrážel každou rozumnou námitku své chlapecké umíněnosti, nedbaje řádu správného myšlení. A Jaja s vrozenou skromností černošek, jež vědí, že jejich jest mlčky pracovati a milovati, neodporovala, vyčkávala. Jednoho odpoledne přiběhl Sliango z pochůzky domů a žádal na Jaje její úřední listiny.

„Jaké?“ dí Jaja. „Jaké? A nevíš, že musíš mít o sobě průkaz. Bez průkazu může tě sebrat i strážník Každý člověk má v Evropě o sobě listiny.“ Jaja se vrhla k zavazadlu, jež přinesl nedávno Sliango z bytu Sahiungova. Ne, tam nebylo nic, Jaja to věděla již napřed.

Sliango nemohl pochopit Jajinu lehkomyšlnost. Jen žena může jevit tak nepatrný zájem o své osudy! Nyní chápe všechny její pařížské zkušenosti! Nemá pražádného zájmu o sebe,

podivné! Vychrlil všechny důležitosti o osobních průkazech, jak je vyslechl právě z úst úřednickových. Zde mohl triumfovat nad ženou, do níž byl zamilován! Zde mohl ukázat, jak mužně ovládá stav věci a jak je své milé nadřazen. Největší štěstí chlapce, jenž se cítí mužem.

Ale Jaja, slyšíc poznámku o svém životě v Paříži a vycitujíc, že se zákeřně nesly k šlechtnému Sahiungovi, stanula chvíli nad zavazadlem a upřela oči udiveně na Slianga. Bezsporu se stával vládcem a majetníkem. Ale oči, s nimiž se setkala, byly jen vzpurné a bezbranné oči umíněného dítěte. „A co tedy chceš učinit?“ ptal se podrážděně, přehlížeje její pohled. „Půjdu k Lenôtrovým. Plukovník musí vše míti.“ Toto Sliango nečekal. K Lenôtrovým!! Nechápal nyní zas, že se Jaja tak lehce rozhoduje, že chce jít prosit do rodiny, kde vytrpěla, jak tušil, mnoho příkoří a snad urážek Nevěděl, jak bylo Jaje těžko učinit toto rozhodnutí, jak se bála jen setkání s Marií a jak jí bylo proti mysli žádati o něco Lenôtra, který se na ni díval kukátkem, když tančila nahá v kabaretě.

„K Lenôtrovým! Nikam nechod! Nikam, zůstaň jen hezky doma!“ jeho oči byly plny žárlivosti, každý Jajin styk s Evropanem byl mu podezřelý a odporný. Všude číhala hanebnost „A co učiníme?“ otázala se s úsměvem. Sliangův odpor tušila dříve, než vyslovila jméno Lenôtrových. „Co učiníme? Co učiníme! Moje starost!“ Vyletěl ze dveří jako postřelený, nepohlédnuv ani zběžně na Jaju. Přemýšlela o něm dlouho. Měnil se stále a stále, i den ode dne, chvíli co chvíli; z něhy v bezohlednost, z úsměvu ve výsměch a ze snu lásky v sen neomezené nadvlády. Jeho moc nad Jajou rostla s dary, které mu Jaja skýtala. Dovedl přejíti od nejtěplejších něžností v krutý, výsměšný tón, z něhož číselna bezcitná pánovitost. Jako dítě třímal vládu nad mírnou pohodou svého prostředí. Nave-

čer přiběhl Sliango se zprávou, že je věc v pořádku. Jakýsi černoch, s nímž čekal v dopravní kanceláři a jemuž se svěřil se svými obtížemi, ukázal mu nastrojeného člověka, který stál opodál; agent, ten prý ty věci obstarává. Běloch s bystrýma očima a s uctivým vzhledem vyptal se Slianga na jeho i Jajino jméno, na rodiště, stav a na zaměstnání. Zapsav pečlivě vše do knížky, sdělil žadateli, že jest ochoten opatřit mu doklady i lístky; má vyplatit příslušný peníz a za tři dny si vše vyzvednouti v jeho kanceláři Paris VI, Rue Condor 17, II étage. Sliango zajásal; nyní má všechny nepříjemné práce z krku. Zaplatil peníz za oba lístky až do Afriky i nepatrnou provizi agentovu, a ještě mu zbylo na penězích přes dvě stě franků. Radostně ukazoval Jaje stvrzenku agentovu, s níž se měl při výdeji lístků vykázati, a byl by zajisté býval velmi něžný, kdyby se byla Jaja příliš nevyptávala. Co je jí vlastně po tom? Proč chce vidět stvrzenku? Což nevěří? Což Sliango lže? „Věřím, věřím,“ tvrdila Jaja, bojíc se, aby Slianga nepopudila. „Proč bys lhal? Víím. Ale to je tak divně příjemné. Bez dokladů hned lístky, a přímo do Afriky!“ Sliango se povýšeně usmál. Panečku, na to se musí zchytřit! Necht' nyní Jaja posoudí, kdo umí jednat! Nicméně příštího dne, když vyšli do ulic na procházku, vedla Jaja nenápadně Slianga do latinské čtvrti. „Zde je šestá čtvrť,“ pravila v jedné ulici. „Kde asi má onen agent kancelář? Mohli bychom se zeptat, vid'?“ „Zeptat? A proč?“ Sliango chtěl všude slyšeti důvod. „Dnes máme čas. Až půjdeme pro lístky, budeme možná spěchat.“ Sliango souhlasil; napadla ho myšlenka, nedostal-li by lístky již dnes. Ale strážník jim odpověděl, že v šesté čtvrti a v Paříži vůbec ulice Condor není! „Nesmysl,“ pravil Sliango Jaje, posmívaje se strážníku. „Je to hlupák, jen pojď!“ A kráčeli dále, Jaja mlčky a Sliango s pohrdlivým úsměškem. Tázali se ještě mnoha lidí; neznali

takové ulice. Posléze zmlkl i Sliango a Jaja mu radila, aby věc udal policii. V Paříži prý každý tak činí; paní Lenôtrová kdysi...

Sliango, když zaslechl nenáviděné jméno, počal se zlobiti, Jaja musila hned mlčet. Šli ještě chvíli, aniž promluvili. Posléze uznala Jaja, že musí přes odpor Sliangův jednat. Zastavila o své újmě strážníka mimo službu a sdělila mu, co se přihodilo. Sliango se s ní nevrle zastavil, ale již neodporoval, byl bezradný a nechtěl to doznat. Strážník se nejdříve povážlivě usmál, a potom hloubaje, pomalu pravil: „To je těžké. Ale jděte na policejní ředitelství.“ Naznačil jim cestu a odešel, zanechávaje tu svoje vědomí bezmocnosti. Na policejním ředitelství se úředník podrobně vyptával na život obou. Psal nekonečné poznámky o Jajině otci, o sourozencích, o jejím zaměstnání i o Lenôtrovi a podobně. Konečně dvojici propustil s radou, aby se přišli po čase pozeptat. Sliango byl krajně roztrpčen, proklínal Evropu a měl pevnou víru, že policie podvodníka dopadne. Odrážel dále Jajiny obavy s přátelskou povýšeností moudřejšího a tvářit se stále, jako by věděl něco bližšího, o čem nechce prozatím Jaje nic říci. Ale Jaja se nedala zmásti. Trpce si vyčítala, proč neuplatnila více svých zkušeností, proč podléhala Sliangově dětinské vůli. Neměla ho pouštět pro lístky samotného. A nyní se znovu podivila své bezmocnosti, s níž poslouchala jeho naléhavý hlas. Nedovedla mu odporovat, i když byla v nitru přesvědčena, že jsou do něho promítnuty jen bláhové sny a nápady zatvrzelého snílka.

Kdysi, když přišli zas Sliango a Jaja vyzvídat na policejní ředitelství, optal se úředník Jaji: „Nechodila vy jste také k Černému gentlemanovi?“ „Ano, také jsem tam chodila.“ „Ach

tak, „zašklebil se úředník vděčně. „Sedněte si.“ Jaja si sedla. Uvědomila si, že provedla hloupost. „Koho jste tam znala? Mohla byste říci nějaká jména? Možná že by se potom věc vašich lístků uspíšila.“ „Chodilo tam mnoho lidí.“ „Například...“ vyzvídal úředník. „Podle jmen jsem je neznala.“ „A kdo vás tam zavedl?“ „Ani se nepamatuji.“ „Neznala jste jakéhosi Sahiunga?“ V Jaje se úlekem zatajil dech. To jméno zde znali, to drahé jméno obětované. Měla je zapřít? Pohlédla maně na Slianga; stál, předstíraje klid, před stolem úředníka. „Znala jsem ho,“ vydechla nevědouc. „Byl dovedným řezbářem slovní a člověk mírný.“ Před očima jí zbledl svět, závrať jí prochvěla. Co chtějí se Sahiungem? „Mírný?“ tázal se posměšně úředník „Jak to víte?“

Nato vzal knihu se štítkem Prostituées a hledal v ní její jméno. „Tady nejste, hm, hledme! A byl to přece váš milý, že? Byla jste zaměstnána také v některém veřejném domě?“ „Kde?“ ptala se Jaja.

Do místnosti vešel úředník v uniformě. „Co je to?“ ptal se onoho, jenž zpovídal Jaju. „Podvedl je kdosi s lístky do Afriky. Což to! Ale zajímavé věci... Sahiungo...“ Úředník mrkl na druhého; ten se zadíval pozorně do tváře Jajiny. Měl silný, zlatem vykládaný chrup a žvýkal slova chroustaje hlučně. Jaja si vzpomněla, že jest to člověk, který k ní v kabaretě přistoupil a jemuž neslušně utekla. Bude se nyní mstít, pomyslela. Ale tento uniformovaný úředník, podívav se na ni známě, pravil: „Vy jste tanečnicí, že ano?“ „Byla jsem.“ „A už nejste?“ „Ne, už ne.“ „A co děláte teď?“ Jaja pokrčila rameny. „Chci nyní jet do vlasti. Ale byli jsme podvedeni.“ Pohlédl na ni ještě jednou, v chladném jeho zraku se mihla jiskra. Jaja si vzpomněla na složený lístek, který jí v šatně předčítala paní Le-

marqueová. Což byl opravdu od něho? „Nechte toho, Poirete,“ pravil pak tiše uniformovaný úředník k druhému. „To není nic - Znáám ji trochu.“ Znovu na ni pohlédl. „Vaši věc s lístky právě vyšetřujeme. Ale máme málo času. Přijďte tak za tři dny.“ „Ujede nám loď,“ dovolila si namítnout. „A peněz nemáme mnoho.“

„Nemůžeme vám pomoci,“ pravil. „Máme vážnější starosti. Také s černochoy.“ Jeho zrak opět pohasl a otevřel se významně při slově černochoch.

Jaja se Sliangem vyšla na chodbu. Chvěla se na celém těle, změř dojmů ji zmáhala. Vzpomínka na Sahiunga, pohled na smutný Sliangův obličej, nečekaná úsluha úředníkovy... cítila ze všeho palčivou bolest. Jak palma v poušti tu stála, sama, bez živlu, který by pečoval o její růst. Chutnala tíhu odpovědnosti, jež na ní ležela. Nyní má jednat... V horečném hledání východiska předstupovaly před ni veškeré možnosti. Bičovaly ji, nabízejíce krutou milost pro ni a pro Slianga. Byla podobna vlastnímu nepříteli, jenž týrá a rve srdce pustě a bezohledně. Jako koukol plela ze sebe každou myšlenku na štěstí a pohodu. Nyní opravdu nechtěla než zachránit malého přítele, člověka s bláhovou, bláznivou láskou, dítě, jež dovede sice pro lásku vraždit, leč nikoli žít; ubohé, nevyzbrojené stvoření s hlasem svůdným a podmaňujícím jako vzdálené, známé a nenávratné obzory. Stvoření něžné a bolestně slabé, pouhý stín svého velkého snu, pouhé dítě syrové, panensky chrabré domoviny. Zachránit! A tu Jaja, když měli již jenom dvacet franků, pravila Sliangovi, že půjde tančit. Právila to, nemyslíc, neposlouchajíc, aby si uvěřila.

Ale Sliango nedovolil. Zase se chápal teskného, zádumčivého nástroje modrých svých vět. Ne, Jaja nemůže, nemůže

tančit! Je pouze jeho! Zrak nikoho nepadne na její zvlněnou krásu. Je to jeho poslední majetek, trosky jmění, jež vezl v svém srdci do Evropy. Dnes, zpustošený ráji snových přeludů, již neotvírej bran velkému světu; místa je v tobě jen pro jediného, a to ještě pro nešťastného! Jajo, neprchej nyní, když život, rozbitý a zmrzačený, padl již do tvého klína! Nuže, Jaja nešla tančit. Nekonečné chůze městem denním i nočním, pohár čekajících, nehostinný a hořký. Nic než domy s přebytky přepychu, chrámy, věže a mosty. Příšerné konstrukce velké tržnice, kde dostaneš vše, kromě šťastného osudu; i krysy zde žijí v nadbytku, rousají se šťavnatými odpadky, zatímco křičí zvon chrámu Notre Dame, že Paříž vešla v kraj poledne. Zas ulice úzké a tiché jak mamá naděje; končí se průjezdem beze světla, v němž se pluhavá vůně připálené cibule vznáší k chřípí. Na oběd není, moji drazí, chléb neroste v džungli Paříže pro všechny! Půda je žírná, leč bez práce nerodí nic.

„Sliango, já půjdu přece jen tančit. Několik večerů ... Vybrednem z bídy, a potom ...“ „Ne, Jajo, ne.“ Kradli se ulicemi bez konce, den přecházel v noc jako naděje v zoufalství a znovu vstávala uplakaná jitra, bezradně svítící krvavými očima na cestu světem.

A znovu poledne - horečná chvíle nad plnou mísou ostatních.

Jaja vešla znovu do policejního ředitelství. „Jak? lístky do Afriky? Podvodník? Ach tak! Ne, slečno, nevíme nic. Není teď chvíle, jsme tuze zaměstnáni.“ Když se vracela předlouhou chodbou, padl na ni pohled jakéhosi člověka. Byl to zas onen úředník se zlatým chrupem. Přistoupil k ní. „Není vám dobře?“ pravil. „Ne, byla jsem se přeptat ohledně lístků do Afriky.“ „Ach tak! Poslyšte, poradil bych vám velmi dobře: nechodte sem

již. Je to nebezpečné. Mohla byste se dostat do vazby. Právím to jako váš přítel.“ „A co máme dělat?“ otázala se Jaja přemoženě. „Chtěli jsme odjet domů, spěchá to už. Úředník pokrčil rameny, zdálo se, že s ní má soucit. Jeho oči zaplály zase teplým oharkem, ale ten zhasl jak v moři. „Hledejte zaměstnání,“ děl chvatně a zmizel v chodbě. Ale pojednou se obrátil, a míře k Jaje, pravil k ní tiše: „Slečno, nemáte snad ještě onen lístek, který jsem vám tehda poslal do šatny?“ „Ne,“ odpověděla Jaja. „Onehdy jsem jej ztratila.“ Úředník se ještě na ni podíval, obrátil se a odcházel. Jaja slyšela zanikat jeho kroky na dlaždicích. Sliango, vysílený hladem a chůzí, seděl na lavičce před ředitelstvím. Ptal se Jaji, co pořídila, a když vyslechl, našel ještě sílu, aby se posmíval ženské dovednosti. Pravil pak, že je velmi hladov. Jaja vylovila ještě půlfrank a koupila chléb. Činila tak nyní každého dne, vzpomínajíc vždy vděčně rad Mariiných. Ještě měla tři franky, o nichž Sliango nevěděl. Tři toť plných šest dní, doba dosti dlouhá; Sliango utiší svůj hlad a ona se bude tvářit, jakoby jedla s ním. Blížil se patnáctý říjen; do toho dne měl Sliango zaplacený byt. Byla již chladna, list svištěl pod nohou v ulicích, v parcích a na nábrežích. Seina hltala chuchvalce žluti, které jí podával vítr. Bukinisti se krčili v kabátcích, zatěžující kamenem knihy a obrazy cloumané větrem. Sychravý týden vpadl v tyl chudobné Paříži. Jaja spravovala každého jitra své šatstvo; bylo již vetché a čas v něm vykousal díry. Její punčochy spíše šité než pletené. Kdysi lakové střevíce paní Lenôtrové ťapkaly nyní vytrvale, zbaveny chodidel, kalužemi prvních podzimních dešťů. I tělo Jajino bylo vetché a zimomřivé, jen její oči a povaha se nezměnily, ledaže jiskřily v kalných prostorách horoucněji a odhodlaněji. Ale srdce své, nosila v trnové klíčce! Každý kmit myšlenky, hnutí minulosti, dech budoucna či záchvěv

každé tušení smýklo srdcem jejím na žalář z hloží, vybudovaný životem. A přece zpívalo dále jak zajatý pták. Budiž zpívána, písní, dokud se rodiš, ať se veselí svět, jenž tě pro radování své lapil! Není jiného úkolu ptáku a srdci. Posléze Jaja nahmatala v kapse již jenom tři šedivé půlfranky. Na náměstí chudé čtvrti města, jak na výspě nekonečného moře, jsou v tvrdé zdi prefektury veliké dveře, k nimž se schází kdejaká žena. V sousedství prefektury ční k nebi činžák, jehož dno nese štít:

BURZA ŽENSKÉ PRÁCE

Dav skučících, hřmotných i tichých žen jej obchází od rána do večera. Strhována Sliangem zpět, přece jen Jaja do domu vešla. Hluk žen, spěch otázek a řečí o pracích zdály se jí svěže činorodými. Sladký dech lopoty jí rozehřál tváře. Nyní dostane konečně práci, běh věcí se zklidní, nastane upokojení. Sliango bude jíst zas dobrý chléb, bude pokojně spát a bydlet a za čas, až nabude i síly a odvahy, vrátí se, nebohý, v klidný klín rodné své země, kam patří. Přišla na ni řada. Stará, vlídná slečna s pronikavým zrakem, zostřeným ještě kostěným lorňonem, ptala se jí, co si přeje. „Hledám jakoukoli práci.“ Slečna ji prohlédla od hlavy k patě a zastavila se na pestrých záplatách Jajiny sukně. „Co umíte?“ řekla „Šijete?“ „Jen málo“ „Co žehlení?“ „Také jsem žehlila.“ „Ano, ale perfektně... víte? V žehlírně.“ „Žehlila jsem jen na dítě a paní. Ale umím chovat a ošetřovat děti.“ „I vždyť by se vás bály, má milá! Nezapomínejte na svou barvu!“ „Byla jsem celý rok zaměstnána u dítěte plukovníka Lenôtra.“ „Ne, ne, milá, s tím by nebylo nic“

„Umím poklízet, mýti okna a podlahy, ochotna konati cokoli, svedu-li to.“ „Není tu pro vás právě nic,“ děla slečna sedajíc

pomalou k pultu. „Pracovala bych na stavbě nebo v továrně. Kdekoliv.“ „Ach, na stavbě! U vás se staví v létě v zimě.“ Slečna se usmála. „Vaše jméno? Rodiště?“ Jaja odříkávala čile svá data, věříc přec ještě, že dá slečna zaměstnání. Ale nedala „Přijďte se zeptat za čtrnáct dní, „Ale nevím, nevím, má drahá. Jděte se pozeptat do azylu svatého Ignáce z Loyoly, dají vám snad najíst.“ Jaja vyšla dříve, než myslila, pohřbený úmysl nesouc zpět. Paříž nechtěla její práci. Sliango, který ji dříve varoval, měl přec jen víru, že Jaja něco v Burze pořídí, a nyní se výsměšně, tvářil, mluvě zas cosi o ženské práci; Jaja směnila nový půlfrank za chléb, aby ho nasýtla.

Některé ženy, kupící se před Burzou, závistně pohlédly na skrojek jejího chleba; nebylo tedy ještě tak zle, byli lidé, již neměli ani toho. Jaja znovu křesala jiskry na chladný, zvlhlý krb nadějí. Příštího dne zastavila Jaja strážníka a ptala se ho po azylu svatého Ignáce. Řekl jí cestu a Jaja, vlekouc raneček naděje, pokořila svůj ostych; odhodlala se vstoupit. Otevřela jí jeptiška. Čeho si tu prý žádá? Jaja vyprávěla, že se octla v bídě a bez zaměstnání.

Prosí o malé sousto ve jménu Krista Pána.

Daly jí růženec, má prý se hlasitě modliti druhá jeptiška přinesla zatím talíř s pokrmem. Jaja však nedovedla modliti se růženec. Jeptiška nevrle vstala: „Nuže?“ „Jak se to dělá?“ zeptala se Jaja v těžkých rozpacích. „Běda!“ pokřižovaly se jeptišky. „Neznáte růženec!“ Jedna odnesla ihned talíř, druhá pak, otvírajíc Jaje fortnu, pravila: „Máme jen pro své, pro zbožné!“ Jaja vyšla, nenesouc Sliangovi ani sousta. Tak nastalo zase putování bez konce, honba pro nic, jen aby nebylo nutno dlít v nehostinném bytě. Zde v ulicích tě aspoň hluk a hlas vyláká z hlubin sžíravé samoty, vidíš chvílemi bídu jiné-

ho a je ti klidněji, volněji; anebo vidíš přepych a bohatství a domyslíš se, že ještě není na světě docela zle. Ale když se blížil znovu večer a když už v Jajině šatě nebylo ani půlfranku, tehdy vstal v Jaje vzdor proti pádu, obrana holého Sliangova a snad i jejího života. „Sliango!“ pravila docela odhodlána. „Půjdu dnes tančit do kabaretu.“ Řekla to tak neústupně, odbojně a samostatně, že se až sama zalekla. Nyní, myslila, mne udeří; protivím se jeho vůli a dráždím ho drzým svým tónem. Sliango se však rázem změnil v pokorné prosící dítě. Upřel na ni pohled plný neštěstí a ponížené prosby o slitování. Polekaně k ní vztáhl ruku, jako by mu již prchala. V jeho očích spatřila Jaja mocný lesk, jenž není u mužů vídán. Uhodla, jak ťala hluboko! „Jajo, Jajo,“ promluvil pak hlasem, který musila, slepě následovat. „Prosím tě, nečiň to! Zbaviš-li mne sebe, pak není, proč bych tu žil.“ Jaja se rvala s tímto hlasem, jemuž vždy podléhala. Ale její rozum nemohl vymysleti nijaké námítky.

„Nezbavuji tě sebe,“ řekla jen a padala hluše, beze zbraně v tuň jeho utkvělé myšlenky. Nyní uvažovala znovu, co jiného učinit. Něco podniknout musila, hra života spěchala bezstarostně dál a nikdo nečekal na opožděného hráče; všichni šli vesele za pružným míčem svých osudů, nedbajíce váhavých a těch, kdož klopýtali. Z Jajina srdce vyšla v úvahu kuchařka Marie. Stanula před ní v dobráckém hněvu, oplývající slovy hrubé péče. Jaja se zamyslíla. Ne, vidí ji nyní, jak shání poslední franky v kostkované spodničce, a vzpomíná přitom zahanbeně, jak na kuchařku zapomněla, když vyšla z nemocnice. Styděla se nyní před ní. Za svou nevděčnost, za sešlý oděv se záplatami, za svůj bídný, ztracený život. Ale přece... kdyby ji požádala o zaměstnání... Ne, Jaja nemohla jít Marii na oči. Stud jí bušil jen při vzpomínce zmučenou hla-

vou. Nastala noc patnáctého října, a Sliango s Jajou vyšli se svým ranečkem do ulic. Neměli kde spáti. Lavice na bulváru Saint Michel je prozatím přijala. Snad nepřijde strážník.

Bylo teprve k osmé hodině, hloučky lidí je mýjely hovořice. Jaja dnes nemohla koupit Sliangovi chleba, sama nejedla již třetí den. Otevřela pod širým nebem svůj odřený tlumok, hledajíc něco cenného na prodej. Sliango přihlédl blíže. Jeho zrak padl na malou krabičku od mýdla; sáhl po ní. Uvnitř byl Sahiungův náhrdelník. „Prodejme toto,“ pravil, „za to lze něco dostat.“ Jaja vztáhla k náhrdelníku ruku, leč znovu ji vrátila. Pohlédla Sliangovi do očí, pak k zemi. „Snad zde najdeme jinou věc,“ řekla tiše. Teprve nyní si vzpomněl Sliango, že těmito pracemi se zabýval Sahiungo. „Nenajdeme, nenajdeme,“ namítal. „Toto se hodí!“ A vsunuv Jajinu ozdobu do kabátu, vstal z lavice. „Počkej zde, zeptám se v tomto baru číšníka. Dá nám snad za to kus chleba.“ Jaja mlčela, horečné oči upřeny před sebe. Sahiungův dar lásky bude tedy nyní vyměněn za sousto chleba. Snad poprvé v Evropě svlažily jí trpělivé a moudré oči bohatě tvář. Sliango přecházel chodník. Ale tu Jaju uchvátil vzdor proti tomuto násilí bídy. Proč měla být zbavena právě tě drobné, osudné maličkosti? Proč měla být pohřbena poslední vzpomínka na Sahiunga, když už všechno jeho je pohřbeno? Pamatuje se, že Sahiungovi řekla: Toho se nevzdám, by mne zabili. „Sliango!“ vzkřikla poděšeně, když už stál na prahu baru.

Ohlédl se. S tlumokem v ochablé ruce přelétla bulvár a stanaula před Sliangem. Chopila se jeho ruky a prosila dlouho, vytrvale. Chtěl se jí vytrhnout. Nepustila. „Sliango, Sliango, vrať

mi to, vrať, Sliango! Pro lásku, kterou jsi strádal, buď milosrdný! Já opatřím chléb, já se odměním!“ Zaváhal, popatřil v mírné její oči, jež pluly v čisté hladině slz. Slyšel Jajiny zuby, jak jektaly zimničným rozčilením mezi prosbami. Neuhnula pohledem, když ji zkoumal, trýzněm žárlivostí i hladem tělesným. A tak ho přemohla silou své pokory. Nyní šla k Lenôtrovým. Vyvolá Marii, poprosí ji.

Ach, proč se již stydět! V té hanbě potěší titěrná věc, Sahiungův fetiš, mohylka jasné minulosti. Posléze není na světě nic než to, co bylo. A hanba - co jest to? Trapný pocit, muka, jež musíš přetrpět. Dvířka do zahrady nebyla dosud zamčena. Vešla a zaklepala u domovníka: „Pane Cuvier, mohla bych mluvit s Marií?“ Domovník vzhlédl na ni jako na zjev z hrobu: „A to jste vy - Marie! Bože, ta už je přes měsíc od nás. - Co jste jí chtěla?“ „Nevíte, kde je teď?“ „Bůh ví! Nic neřekla. Odešla jako na procházku a nevrátila se.“ Jaja zas vyšla Sliango ji přivítal mlčky a chmurně. Neměl již sil, aby se Jaje smál, jedině hlad v něm zbyl.

„Dej tedy náhrdelník,“ pravil s tichou přísností. „Někde ho vyměním za chléb.“ Jaja se ulekla. Odskočila od Slianga, jako by se chtěla bránit. Její srdce se úlekem propadlo až na dno bytosti, kde leží v mráкотném chvění jak zraněný pták. „Dej,“ dí Sliango znovu a napřahá ruku. Jeho hlas nezní násilně, spíš prosba, ale nesmírně vážná; naléhá spěšně, neodvratně. Jaja to cítí, jde o život. Již chtěla, již sahala za ňadra pro cetku, aby ji od sebe oderval. Ale minulost jí zacloumala, postavila ji před obraz příštího: Ne, ještě bude mnohem hůře, ještě bude strašně a úzko, a přece nevydá jedině vzpomínky na Sahiunga! Žije v ní síla, jež se v těžkých hodinách přelévá do trpícího. Nedala, opanovala se. „Ach, proč jen nesvolíš,

abych šla tančit?“ Sliango cítil, že by teď svolil. „Jdi nyní tančit!“ řekl trpce. „Honem tě přijmou!“ Jaja rozuměla, že musí jednat rychle. Oba vrávorali, útlí a hladoví jako dva němí kostlivci. Sliango už neprosil. Jaja viděla opět ubohé dítě, odkázané na péči okolí. Chvělo se nyní zimou a hladem. Na nároží hlučné ulice posadila Slianga na lavici. Zde byl Montmartre, nedaleko svítil teplý bar U Černého gentlemana. „Čekej tu, Sliango, vrátím se hned, přinesu chléb.“ Ulice hořela barvami světel, svištěla auta, vzduch se smál. Hranice mezi ulicí živou a tichou je doupě, v němž číhají děvčata na muže. Polostín vrhaný uličkou tichou přikryje ztrhaný a povadlý šat a zář světla z ulice živé osvěží ztrhaný, povadlý obličej žen. I Jaja se sem postavila, držíc ruku na blůzce, kde tiše spal zachráněný Sahiungův amulet.

Od hroznu děvčat ji urval jakýs muž, hovořil cosi a spěchal s ní do tiché uličky. Lucerna s nápisem Hotel Douce Minute plála rudě nad vraty, která je pohltila. - Když se Jaja konečně vrátila, seděl Sliango nehnutě a s očima přivřenýma. Jeho ruce byly chladné, vymrzlé. „Pojď, Sliango, pojď. Půjdeme k Černému gentlemanovi.“ Přikryla jeho ruce teplým rubáškem malé své dlaně. Těžce vstal. Vrávoral jako opilý, hříčka v zářivě trpělivých rukou Jajiných.

Zde jest bar, kdysi U Černého gentlemana. Kdyby Jaja dovedla dobře čísti, čtla by na štítě jiný nápis. Stálo tu: U Černého tatrmana. Vešli. Nepřívětivý běloch je pozdravil, jako by spílal. Na obvyklém místě však seděl ze zvyku Akualti a kynul příchozím hlavou. „Mrtví se zjevují,“ děl Jaja objedнала jídlo a čaj a rozhlédla se místností. Bylo tu všechno změněno. „Akualti, kam zmizel Tugiula?“ zeptala se, tisknouc starci ruku. „Tugiula? A ty nic nevíš, Jajo?“ Akualti se odmlčel a řekl pak:

„Zavřeli ho, zavřeli. Zapomněla jsi snad na Atialu? - A o Sahiungovi nevíš také nic?“

Jaja přivřela znaveně oči. „Nevím,“ řekla více jen tak pro sebe. „Při zatýkání se bránil, má milá, a oni...“ „Co učinili, Akualti?“ „Střelili ho.“ Jaja nehlučně, maličko tíkla; jako když stiskneš hrdélko ptáka. Nahmatala v svém záhradří hrotnaté linie Sahiungova daru a pomlčela chvíli jako na modlitbách.

Pak pohlédla na Slianga; tento živoucí Sahiungův odkaz okřival; teplý čaj v něm budil zas život.

Usmála se naň klidně a vroucně jako pyšná mladá maminka. Spanilé utrpení dřímalo v jejích očích, vítězné vojsko po bitvě. Bylo jí, jako by právě povila vysněné dítě, jehož otec již zemřel. „Šťastně žil a šťastně skončil,“ zašeptala pak ještě za Sahiungem. „A co ty děláš?“ ptal se Akualti, zpytuje dlouho zhublou její tvář. Jaja rozhodila jen lehce štíhlýma rukama a drobně, mlčelivě se usmála. Nenašla právě slova.

Praha, 23. května 1923.